

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

YATIRIM TEŞVİKLERİNİN İL EKONOMİLERİNE ETKİSİNİN
ANALİZİ: ŞIRNAK İLİ ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Servet DEMİRHAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

ŞIRNAK, 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı referans gösterdiğimi belirtirim.

Hazırlayan

Servet DEMİRHAN

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI

“Yatırım Teşviklerinin İl Ekonomilerine Etkisinin Analizi: Şırnak İli Örneği”
adlı Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez
Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Servet DEMİRHAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

İktisat Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Mete Cüneyt OKYAR

KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka Akdeniz danışmanlığında **Servet Demirhan** tarafından hazırlanan “**Yatırım Teşviklerinin İİ Ekonomilerine Etkisinin Analizi: Şırnak İli Örneği**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Şırnak Üniversitesi lisansüstü eğitim enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

04/07/2022

(Tez savunma sınav tarihi)

JÜRİ

İMZA

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

.....

Üye : Prof. Dr. Yusuf AKAN

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Şahin NAS

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun.....tarih ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2022

Enstitü Müdürü

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL

TEŞEKKÜR

Yüksek lisansa başladığım süre zarfında ders döneminde ve tez çalışmamın her safhasında bana değerli vakitlerini hiçbir zaman esirgemeyen ayrıca bu dönem zarfında karşılaştığım her engelde bana yardımcı olarak bana cesaret veren, sadece akademik açıdan değil kültürel açıdan da bana büyük katkı sağlayan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ; sürekli fikir alışverişinde bulunduğum kıymetli arkadaşım Serhat YASUGEY' e ve tez çalışmamın her aşamasında bana manevi desteğini esirgemeyen ve anlayışından ötürü çok kıymetli sevgili eşim Neriman DEMİRHAN' a ne kadar teşekkür etsem azdır. Hayatım boyunca tercihlerimde beni destekleyen aileme bütün kalbimle teşekkürlerimi sunarım.

Servet Demirhan
Şırnak, 2022

YATIRIM TEŞVİKLERİNİN İL EKONOMİLERİNE ETKİSİNİN ANALİZİ: ŞIRNAK İLİ ÖRNEĞİ

Servet DEMİRHAN

Şırnak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı,

Yüksek Lisans, Haziran2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

ÖZET

Türkiye’de iktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanması, hızlandırılması ve istikrarlı bir duruma getirmeye yönelik birtakım faaliyetler teşvik kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışma evrenini oluşturan Şırnak ili yatırım teşvik bölgesi içinde yer almaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı Şırnak ilinde faaliyet gösteren firmaların geçmiş ve hâlihazırda yürürlükte bulunan teşviklerden nasıl yararlandıkları, söz konusu bu firmaların teşviklere yönelik bakış açıları ve teşviklerden yararlanma sonrası davranışlarında hangi değişikliklerin ne ölçüde değiştiğini tespit etmek ve bu kapsamda çeşitli öneriler sunmaktır. Araştırma dâhilinde 28 firma yer alıp hazırlanan anketler direkt olarak görüşme şeklinde yapılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde Spss22.0 analiz programı kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre firmaların en fazla yatırım, istihdam, ihracat, sigorta işveren hissesi desteği, vergi istisnası ve vergi indirimi gibi teşviklerden yararlandıkları tespit edilmiş, ayrıca ilgili teşviklerin çoğunlukla üretim, pazarlama ve nitelikli işgücü alanlarında kullandıkları ortaya konulmuştur. Teşviklerden yararlanan firmaların üretim miktarında, ürün çeşitliliği ve satışlarında, personel sayısında olumlu gelişmelerin yaşandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yatırım, Teşvikler, Yatırım teşvikleri, Bölgesel kalkınma

**ANALYSIS OF THE EFFECT OF INVESTMENT INCENTIVES ON
PROVINCIAL ECONOMIES: THE EXAMPLE OF SIRNAK**

Servet DEMİRHAN

Şırnak University, Graduate School of Education, Department of Economics,

MA, June 2022

Thesis Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

ABSTRACT

Some activities aimed at ensuring, accelerating and stabilizing economic growth and development in Turkey are included in the scope of the incentive. It can be said that the study received significant incentives due to the investment incentive region in which Şırnak province, which was chosen as the application location, is located. The aim of this study is to determine how companies operating in Şırnak province benefit from past and current incentives, how these companies view incentives and what changes occur in their behaviors after using incentives. The questionnaires prepared with 28 companies included in the research were made in the form of direct interviews. Spss22.0 program was used to analyze the data. According to the results of the research, it has been determined that companies benefit from incentives such as investment, employment, export, insurance employer's share support, tax exemption and tax reduction. It has been revealed that the related incentives are mostly used in the fields of production, marketing and qualified workforce. It was observed that there were positive developments in the production amount, product variety and sales of the companies benefiting from the incentives, as well as the number of personnel.

Keywords: Investment, Incentives, Investment incentives, Regional development

İÇİNDEKİLER

YATIRIM TEŞVİKLERİNİN İL EKONOMİLERİNE ETKİSİNİN ANALİZİ: ŞIRNAK İLİ ÖRNEĞİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ YAZIM KLAUZUNA UYGUNLUK SAYFASI.....	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
GRAFİK LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKINDA AÇIKLAMALAR

1.1. Araştırmanın Konusu	3
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Modeli	4
1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

YATIRIM VE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Yatırım Kavramı ve Önemi.....	6
2.1.1. Ekonomi Açısından Yatırım	7
2.1.2. Bireyler Açısından Yatırım	7
2.1.3. Şirketler ve İşletmeler Açısından Yatırım.....	8
2.2. Yatırım Çeşitleri.....	8
2.2.1. Sabit Sermaye Yatırımları.....	8
2.2.2. Uyarılmış ve Otonom Yatırımlar	10
2.2.3. Reel ve Mali Yatırım.....	10
2.2.4. Brüt Yatırım ve Net Yatırım	11
2.2.5. Özel Kesim ve Kamu Kesimi Yatırımları.....	11
2.3. Yatırımın Amaçları	11
2.4. Yatırım Kararlarına ve Miktarına Etki Eden Faktörler	12
2.4.1. Yatırım ve Faiz İlişkisi.....	13
2.4.2. Sermayenin Marjinal Etkinliği.....	13
2.4.3. Milli Gelirin Yatırım Kararına Etkisi.....	15
2.4.4. Yatırım Ortamının Uygunluğu.....	15
2.5. Teşvik: Tanımı, Kapsamı ve Önemi	15
2.6. Teşviklerin Nedenleri ve Amaçları	17
2.6.1. Az Gelişmiş Bölgelere Yatırımları Çekmek	17
2.6.2. Üretimde Kullanılan Teknolojide İlerleme	18
2.6.3. İstihdamı Artırma	18
2.7. Teşviklerin Özellikleri	19
2.8. Teşviklerin Uygulanmasını Gerektiren Ekonomik Nedenler.....	20
2.9. Yatırım Teşvik Araçlarının Çeşitleri.....	21
2.9.1. Finansal Teşvikler	21

2.9.2. Mali Teşvikler	22
2.9.3. Diğer Teşvikler.....	23
2.10. Teşviklerin Sınıflandırılması	23
2.11. Teşviklerin Yatırım Kararlarına Etkileri	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Osmanlı Dönemi	30
3.2. 1923-1950 Dönemi.....	31
3.3. 1950-1960 Dönemi.....	32
3.4. 2000 Yılı Öncesi Planlı Dönem Teşvik Uygulamaları	33
3.4.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	35
3.4.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	36
3.4.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	37
3.4.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1982)	38
3.4.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	39
3.4.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	40
3.4.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	41
3.5. 2000 Yılı Sonrası Planlı Dönem Teşvik Uygulamaları.....	42
3.5.1. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	43
3.5.2. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)	45
3.5.3. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).....	48
3.5.4. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)	49
3.6. Türkiye’de Uygulanan Teşvik Sistemleri	50
3.6.1. 2009 Teşvik Sistemi	50
3.6.2. 2009 Teşvik Sistemin Bölümleri.....	51
3.6.2.1. Bölgesel/Sektörel Teşvik Modeli	51

3.6.2.2. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Modeli	53
3.6.2.3. Genel Yatırım Teşvik Modeli	55
3.6.3. 2012 Teşvik Sistemi (Yeni Teşvik Sistemi).....	55
3.6.4. 2012 Teşvik Sistemin Bölümleri.....	59
3.6.4.1. Bölgesel Teşvik Uygulamaları.....	60
3.6.4.2. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki.....	61
3.6.4.3. Stratejik Yatırımların Teşviki	62
3.6.4.4. Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları	64
3.6.5. 2012 Teşvik Sistemin Unsurları.....	66
3.6.5.1. Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası	66
3.6.5.2. Gümrük Vergisi Muafiyeti.....	67
3.6.5.3. Sigorta Primi İşveren Hisse Desteği	67
3.6.5.4. Gelir Vergisi Stopaj Desteği	69
3.6.5.5. Vergi İndirimi.....	70
3.6.5.6. Sigorta Primi İşçi Desteği	71
3.6.5.7. Faiz Desteği.....	71
3.6.5.8. Yatırım Yeri Tahsisi.....	72
3.6.5.9. KDV İadesi.....	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞIRNAK'IN GENEL EKONOMİK PROFİLİ VE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN ŞIRNAK İLİ EKONOMİSİNE ETKİLERİ

4.1. Şırnak İlinin Tarım, Sanayi ve Hizmet Yönü.....	74
4.1.1. Şırnak'ın Nüfusu	75
4.1.2. Şırnak'ın İstihdam Durumu.....	76
4.1.3. Şırnak'ta Yer Alan Ticari Faaliyet.....	77
4.2. Şırnak İlinin Yatırım Teşvik Sistemindeki Yeri	79

4.3. Yatırım Teşviklerinin İl Ekonomilerine Etkisinin Araştırılması: Şırnak İli Örneği	
Anket Uygulaması	80
4.3.1. Literatür Özeti	80
4.3.2. Araştırmanın Kapsamı	83
4.3.3. Araştırmanın Hipotezleri.....	83
4.3.4. Örneklem Seçimi.....	84
4.3.5. Verilerin Toplanması	84
4.3.6. Verilerin Analizi.....	84
4.3.7. Güvenirlik Analizi.....	84
4.3.8. Hipotezlerin Test Edilmesi ve Yorumlanması	85
4.3.9. Verilerin Analizi ve Bulgular	89
SONUÇ VE ÖNERİLER	110
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	126
EK 1: GÖRÜŞME (ANKET FORMU)	126
ÖZGEÇMİŞ	131

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Kullanım Araçlarına Göre Teşvikler.....	26
Tablo 2. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	36
Tablo 3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	37
Tablo 4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	38
Tablo 5. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1982)	39
Tablo 6. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	40
Tablo 7. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	41
Tablo 8. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	42
Tablo 9. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	45
Tablo 10. Türkiye’de Bölgesel Bazda Kurulan Kalkınma Ajansları	46
Tablo 11. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013).....	48
Tablo 12. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).....	49
Tablo 13. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)	50
Tablo 14. 2009 Teşvik Sistemi Yatırım Teşvik Bölgeler.....	52
Tablo 15. Teşvik Araçlarının Bölgesel Dağılımı	52
Tablo 16. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri ve Tutarları	54
Tablo 17. Teşvik Türleri.....	56
Tablo 18. 2012 Teşvik Sistemine Göre İllere Göre Yatırım Teşvik Bölgeleri	57
Tablo 19. 2012 Teşvik Sistemi Ana Bileşenleri ve Araçları.....	59
Tablo 20. Yeni Bölgesel Teşvik haritası	60
Tablo 21. Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destekler	61
Tablo 22. 2012 Teşvik Sisteminde Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri.....	62
Tablo 23. Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulamasında Sağlanan Destekler	63
Tablo 24. Önceki ve Mevcut Teşvik Sisteminde Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Süreleri.....	69
Tablo 25. Önceki ve Mevcut Teşvik Sisteminde Vergi İndirim Oranları	70
Tablo 26. Önceki ve Mevcut Teşvik Sisteminde Faiz Desteği	72
Tablo 27. Yıllara Göre Şırnak Nüfusu	75
Tablo 28. İlçelere Göre Şırnak Nüfusu, 2021	76
Tablo 29. İktisadi Faaliyet Kolları İtibariyle il Yatırım Teşvikleri.....	77

Tablo 30. Habur Sınır Kapısı Pandemi Dönemi İhracat Değerleri	78
Tablo 31. Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Kıyasla (2019-2020) İhracattaki Değişim (%)	79
Tablo 32. İthalat-İhracat Verileri (1000\$).....	79
Tablo 33. Şırnak İli Teşvik Belge Sayısı, İstihdam ve Sabit Yatırım Tutarı	80
Tablo 34. Cronbach's Alpha Değer Tablosu.....	85
Tablo 35. Tests of Normality (Normallik Dağılımı)	85
Tablo 36. Reliability Statistics (Güvenirlilik İstatistiği)	85
Tablo 37. Test of Homogeneity of Variances (Homojenlik Tablosu).....	86
Tablo 38. Anova Testi	86
Tablo 39. Games Howell Testi.....	86
Tablo 40. Test of Homogeneity of Variances (Homojenlik Tablosu).....	87
Tablo 41. Anova Testi	87
Tablo 42. Games Howell Testi.....	88
Tablo 43. Test of Homogeneity of Variances (Homojenlik Tablosu).....	88
Tablo 44. Anova Testi	89
Tablo 45. İşletmelerin Hukuki Yapıları Frekans Dağılımı.....	89
Tablo 46. İşletmelerin Hukuki Yapısı ve Faaliyet Süreleri.....	90
Tablo 47. İşletmelerin Hukuki Yapısı ve Faaliyette Olduğu Sektörler	90
Tablo 48. İşletmelerin Hukuki Yapısı ve İşletmelerin Ortaklık Sayısı	91
Tablo 49. İşletmelerin Hukuki Yapısı ve Personel Sayısı.....	92
Tablo 50. Konularına Göre İşletmelerin Yararlandığı Teşvikler	92
Tablo 51. İşletmenin Yararlandığı Teşvikler.....	93
Tablo 52. İşletmelerin Yararlandığı Teşvik Unsurları	93
Tablo 53. Teşviklerin Kullanım Amaçlarının Genel Durumu	94
Tablo 54. Teşviklerin İşletmenize Etkisi Nasıl Oldu	94
Tablo 55. Teşviklerden Faydalandıktan Sonraki Değişimler	94
Tablo 56. Maliyeti Azaltıcı Yönde Etki Eden Destek Unsurları.....	95
Tablo 57. Yatırım destekleme teşviklerinin yatırımın hangi aşamasında verilmesini uygun buluyorsunuz?	96
Tablo 58. Teşvikler İl Ekonomisine Katlı Sağladı mı?	96
Tablo 59. Teşvikler İl Ekonomilerine Hangi Alan veya Alanlarda Katkı Sağlamıştır	96

Tablo 60. İşletmenin Sermaye Yapısı	97
Tablo 61. Teşvik Mevzuatı Hakkındaki Detaylı Bilgilere Nereleden Ulaşabiliyorsunuz?	97
Tablo 62. Teşvik Uygulamaları ve Devlet Yardımlarından Hangi Şekilde Bilgilendirilmek İstiyorsunuz.....	98
Tablo 63. Devam Eden COVID -19 Salgını Üretimizi Nasıl Etkiledi	98
Tablo 64. Devam Eden COVID -19 Salgını Üretimizi Hangi Yönde Etkiledi	98
Tablo 65. Teşvikler İle İlgili İfadelere Ait Sonuçlar	99

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Milli Gelir -Otonom Yatırım İlişkisi	10
Şekil 2. Faiz- Yatırım İlişkisi.....	13
Şekil 3. Sermayenin Marjinal Etkinliği Eğrisi.....	14

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. İfade 1'in Dağılımı.....	100
Grafik 2. İfade 2'nin Dağılımı.....	101
Grafik 3. İfade 3'ün Dağılımı.....	101
Grafik 4. İfade 4'ün Dağılımı.....	102
Grafik 5. İfade 5'in Dağılımı.....	102
Grafik 6. İfade 6'nın Dağılımı.....	103
Grafik 7. İfade 7'nin Dağılımı.....	104
Grafik 8. İfade 8'in Dağılımı.....	104
Grafik 9. İfade 9'un Dağılımı.....	105
Grafik 10. İfade 10'nun Dağılımı.....	105
Grafik 11. İfade 11'in Dağılımı.....	106
Grafik 12. İfade 12'nin Dağılımı.....	106
Grafik 13. İfade 13'ün Dağılımı.....	107
Grafik 14. İfade 14'ün Dağılımı.....	107
Grafik 15. İfade 15'in Dağılımı.....	108
Grafik 16. İfade 16'nın Dağılımı.....	108
Grafik 17. İfade 17'nin Dağılımı.....	109

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

AR-GE: Araştırma ve Geliştirme

AT: Avrupa Topluluğu

BKK: Bakanlar Kurulu Kararı

DİKA: Dicle Kalkınma Ajansı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

FKK: Fon Kaynaklı Kredi

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GVK: Gelir Vergisi Kanunu

İBBS: Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

KDV: Katma Değer Vergisi

KKDP: Kaynak Kullanımı Destekleme Primi

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

LPG: Sıvılaştırılmış Petrol Gazı

NUTS: Avrupa Birliği Bölgesel İstatistikleri

OECD: Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Örgütü

OHAL: Olağanüstü Hal

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TYP: Toplum Yararına Programlar

GİRİŞ

Günümüzde, iktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanması ve sürdürülebilir hale getirilmesi noktasında ticaret ve yatırımların etkisi oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerin savaştan çıkması dolayısı ile oluşan tahribatları gidermeye yönelik oluşan büyüme ve kalkınmasının sağlanmasında yapılan ticaret ve üretimden pay sahibi olmak adına ülkeler sürekli bir rekabet savaşı vermiştir. Bu rekabet ortamından galip çıkmak için devletler büyüme ve kalkınmalarını gerçekleştirmek, yatırım ve tasarruflarını artırmak amacıyla ekonomik ve mali yapılarını ilgili dönemin şartlarına göre gözden geçirmekte ve bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği rekabetçi ortamda ve yaşanan ekonomik krizler karşısında ülkeler, ilgili gelişmeler doğrultusunda önlemleri artırmış, teşviklerin uygulanacağı alanları çeşitlendirmiş ve bu bağlamda da teşvik ve destek yelpazesi geniş tutularak yatırımcılara gerekli destekleri sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'de bölgesel bağlamda bakıldığında dikkat çeken husus olarak, bölgelerin gelişmişlik seviyelerinin aynı olmayışı ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının çok olmasıdır. Tüm bölgelerde ilerleme sağlanmaya çalışılıp ve bu doğrultuda politikalar geliştirilse de bölgeler arası eşitsizlik büyüyerek süregelmiştir. Türkiye, bölgeler arasında bu gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik olarak bölgesel kalkınma planları, organize sanayi bölgeleri ve kırsal kalkınma planı gibi birçok aracı devreye koymuştur. Bu kapsamda bölgelerin büyüyüp kalkınmasına katkı sağlamak için geliştirilen araçlardan biri de "teşvikler politikası" dır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere günümüz dünyasında ülkeler, ekonomilerini daha ileri seviyeye taşımak ve bunda istikrarı sağlamak amacıyla birtakım planlar yaparlar. Bu planlarda uzun dönemli olarak sermaye birikimine katkıda bulunma amaç edinilirken, öte taraftan devletin yönlendirici görevi dolayısıyla, özel kesime de bazı amaçlar koyulmuştur. Bu hedeflere ulaşmak için birtakım iktisadi politika mekanizmaları geliştirilmiş, hukuki ve kurumsal destekler sağlamıştır. Bu bağlamda devletin ekonomideki payını artırmak yerine, devletin sağlayacağı olanaklardan yararlanarak, özel kesimin payının artırılması noktasında teşvik politikası çoğu kez başvurulan bir politika olarak önümüze çıkmaktadır. Yatırım teşvik politikası, stratejik bir öneme sahip olması sebebiyle en sık başvurulan politikalar arasında yerini almaktadır. Devlet, kamu harcamalarını finanse etmek için aldığı vergileri belirli kurallarla almaktan vazgeçmiştir. Böylelikle mevduat hacminin artması, istihdamdaki problemlerin giderilmesi, döviz gelirlerinin artması ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması amacına yönelik yapılan yatırımlardan elde edilen kazancın artması, işletmelerin büyüebilmesi için gerekli maddi desteği sağlayarak özel kesim mevduatlarının olumlu etkilemesini amaç edinmiştir. Çalışmamızda teşviklerden Şırnak ilinde faaliyet gösteren firmaların nasıl yararlandıkları ve ne ölçüde etkilendikleri araştırılmıştır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yapılan araştırmalar hakkında gerekli açıklamalara yer verilmiştir. İkinci bölümde, yatırım ve teşvik kavramı ele alınıp bu kavramların tanımlarına, türlerine ve amacına değinilmiştir. Üçüncü bölümde, Türkiye'de uygulanan yatırım teşviklerinin tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Dördüncü ve son bölüm ise uygulama kısmına ayrılmıştır. 2012 Yeni Teşvik Sisteminde 6'ncı bölgede yer alan Şırnak ve burada bulunan ticaret ve sanayi odalarına bağlı 28 firmaya yönelik anket çalışması yapılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde SPSS 22.0 analiz programı kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKINDA AÇIKLAMALAR

Bu bölümde “Yatırım Teşviklerinin İl Ekonomilerine Etkisinin Analizi: Şırnak İli Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinin konusu, amacı, modeli, bilgi derleme ve işleme araçları, araştırmanın sınırlılıkları ve araştırmanın sunuş sırası ele alınmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmamızda Yeni Teşvik Yasası, 5084 Sayılı Yasa ve Avrupa Birliği Fonları gibi teşviklerin Şırnak ilinde faaliyette bulunan işletmelere ve il ekonomisine katkısını belirlemekle beraber bu teşviklerden faydalanan işletmelerin hangi konularda faydalandıkları aynı zamanda söz konusu teşviklerin, işletmelerin faaliyetlerinde ne tür değişiklikler oluşturduğu, işletmelerin ilgili teşvik yasalarına ilişkin görüşlerinde değişiklik yaşanıp yaşanmadığı ve uygulanan teşviklere rağmen işletmelerin eksik gördüğü hususları tespit etmektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Günümüz koşullarında firmaların faaliyette bulunup, varlıklarını sürdürebilmelerine yönelik faktörlerden biri rekabet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun esasının da, sermaye eksikliklerinin giderilmesi ve devamında yaşanan verimlilik, karlılık ve pazar payı olduğu söylenebilir. Sermaye noktasındaki problemin giderilmesine yönelik bütün girdi, çıktı ve süreç unsurlarının iyileştirilmesi ve bunu etkileyen faktörlerin iyileştirilmesi, olumlu sonuçların alınmasına etki edecektir. Bu bağlamda devletin sağlamış olduğu teşvikler işletmeler için büyük bir öneme sahiptir. İşletmeler açısından, sağlanan teşvikler, faiz desteğinin sağlanması, SGK işçi primleri desteklerinin ve KDV iadesi benzeri

imkânlardan faydalanma, yüklendikleri maliyetleri azaltıcı ya da sermaye noksanlıklarını giderici etki ile altına girdikleri borcun bir miktarından kurtulma olanağı sağlamaktadır. Sıralanan sebepler doğrultusunda bu tez çalışması, teşviklerin özellikle 6. Bölgede yer alan Şırnak'ta işletmelere yönelik bir katkısının olup olmadığını tespit etmek ve ilgili teşviklerin etkilerinin genel anlamda ne olduğunu saptamak olarak amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Modeli

Bu tez çalışmasında araştırma modeli literatür veri derleme ve yüz yüze anket uygulamasına yer verilmiştir. Tarama araştırmaları, önceki dönemlerde ya da şuan ki mevcut durumda değişim yapmadan, olduğu gibi betimlemeyi amaç edinen yaklaşımdır. Araştırma konusuna ilişkin olay, durum, birey veya nesne, mevcut koşullar çerçevesinde veya herhangi bir değişiklik yapılmadan tanımlanır, yani bir müdahalenin varlığı söz konusu değildir (Karasar, 2009: 76-78).

1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

“Yatırım Teşviklerinin İl Ekonomilerine Etkisinin Analizi: Şırnak İli Örneği” başlıklı tez çalışmasının hazırlanması aşamasında konuyla doğrudan veya dolaylı ilgili olabilecek nitelikteki basılı ve elektronik ortamdaki yazılı kaynaklar taraması yapılarak kaynaklar toplanmış ve derlenmiştir. Uygulama aşamasında ise yüz yüze anket yöntemi kullanılmış ve SPSS 22.0 analiz programı aracılığı ile veriler analiz edilmiştir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmaya ilişkin sınırlılıkları dört başlık şeklinde aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür:

1. *Konu Açısından Sınırlılık*: Konu yatırım teşvikleri seçilerek sınırlandırma yapılmıştır.

2. *Alan Açısından Sınırlılık*: Araştırma alanın Şırnak ili olarak sınırlandırılma yapılmıştır.

3. *Örneklem Açısından Sınırlılık*: Örneklem, 2009 yılı teşvik sistemini takip eden ve 2009 yılından sonra Şırnak ilinde teşvik belgesi alan firmalar şeklinde sınırlandırma yapılmıştır. Nedeni ise, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığında veriler sağlanırken yatırım teşvik belgesinin büyük bir kısmının 2009 yılı sonrasında verildiğini ifade etmeleri dolayısıyla verilerin yukarıda da ifade edildiği şekilde sağlanmıştır.

4. Verilerin Toplanması ve Değerleme Yöntemleri Açısından Sınırlılık:

Verilerin toplanmasında tarama çalışması yapıp anket yöntemine başvurulmuştur. Veri değerlemesinde ise frekans tabloları, çapraz tablolar ve güvenilirlik analizi seçilerek sınırlandırma yapılmıştır.

Bu çalışma Şırnak ili özelinde yapılmıştır. İşletmelerin KOSGEB ve İŞKUR gibi kurumlarca sağlanan desteklerden faydalanıp faydalanmamasına bakılmaksızın yapılmıştır.

1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

“Yatırım Teşviklerinin İl Ekonomilerine Etkisinin Analizi: Şırnak İli Örneği” başlıklı yüksek lisans tez çalışması dört bölümden meydana gelmiştir. Bu dört bölüm kendi bünyesinde alt bölümlerden oluşmuştur. Yapılan çalışmada oluşturulmuş dört bölüm şu şekilde sıralanmaktadır:

- a. Araştırma Hakkında Açıklamalar
- b. Yatırım ve Yatırım Teşviklerinin Kavramsal Çerçevesi
- c. Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşviklerin Tarihsel Gelişimi
- d. Şırnak’ın Genel Ekonomik Profili ve Yatırım Teşviklerinin Şırnak İli Ekonomisine Etkileri

İKİNCİ BÖLÜM

YATIRIM VE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Ekonomik açıdan güçlü olarak değerlendirilebilen bir ülkenin, varlığını devam ettirmesinde en önemli etken, üretken bir yapıya sahip olmasıdır. Üretimi faaliyete geçiren en önemli etken ise yatırımlardır. Günümüz koşullarında dünya çapında oluşmuş rekabetçi ortamın devletlere, ekonomi alanında ayrı bir işlev kazandırmış ve devlet yatırımlarını, hem sosyal hem de ekonomik açıdan teşvik edilmesini gerekli kılmıştır.

2.1.Yatırım Kavramı ve Önemi

Kavram olarak yatırım incelendiğinde, ekonomide yer alan değişkenler kar sağlamak amacıyla herhangi bir alanda yer verilmesi ve değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. Yukarıdaki tanıma göre firmaların gayrimenkul temin etmek, hisse senedin alınması, faiz kazancı karşılığında sermayenin bankaya yatırılması yatırıma örnek gösterilebilir (Dağ ve Çelik, 2018, s.865). Bu kapsamda yatırım, sermaye stokuna veya üretime yönelik yapılan harcamalardır. Yatırım, ileride yapılacak tüketim seviyesini artırmak için şimdiki tüketimi tasarruf etmeyi gerekli kılmaktadır (Erdoğan, 2012, s.1).

Bir başka tanıma göre yatırım, İnsanların ileriki zamanlarda fayda veya gelir getireceğini düşündükleri değerli şeyleri, bugün elde edilen değerden fedakârlık göstermesi olarak tanımlanmaktadır. En basit haliyle yatırım, bir kazancın elde edilmesi için belirli tutardaki bir para veya değeri işe bağlamaktır (Karan, 2004, s.3).

Tüketime yönelik yapılan harcamalar, yatırım harcamalarından çok daha fazladır. Yatırım harcamalarında yer alan zamansal dalgalanmalar ekonomide, çarpanın yaptığı büyük etki nedeniyle büyük istikrarsızlıklara sebep

oluşturmaktadır. Dolayısıyla yatırım harcamalarındaki dalgalanmalar, yatırım kuramının makroekonomik karlılık açısından önemli kılmaktadır (Çabuk, 2005: 5-6).

2.1.1. Ekonomi Açısından Yatırım

Yatırım, ekonomik olarak bakıldığında faal olarak bir yatırımın parasal ve reel olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Yatırımda oluşan beklenti durumu, belirli bir zaman diliminde mevcut sermayedeki stok artışıdır (Dinler, 1998: 309). Yatırım kavramı iktisat bilimi açısından bakıldığında, milli gelirin o yıl için harcanmayarak sermaye stokuna ilave edilen kısım olarak ifade eder. Makro açıdan yatırım kavramı, yatırıma esas olan üretimi gerçekleştirmek için mevcut araçlarına eklenen ilaveler ve bu şekli ifade eden harcamaları kapsamaktadır. Yatırım yoluyla elde edilen kaynaklar belirli bir faaliyete tahsis edilir. Dolayısıyla ekonomide sürekli bir üretimin yapılması ve bu durumu sağlayan harcamalar yatırıma sebep oluşturmaktadır (Şahin, 2000: 1-3).

2.1.2. Bireyler Açısından Yatırım

Bireylerin tasarrufları yatırımın kaynağını oluşturmaktadır. Gelir seviyelerinde değişimlerin olması, risk alabilme ve var olan tasarruftaki farklılıklar insanların yatırım kararlarını farklı kılar. Kişiler, bir yatırım faaliyetinde bulduklarında, yanlarında bulunan ekonomik kıymetleri kar sağlayan bir işe bağlamaktadırlar. Diğer bir ifade ile sermayeyi oluşturan kıymetli varlığı temin ederler. Örnek verilecek olunursa, bir kişinin ellerinde bulunan nakit ile hisse senedini, kamu tahvilini veya gayrimenkulü satın alması kişi için bir yatırım faaliyeti olup ve bu durum plasman faaliyeti olarak ifade edilmiştir (Usta, 2009: 3).

Mikro düzeyli bir çerçeveden bakıldığında ise kişinin beklentiler içerisinde geleceğe bakıp sermaye mülkiyetine sahip olması ve bu sermaye mülkiyetini yükseltmek ve bu bağlamda tasarruflarını bu biçimde kullanması bir yatırımdır. Milli gelirin belirlenmesini sağlayan yatırımlar, ülkelerin üretim gücünü ve kapasitelerini değiştirirler. Makroekonomik açıdan bakıldığında kişinin bu faaliyeti, bir ekonomideki üretim kapasitesinde bir değişikliğe sebebiyet vermediğinden, yatırım olarak ifade edilmez. Sadece var olan yatırımların el değiştirmesi faaliyeti, yani "Plasman" dır. Plasman kavramı genel anlamda paranın, gelir getiren menkul veya gayrimenkul değerlere, mallara ya da diğer

servet unsurlarına yatırılarak değerlendirilmesidir (Tunca, 1999: 60).

2.1.3. Şirketler ve İşletmeler Açısından Yatırım

Yatırım kavramsal açıdan ele alındığında, şirketler nezdinde önemli bir biçimde ele alınan bir kavramdır. Şirketlerin yaptıkları faaliyetlerin devamında elde ettikleri kazancın bir bölümünü ortaklara paylaştırırken, bir bölümünü de sabit sermayelerine ilave ederler. Dolayısıyla paylaştırılmayan bu bölüm şirketlerin yatırımlarının ana kaynağını oluşturur. Bir malın elde edilmesi için üretim faktörlerini bir araya toplayan şirketler nezdinde yatırım incelendiğinde, ileride oluşacak bir gelir unsuru için üretimi sağlayan ve buna sebep olan giderlerdir. Bu bakımdan incelenen ve üretimi gerekli kılan bina, makine, arsa, lisans paket hakkı gibi yapılan gerekli harcamalar yatırım harcaması olarak ifade edilmiştir (Uslu ve Önal, 2007: 35-38).

2.2. Yatırım Çeşitleri

Önemi bakımından birtakım farklılıklar sergileyen yatırımlar, yatırımcılar açısından da büyük önem arz etmektedir. Çünkü yatırımcılar yapacakları yatırım türüne göre karar verir ve buna göre de finansman ve diğer olanakları göz önüne alarak kendilerine göre birtakım yatırım politikası belirleyerek bu hedef doğrultusunda hareket ederler. Yatırımlara, çeşitleri açısından bakıldığında sabit sermaye yatırımları, uyarılmış ve otonom yatırımlar, reel ve mali yatırım, brüt yatırım ve net yatırım, özel kesim ve kamu kesimi yatırımları olmak üzere incelenmiştir.

2.2.1. Sabit Sermaye Yatırımları

Bu yatırımlar fabrika, makine, iş yeri ve üretimde kullanılacak öteki dayanıklı mal grubunu kapsamaktadır. Bu yatırımlar, ülke ekonomilerindeki sermaye miktarının artmasına ve bununla birlikte üretim seviyesi ile istihdamda artışı sağlayarak iktisadi büyümeyi olumlu etkileyecek katkılar yapabilmektedir. Sabit sermaye için gerekli kılınan yatırım, farklı bir pencereden incelendiğinde sermaye bütçelemesi bazında da ifade edilmiştir. Kavramsal çerçeveden bakıldığında sermaye kavramı olarak duran varlığı ifade ederken, bütçeleme kavramı ise yatırım neticesinde ileride oluşacak nakit çıkışları belirten bir planı göstermektedir. Sermaye bütçelemesi yeni, karlı ve verimli yatırım projelerinin araştırılmasını, bir yatırım projesinin kabul edilmesinin etkilerini tahmin edebilmek için teknik ve pazarlamaya hatta yönetime ilişkin tüm etmenlerin

incelenmesi istenmiştir. Dolayısıyla her yatırım önerisinin kar sağlama potansiyelini belirlemek için ekonomik analiz yapılmasını ve yatırımı oluşturan projenin değerlendirilmesi bakımından, farklı faaliyetlerin toplamından meydana gelmiştir (Akgüç, 1994: 320-22).

Mali açıdan mevzuat göz önüne alındığında buna göre duran varlıklar için yapılan toplam harcamalar ile sabit sermaye yatırımları, dayanıklı malın kullanım şekline göre yıllara bölünerek amortisman olarak ifade edilir ve üretilen mal veya hizmetin maliyetlerine ilave olup dönem karından indirilir. Üretim sürecine devamlılığı sağlamak ve bunun için yapılan sabit sermaye yatırımlarını aşağıdaki şekilde gruplandırabiliriz (Sünel, 2015: 7 ve Usta, 2009: 5) :

1) Yeni Yatırımlar: Bir üretime ilişkin bina, arsa, makine, inşaat, teçhizat, gibi harcamaları oluşturan ve yeni yatırım yapılacak yerde aynı üretim faaliyeti bulunmayan yatırımlara denilmektedir.

2) Genişleme (Tevsi) Yatırımları: Faal durumda olan bir işletmenin üretim ve hizmet kapasitesini artırma amacı ile girişilen yatırımları içermektedir. 100 oda kapasiteli bir otelin, oda kapasitesini 130 odaya yükseltmek için yapılan bir yatırım, tevsi yatırımına örnek olarak verilebilir. Genişleme yatırımlarıyla üretimde mevcut tesis ve üretime yönelik kanalize edilmiş hatlardaki miktarı artırmak, üretimde yaşanan uyumu gerçekleştirmek ve var olan tesislerle altyapı ortaklığı kurularak üretim miktarını yükseltmek, üründeki kaliteyi artırıp ve yeni ürünlerin üretimi sağlanarak talebin oluşturulması amaçlanmıştır.

3) Stratejik Yatırımlar: Cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimine yönelik uluslararası rekabet gücümüzü artırma potansiyeline sahip stratejik önemi haiz yatırımlardır. Cari açığı olan ülkelerde stratejik yatırımlara yönelik devlet teşvikleri oldukça önem arz etmektedir.

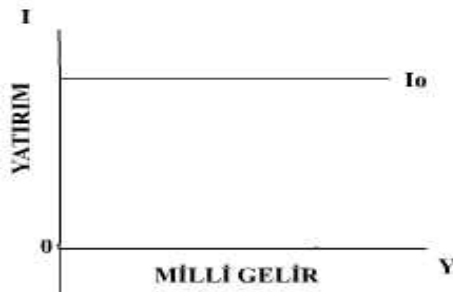
4) Yenileme ve İdame Yatırımları: Dönem içinde aşınan, eskiyen, yıpranan veya hasar gören tesislerin korunması için üretim kapasitesi veya özellikleri değiştirilmeden yapılan yatırımlardır. Diğer bir deyimle, üretim etmenlerinin dönem içinde aşınan tesislerin üretiminde kullanılmasıdır. Gelişen bu yıpranma ve aşınmaların tutarı, aynı zaman dilimi içinde yapılan yatırımların değerinden fazlaysa, bu durum bir yatırım açığına veya diğer bir ifade biçimi ile menfi yatırım söz konusu olur.

5) Modernizasyon Yatırımları: Mevcut tesislerin üretim hatlarında teknik ve/veya ekonomik ömrünü tamamlamış makine ve teçhizata uygun olan parçaların eklenmesini veya mevcut makine veya teçhizatın yenileri ile değiştirilmesini, tesiste eksik kalmış bölümlerin tamamlanmasını, nihai ürünün doğrudan kalitesinin yükseltilmesini veya modelinin değiştirilmesini içeren yatırımlardır.

2.2.2. Uyarılmış ve Otonom Yatırımlar

Uyarılmış yatırım, milli gelirden yaşanan bir artış neticesinde talepte oluşan artışı karşılamaya yönelik arz miktarının tetiklenip artması amacıyla oluşan yatırımdır. Bu yatırımın yapılabilmesinin koşulu, talebin artarak arzdaki artışı uyarması gerekmektedir. Talepte artışın yaşanabilmesi için de tüketicilerin gelir seviyelerinin yükselmesi ile olmaktadır. Otonom yatırımlar milli gelirin tetiklediği talep artışı ve bu artışın arz artışı uyarması durumundan bağımsız olarak yapılan yatırımlardır. Devletin yol, santral ve savunma ile ilişkili yatırımları bu kategoriye örnek olarak verilebilir. Uzun vadeli düşünülen yatırımlar çoğunlukla otonom yatırım kapsamına girer (Çelik, 2018: 4).

Şekil 1. Milli Gelir -Otonom Yatırım İlişkisi

Kaynak: Gencel, 2007: 41

Yukarıdaki ifadeler bağlamında Şekil 1'deki grafik incelendiğinde milli gelirdeki bir artış otonom yatırımlarda bir etki yaratmamış ve bu yatırımların milli gelirden bağımsız olduğu ifade edilebilir.

2.2.3. Reel ve Mali Yatırım

Üretici kesimin, üretim seviyelerini arttırması amacı ile mevcut makine ve teçhizat stokuna yaptıkları artışların değerine reel yatırım denilmektedir. Bu yatırım türü, ekonomik sistemde yeni üretim yerleri oluşturmaya ilişkin olarak yapılan yatırım şeklinde ifade edilebilir. Söz konusu bu yatırımlar, ulusal ekonomi için büyük bir önem arz etmektedir (Tecil, 1996: 105-107).

Mali açıdan yatırımlar; hisse senedi, hazine bonosu ve gelir sağlayıcı tahvillerin ve menkul kıymetlerin alımı yoluyla yapılan yatırımlar şeklinde tanımlanabilir. Başka bir tanımla; belirli bir gelir getirmeyen likit varlıkların, parasal olarak dönüşümleri küçültülerek, gelir sağlayıcı bir duruma getirilmesiyle oluşan yatırımlar olarak ifade edilebilir (Yılmaz, 2016: 6).

2.2.4. Brüt Yatırım ve Net Yatırım

Kavram olarak brüt yatırıma bakıldığında, bir ekonomide bir zaman zarfında oluşan yatırımların bir karşılığı olan parasal getirinin toplam değerini ifade eder. Bu parasal değer toplam değerinden aşınma, eskime ve değerden düşmenin karşılık bulduğu parasal değer çıkarılması ile net yatırım ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki açıklama şu biçimde formülleştirilebilir; $Brüt\ Yatırım = Net\ Yatırım + (Aşınma + Eskime + Değerden\ Düşme)$. Brüt yatırım ile net yatırım arasında $(Aşınma + Eskime + Değerden\ Düşme)$ gibi bir ilişki mevcut olup aradaki bu fark maddi duran varlıkların amortismanlarından gelmektedir (İnce, 2008: 7).

2.2.5. Özel Kesim ve Kamu Kesimi Yatırımları

Özel sektördeki yatırımlar, müteşebbislerin kendi beklentileri ve öngörülerini ile aldıkları, bir kazanç amacı güden bağımsız yatırımlardır. Devlet yatırımlara sağladığı teşviklerle özel sektörün yatırım yapma kararını, kendi ihtiyaçları doğrultusunda etkilemeye çalışmaktadır. Kamu yatırımları ise devletin herhangi bir kazanç amacı gütmeyen vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı yatırımlardır. Baraj, liman, tünel, yol, havalimanı, otogar, metro, hafif raylı sistemler, haberleşme, içme suyu kanalizasyon, sulama, isale hattı, elektrik enerjisi üretim, iletişim ve dağıtım tesisleri vb. diğer yatırımlar ile kamu kurum ve kuruluşlarının kendileri veya diğer kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri alt yapı yatırımları kamu yatırımlarına örnek gösterilebilir (İnce, 2008: 8).

2.3. Yatırımın Amaçları

Yeryüzünde kaynakların kıt olması ve dolayısıyla var olan kaynakların, verilen doğru kararlarla verimi yüksek alanlara aktarılmasını yerine getiren yatırımlar, özel ve kamu alanına yönelik gerçekleştirmek için oluşturulmuş yatırımlardır. Amaçları açısından gerçekleştirilen bu yatırımlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Karakurt, 2010: 143-163):

- a) Üretimdeki düzeyi korumak amacıyla eskiyen fabrikanın ve donanımın yenilenmesi,
- b) Üretimdeki kapasiteyi artırmak için gereken tesislerin ve donanımın sağlanması,
- c) Yeni geliştirilecek ürünlerin üretilebilmesi için yeni teknolojiden yararlanmak
- d) Üretimdeki metotları daha etkili yöntemlerle yenilemek,
- e) Ürünlerin kalite düzeyini yükseltme, niteliğini geliştirme,
- f) Ürün ve hizmetin müşterilere ulaştırılmasında etkinliği artırmak ve dağıtım kanallarını genişletme
- g) Maliyetteki masrafları azaltabilmek ya da üretimi artırmak veya her ikisini beraber başarmak,
- h) Genel olarak; işletmenin üretkenliğini artırma, çalışma koşullarını iyileştirme, çalışanların moralini yükseltme,
- i) Çevre kirliliğini engellemek, çalışanlar ile halk güvenliğini ve sağlığını korumak; bu doğrultudaki kanunlara uymak,
- j) Pazar koşullarına uyum sağlayabilmek; işletmenin kendi bölgesinde ya da ülke genelinde veya küresel ölçekte rekabet üstünlüğünü sağlayabilmek,
- k) Şirketin karşılaşılabileceği olası risk ve belirsizleri önlemek ya da minimum düzeye indirme,
- l) Şirketlerin sanayideki yerini koruyabilmesi ve etkinliğini artırma maksadıyla araştırma-geliştirme faaliyetlerini sürdürme,
- m) Üretimde kullanılmakta olan, önceden satın alınmış hammaddeler ile yardımcı maddelerin üretimini sağlamak,
- n) Kuruluş yeriyle alakalı sonradan ortaya çıkan sorunları çözmek için tesislerin yerini değiştirme,
- o) Çalışanların sağlıklarıyla refahlarını korumak ve çalışanların eğitimini sağlamak amacıyla yatırımlar yapılmaktadır.

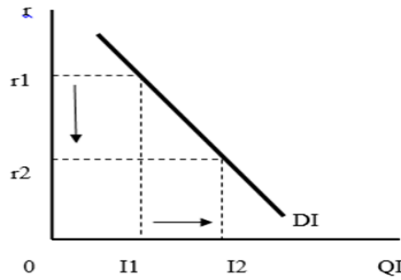
2.4.Yatırım Kararlarına ve Miktarına Etki Eden Faktörler

İşletme ve şirketlerin çalışmalarında ilk amaçlanan şey kazanç sağlamaktır. Bir yatırım kararında yapılacak ilk şey kazançlı yatırım alanların tercih edilmesidir. Bu kararlar verilirken hem ekonomik hem de politik birçok faktörü değerlendirmektedirler (Sünel, 2015: 13).

2.4.1. Yatırım ve Faiz İlişkisi

Faiz, yatırımı ve yatırıma ilişkin teşebbüsleri birkaç yönden etkileyebilmektedir. Elinde sermayesi olan bir müteşebbis yüksek faiz oranlarının var olduğu ortamlarda söz konusu sermayeyi hiçbir yatırıma koymadan da bu sermayeden faiz yoluyla da ciddi anlamda kar elde edebilmektedir. Herhangi bir risk unsuru barındırmayan bu olay yatırım kararlarına etki etmektedir. Başka bir durumda, yatırım amacına ilişkin sermayesini banka veya banka dışından borçlanma ile oluşturan biri yüksek faiz oranları sebebiyle borcun geri ödenmesi zamanında kendisi için fazla olan bir maliyetle karşılaşır ki bu durumda yatırımcının arzu ettiği kar oranı düşmüş olacaktır. Dolayısıyla yatırımcı, yapacağı yatırımı bir kez daha düşünecektir. Şayet yatırımcının beklediği kar, çok düşük seviyeye inerse yatırımcı yatırımı yapmayacaktır (Dağ ve Çelik, 2018: 868-870).

Şekil 2. Faiz- Yatırım İlişkisi

Kaynak: Çelik, 2018: 7

Şekil 2'ye göre, faiz oranı düştükçe yatırım artmaktadır. Yani faiz oranı ile yatırım ters orantılı bir şekilde çalışmaktadır.

2.4.2. Sermayenin Marjinal Etkinliği

Bir yatırımcının bulunduğu zaman dilimindeki beklentilerinin, ileride ne kadarının gerçek olacağı bir bilinmezdir. Dolayısıyla bir yatırımcının, yatırım kararı oluşturmak için bazı analizlerin yapılması gerekmektedir. Yatırımın olması için gerekli olan bina, makine ve teçhizatın arz fiyatını, yatırımdan beklenen getirisini ve cari faiz düzeyini göz önünde bulundurulur. Yatırımcı, öncelikle satın alacağı mallar konusunda gerekli ödemeyi hesaplamaktadır. Aşağıda yer alan 1 numaralı denklemde yatırıma harcanacak değer 'A' ile gösterilmektedir. 1 numaralı denklemde yer alan ve 'R' olarak ifade edilen değer ise yatırımdan beklenen ömür boyu geliri, bu gelirin bugünkü değeri ifade edilmektedir. Yatırım

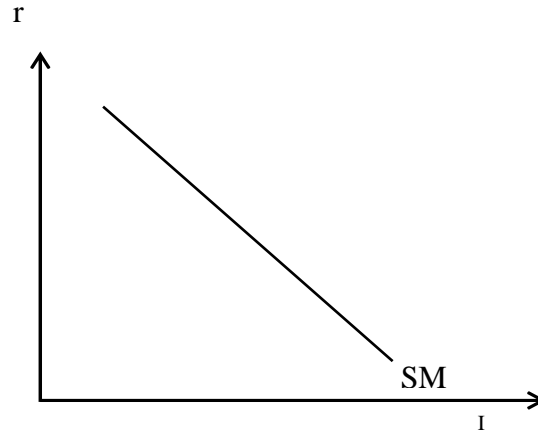
konusunda karar kılınması için, beklenen gelirin bugünden sağlayan değeri, sermayede yer alan malın fiyatı ile aynı veya daha fazla olası gerekir. Bu kavram, 'A' ve 'R' değerlerini birbirine eşitleyen iskonto oranını belirtmektedir. Aşağıda yer alan formül ile gösterilmiştir.

$$(1) A = \frac{R}{(1+r)^1} + \frac{R}{(1+r)^2} + \frac{R}{(1+r)^3} + \dots + \frac{R}{(1+r)^n}$$

Aynı zamanda yukarıda yer alan 1 numaralı denklemde sermayenin marjinal etkinliği r olarak belirtilmektedir. Hesaplanan r değeri, bir oranı ifade eder. Hesaplama sonucunda elde edilen r oranı cari faiz oran (i) ile karşılaştırılmaktadır. Bu oranlar karşılaştırıldığında; $r < i$ gibi bir sonuç veriyorsa, yatırımcı yatırıma karar vermek istemeyecektir. Çünkü yatırımdan beklenen gelir serisinin bugünden sağlanan değerinin, yatırımın düşük fiyatından daha düşük olduğu ifade edilmektedir. Bir yatırıma karar kılınabilmesi $r > i$ olma koşuluna bağlıdır. Yatırım kararında, $r = i$ seviyesi oluşana dek yatırım yapılabilmektedir (Pekin, 1998: 162).

Ekonomide genel mekanizma yukarıda anlatıldığı gibi çalışsa da farklı sektörler konusunda aynı sonuçları sağlamayabilir. Dolayısıyla bazı sektörler kazanç sağlarken, bazıları ise bunu sağlamayabilir. Her sektör için eşitlik sağlandığında, yatırımlar optimum yatırım miktarına ulaşmış olacaktır. Yukarıdaki ifadeler doğrultusunda oluşan ilişkiler Şekil 3'de belirtilmiştir.

Şekil 3. Sermayenin Marjinal Etkinliği Eğrisi

Kaynak: Gencel, 2007: 51

Yukarıdaki şekil incelendiğinde, r ile I arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Yatırımların artması, yatırıma konu olan malların fiyatlarını da yükseltecektir. Ayrıca üretimde yer alan sermayenin pay oranı da yükselecektir. Bunun haricinde diğer şartlar sabit kalmak kaydıyla, arzdeki artış sektörde üretilen malların fiyatlarını düşürecektir. Dolayısıyla sermayenin marjinal verimliliği de azalacaktır (Gencel, 2007: 51)

2.4.3. Milli Gelirin Yatırım Kararına Etkisi

Bir ekonomide milli gelirin yüksekliği, ileriye yönelik beklentileri de olumlu kılmaktadır. Girişimciler, gelir artışı ile beraber oluşan talep artışını gidermek maksadıyla daha fazla yatırım alacaklardır. Dolayısıyla milli gelirdeki oran ile yatırım miktarı arasındaki ilişki doğru orantılı bir beklenti oluşacaktır. Sonuç itibari ile milli gelirden oluşan bir birimlik değişiminin, yatırımları ne oranda etkileyeceğini belirleyen kavrama marjinal yatırım eğilimi denilmektedir (İnce, 2008: 11).

2.4.4. Yatırım Ortamının Uygunluğu

Yatırım ortamının uygunluğu bir ülke için yatırım yapma konusunda karar vermiş yerli ve yabancı girişimciler için son derece önemli bir durumdur. Yatırımcılar, ekonomik bağımsızlığını kazanmış sosyal ve siyasi açıdan da gelişim gösteren ülkelerde daha rahat bir şekilde yatırım kararı verirler. Bu tür güven verici ortamlarda yapılan girişimler, çıkan ürünün kalitesini ve çıktıyı, ihracatı ve çalışılabilecek ortamla beraber çalışabilecek kişi sayısını arttırarak ekonominin kalkınmasına katkı sunmaktadır. Ekonominin dayandığı temeller, siyasal kararlılık, gelir dağılımı arasındaki fark, sağlıklı bir bankacılık gibi alanların yapısı, adalet temelli vergilendirme sistemi, bir çalışma alanındaki pazarın maliyeti ve çeşitliliği, hukuki yapı, ülkenin yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynakları, hammaddeye ulaşım durumu, küresel dünya ile beraber gelişen teknolojiye yetişebilme durumu gibi birçok etken girişimciler için belirleyici faktörlerdir (Worldbank, 2004: 22-23).

2.5. Teşvik: Tanımı, Kapsamı ve Önemi

Teşvik kavramı, bir hizmetin yapılmasında destek olmasını sağlayan itici bir güçtür (Parkin, 1996: 553). Bu sebeptendir ki teşvik, öngörülen hizmetin yapılması için belirlenen birimleri faaliyete geçiren bir etki göstermektedir.

İktisadi alanda teşvik, belirlenmiş iktisadi iş kollarında gelişimi hızlandırmak için kanunun bu iktisadi alanlarda güç oluşturmak için vermiş olduğu maddi yardımlar belirtilmektedir (Çiloğlu, 1997, 1). Bununla birlikte teşvikler, devlet tarafından desteklenen iktisadi anlamda maddi destekli, prim, üreticilere sağlanan transfer harcamaları gibi farklı biçimlerde ifade edilmektedir (Duran, 2003: 6). Teşviklerin ülke içindeki kaynak tahsisi kararlarına, kamu giderleri politikasında çok önemli bir yer edinen, gelir dağılımına ve giderlerine önemli bir katkısı vardır. Dolayısıyla özellikle teşvikler gelişmekte yolunda olan ülkelerde, siyasi iktidarlar tarafından ortaya konulan teşviklerin ülke içindeki kaynak tahsisi kararlarına, kamu giderleri politikasında çok önemli bir yer edinen, gelir dağılımına ve giderlerine önemli bir katkısı vardır. Dolayısıyla özellikle teşvikler gelişmekte olan ülkelerde, siyasi iktidarlar tarafından ortaya konan stratejik planlarla kaynakların faydalı yerlere yöneltmek, iktisadi büyümenin sağlanması, yaşam standartlarının yükseltilmesi, çalışma alanlarının genişletilmesi, ülke içi pazarın canlandırılması, uluslararası alanda rekabete geçebilme yeterliliğinin sağlanması, bölgeler arasında gelişmişlik alanındaki uçurumların en aza indirilmesi, sanayileşmede gelişmişlik ve ihracatın artırılması gibi hedeflere erişme durumu kayda değer ekonomi politikalarındandır. Global ekonomiyle birlikte rekabet ortamında, çağın ekonomisinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler teşvik konusunda bir yarış ortamı içindedirler. Yaptıkları bu destek ile hem ülke içindeki girişimcilere destekte bulunur hem de ülke dışından gelen sermaye sahiplerinin sermayelerini kendi ülkelerinde tutmaya çalışırlar (Karakurt, 2010: 143). Bu şekilde önemli bir konu olarak karşımıza yatırımcıların girişimi, ihracatta bulunma gibi iktisadi faaliyetler göstermeye yönelik isteklerini artırmak için teşvikler çıkmaktadır. Teşvikler sayesinde şirket ve işletmelerde, ürünlerinde indirim gitmeden yüksek kalitede ürünleri yüksek karla tüketicilerin hizmetine sunabilmektir (Üzümcü ve Doğan, 2001: 300). İlgi çekici olan başka bir husus ise, teşviklerin dönemsel veya sürekli olmalarıdır. Teşvikler, belirlenmiş bir süre zarfında uygulanabilmekte veya şirket ve firmalarda belirlenmiş belli bir aralıkta sağlanabilmektedir (Boadway ve Shah, 1995: 34-36). Teşviklerin sunulduğu zaman dilimlerinden ziyade piyasada ürün dağılımını farklılaştıran firmalar için maliyetleri indiren ve genellikle yapılan faaliyetin ortaya çıkardığı avantajlı durumun etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

Teşvik araçlarının belirtilen amaçlarda kullanımı ile belirtilen hedeflere ulaşılmasında kolaylık sağlanmaktadır (İncekara, 1995: 9). Teşvik araçlarının makroekonomik etkileri incelendiğinde, bu araçların uygulama öncesi proje üzerinde de etkilerini tahmin etmek mümkün olmaktadır. Örnek olarak vergi amaçlı sunulan teşvikler, ticaretle ilgili sorunların fazla olmadığı ve da çok yatırım riski yaratan küçük yerel pazarlarda uygulandığında çoğunlukla faydalı olur (Raff ve Srinivasan, 1998: 188).

2.6. Teşviklerin Nedenleri ve Amaçları

Yatırım teşvikleri, yatırımların maliyetlerini düşüren ve yatırım tutarının geri ödenme süresini kısaltıcı fonları (kar ve amortisman) arttıran önlemlerdir. Bu önlemlerle yeni kapasite yaratılması amaçlanmaktadır. Üretime sağlanan teşviklerle üretim maliyetini düşürmek ve birim üründe karı arttırarak daha çok üretim yapılması amaçlanmaktadır (Eser, 2011: 9).

Teşvik sağlanmasına yönelik iki temel amaç olarak piyasa aksaklıklarını düzeltmek ve endüstriyel-bölgesel kalkınma politikası amaçlarını desteklemektir. Yatırım literatüründe birçok piyasa aksaklığından söz edilebilir. Belki de yatırım teşviklerini doğrulayan en açık piyasa aksaklığı, teknoloji kazançları gibi doğrudan yabancı yatırımlardan doğan faydaların mevcut bulunmasıdır. Teşvikler risk ve belirsizlikleri hafifletmek içinde kullanılabilirler (Kovancılar, 2003: 64).

Teşviklerin en temel özellikleri devlet tarafından özel kesime ve kamu iktisadi teşebbüslerine verilmeleridir. Devlet sağlayacağı vergisel teşvikler ile elde edeceği vergi gelirinin azalmasına neden olurken, sağlayacağı düşük maliyetli kredilerle de kendi fonlarını özel sektöre transfer edecektir. Kısacası teşviklerin devlete bir maliyeti vardır. Amacına uygun olarak verilen ve doğru sonuçlar alınan bir teşvik uygulaması uzun vadede devlete kaybettirdiğinden çok daha fazlasını kazandıracaktır (İnce, 2008: 14). Devletin teşviklerle yatırımı desteklemesinin belli başlı nedenleri şöyledir:

2.6.1. Az Gelişmiş Bölgelere Yatırımları Çekmek

Kamunun kaynak yetersizliği az gelişmiş bölgelere yatırım yapılmasına engel teşkil etmektedir. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları olması toplum üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır. Ekonomik birimlerin sahip oldukları atıl kaynakların az gelişmiş olan bölgelere yönlendirilmesi ihtiyacı yatırımlara sağlanan teşviklerin en başlıca nedenlerinden bir tanesidir. Böylece az gelişmiş

bölgelerdeki sosyal ve ekonomik fırsat eşitliği ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Piyasa ekonomilerinde bölgelerarası gelişmişlik farklarının kendiliğinden ortadan kalkması çok rastlanan bir durum değildir. Çünkü bu bölgeler çoğunlukla, sermaye ve vasıflı insan gücü açısından, ülkenin gelişmiş bölgeleri lehine kan kaybeden bölgeleridir. Kendi hallerine bırakılmaları ekonomideki bu yapının kronikleşmesine neden olabilir. Teşvik politikaları bu olumsuzlukları gidermekte olduğu için en etkin politikalar (www.tobb.org.tr).

2.6.2. Üretimde Kullanılan Teknolojide İlerleme

Teknolojik ilerlemenin sağlanması, teşvik uygulamalarının bir diğer amacını teşkil etmektedir. Günümüzde teknolojik gelişmeler, ülkelerin uluslararası rekabet gücünü önemli ölçüde etkilemektedir. Ülkeler arasında yeni teknoloji üretimindeki uçurumun giderek büyümesi, özellikle teknoloji fakiri olarak nitelendirilebilecek az gelişmiş ülkeleri, teknoloji üreten sanayileşmiş batı ülkelerine giderek daha bağımlı hale getirmektedir. Bu çerçevede ülkeler, teknolojik bilgi üretmek, yeni üretim yöntemleri geliştirmek ve ürün verimliliğini artırarak uluslararası alanda daha güçlü bir konuma gelebilmek için yeni teknoloji arayışına yönelik faaliyetleri teşvik araçları vasıtasıyla desteklemektedirler (Oktayer, 2003: 129).

Global çapta rekabet edebilmek için ülkelerin sağlam temellere oturmuş sanayi politikaları olması gerekir. Dünya bankası sanayi politikasını; “verimli bir şekilde büyüme sağlayabilmek için hükümetlerin var olan endüstriyel yapıyı değiştirme çabaları olarak tanımlamıştır” (Bora, vd, 2000: 5).

2.6.3. İstihdamı Artırma

Bölgelerarasında gelişmişlik farklarının azaltılmasını sağlama işlevselliği, ülke ekonomisine yönelik gelişme yapısının oluşturulması ve arzulanan gelişmeye ulaşma odağında önemli bir fonksiyondur. Gelişme süreci içerisinde ilk aşama olarak istihdam yapısının yeterli oranda olmaması durumu değerlendirmeye alındığında, üretim faktör odağında etkili yapıları sağlama odaklı çalışmaların geliştirilmesini gerekli bir pozisyona ulaştırmıştır. Teşvik politikaları aracılığıyla geliştirilen işletmelerde, ticaret kavramını şekillenme göstererek istihdamda ve verimlilikte olumlu bir odak yapısını oluşturacaktır. Buna göre her açıdan olumlu bir etki olarak değerlendirilen istihdam yapısı, teşvik politikalarının geliştirilmesinde önemli bir odak sistemi olarak etkinlik kazanmaktadır (Öz ve

Buyrukoğlu, 2017; Akan ve Arslan, 2008).

2.7. Teşviklerin Özellikleri

Yatırımlara ilişkin uygulanan tüm teşviklerin, devletçe karşılandığı ve bu doğrultuda projeler geliştirildiği bilinmektedir. Yatırım maliyetlerini azaltıcı, finansman ihtiyacına çözüm bulunduğu, mali anlamda imkânlar sağlayarak karlılık durumunu iyileştirdiği, özel sektör tarafından yapılan yatırımların verimli ve uygun olan alanlara ve bölgelere yönlendirilmesinin sağlanarak ekonomide sektörlerin gelişmesini sağlamak teşviklerin birtakım temel özellikleri olarak ifade edilebilmektedir (Kaya, 1993: 7-9).

Teşvik kavramını daha net bir şekilde tanımlayabilmek için özelliklerinin de göz önünde bulundurulması gerekir. Dolayısıyla teşviklerin özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Aktan, vd, 2002: 103-106):

1) Genel olarak teşvikler devletçe sağlanmaktadır. Kamusal kurum ile kuruluşlar veya kamu iktisadi teşebbüslerce direkt ya da ilgili görevli kişiler vasıtasıyla verilmektedir.

2) Teşvikler, genel olarak özel ya da kamu sektörlerine verilmektedir. Esasen çoğunlukla özel sektöre sağlandığı söylenebilir.

3) Mikro ve makro iktisadi amaçlar doğrultusunda verilen teşvikler, üretime destek olmakta ve üretimin sürekliliğini sağlamaya yöneliktir. Bunun yanında değişik amaçlar doğrultusunda da teşvik sağlanabilmektedir. Ayrıca teşvikler, çok önemli bir iktisadi politika aracı görevi de yüklenmektedir.

4) Negatif vergi şeklinde de nitelenebilen teşvikler, devletin bir kısım kesimi vergiden muaf saymasında ya da toplayacağı vergi miktarında indirimle giderek de bu kolaylığı ilgili kesime yapabilmektedir.

5) Aynı ya da nakdi bir şekilde yapılabilen devlet yardımları olarak teşvikler, bir karşılık dâhilinde verilebileceği gibi karşılıksız bir şekilde de verilebilmektedir.

6) Doğrudan ve açık bir şekilde sağlanabildiği gibi dolaylı bir şekilde de sağlanabilir.

Teşviklerin diğer birtakım özelliklerini şöyle sıralayabiliriz

7) Devletçe sağlanan teşviklerin devlete bir maliyet yüklediği ve bu anlamda da devletin gelirinin eksileceği ifade edilebilir.

8) Firmalar için bir faydayı ifade eden teşvikler, devlet için kaynak

azalması ve gelir kaybıdır.

9) Genellikle önemli yatırımlara, belirli bölgelere ve sektörlere ve doğru zamanda verilme nitelikleri göz önünde bulundurularak verilir.

10) Sosyo-ekonomik hedeflere yönelik bir araç şeklinde görülmüştür.

2.8. Teşviklerin Uygulanmasını Gerektiren Ekonomik Nedenler

Ekonomik ve sosyal problemlerin çözümü amacıyla uygulanan ve devletin müdahale araçlarından biri olan teşvikler, özellikle sosyal devlet anlayışının gelişmesi ile çok önemli bir konuma gelmiştir. Teşvik uygulamaları, ekonomik istikrar ve büyüme gibi ekonomik amaçların yanında bölgesel dengesizlikler, göç, çevre vb. gibi bazı sosyal amaçlar da içermektedir. Temelinde piyasa mekanizmasına müdahale yatan ve belli kesimlere yönlendirildiğinden haksız rekabete yol açan bu politikanın uygulanma gerekçesi ise yukarıda genel olarak ifade edilmektedir (Çiloğlu, 2000: 29).

Bir ekonomide kalkınmayı sağlamak ve iç piyasanın genişletilmesi ve dış piyasalarla rekabet edilebilir bir düzeye gelmesi açısından, uzun dönemde kaldırılmak koşulu ile yatırımları arttırmak ve öncelikli alanlara yönlendirmek açısından teşvik araçları oldukça önemlidir. Yatırımlara yönelik teşvikler, yatırım maliyetini azaltmak, finansman noksanlığını gidermek veya en azından azaltmak, kar oranlarını yükseltmek şeklinde esas manada üç hedefe göre geliştirilip uygulanmaktadır (Sarıöz, 2006: 18-20). Bununla birlikte, yatırım ve üretim imkanlarının yetersizliği, para ve kredi piyasasının yeterli seviyede gelişmemiş olması, bölgeler arası kalkınmışlık farklılıkları, doğal kaynaklardan tam olarak yararlanılamaması, işsizlik, ekonomik bunalımlar ve ekonomide özel teşebbüse yer verme gibi nedenlerle tüm ülkelerde açık veya gizli olarak uygulanan yatırım teşvik tedbirleri; ekonomik, sosyal ve bölgesel kalkınmanın sağlanması, sanayileşmenin ve teknolojik gelişmenin hızlandırılması, kıt kaynakların daha etkin kullanımının sağlanması ve işsizliği azaltarak ülke insanının refah düzeyinin yükseltilmesini hedeflemektedir (DPT, 1994: 43).

Sektörel politika aracı olarak, uluslararası rekabet gücü zayıflayan, dış ülkelerden kaynaklanan yoğun rekabet sonucu zor durumda kalan ya da yeni kurulma aşamasında olan sektörlerle, devlet tarafından destek sağlanabilmektedir. Böylece sanayilerin değişen şartlara uyum sağlayabilmesi ve üretimlerini devam ettirerek istihdam sağlaması veya iç ve dış pazarlarda rekabet gücünün arttırılarak

ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Devletin yatırımlara sağladığı teşvikler yoluyla gerçekleştirmeye çalıştığı diğer bir hedef ise bölgelerarası gelişmişlik farklarının ve dengesizliklerin giderilmesidir. Devlet, geri kalmış ve normal piyasa koşullarında yatırım yapmanın kazançlı olmadığı bölgelerde yapılacak yatırımlar için çeşitli teşvik tedbirleri uygulayarak bu bölgelerdeki sanayi faaliyetlerinin özel kesim için cazip kılınarak gerçekleştirilmesine çalışmaktadır. Sektörel ve bölgesel politika aracı olarak kullanılan teşvikler, aynı zamanda ihracatı geliştirmek için de kullanılmaktadır. Bu, belli bir malın üreticilerinin ihracata yönelmelerini teşvik ya da ihraç edilmekte olan bir malın üretimini teşvik yoluyla yapılabilir. Birinci durumda, sağlanacak devlet yardımları ihracat aşamasında, ikinci durumda ise yatırım veya üretim aşamasında verilmektedir (Leblebici, 2002: 5).

Yatay teşvikler olarak adlandırılan bölgesel kalkınma yardımları ile bütünleşme eğiliminin giderek arttığı günümüzde, yakınsama potansiyeli görülmeyen geri kalmış bölgelerin teşvikler yolu ile uzun dönemde dengeli büyümesi sağlanarak gelir dağılımını düzenlemek önemli hale gelmiştir (Sarıöz, 2006: 22).

2.9.Yatırım Teşvik Araçlarının Çeşitleri

Yatırımlara ilişkin teşvik araçlarının çok çeşitli bir yelpazesi vardır. Bu amaçla kullanılan teşvik araçları küresel anlamda benzer özellikler göstermekle birlikte ülkelerin sosyo-ekonomik özelliklerine bağlı olarak çeşitlilik gösterebileceği de mümkündür (Küçükoğlu, 2005:344). Bunun nedeni geri kalmış bölgenin sosyal yapısına göre ihtiyaçlarının değişiklik gösterebilmesidir.

Bu bağlamda sıklıkla başvurulan 3 temel araçtan bahsedilebilir. Bunlar finansal veya nakdi teşvikler, mali veya vergisel teşvikler ve diğer teşvikler olarak aşağıda kısaca sıralanmaktadır (Dalkılıç, 2017: 12):

2.9.1. Finansal Teşvikler

Finansal veya nakdi teşvikler devlet bütçesinden veya devletin inisiyatifinde olan kaynaklardan belirli sektörlerle, girişimlere ve bölgelere verilen hibe, prim, destekleme alımları olarak tanımlanabilmektedir. Finansal teşviklerin ciddi bir bölümü geri dönüşü beklenmeyen desteklerdir. Bu nedenle büyük bir kısmı devletin özel kesime sağladığı gelir transferi olarak değerlendirilebilir. İşletmelere uygun koşullu kredi uygulamaları ile piyasa faiz oranının altında

finansman olanağı oluşturarak avantajlar sağlamaktadır. Teşvik araçları arasında en makul olan doğrudan sağlanan finansman destekleridir. Çünkü yatırımların bu tür parasal desteklere karşı duyarlılığı daha yüksektir. Türkiye’de genel bir yatırım girişimi başlatmak amacıyla çeşitli dönemlerde girişimcilere cezp edici nakdi teşvikler sağlanmıştır. Fakat destek sağlanacak yatırımlara ilişkin prensipler açık ve net olmadığı için genel amaç kısmi olarak gerçekleşmekle beraber yapılan yatırımların doğru yatırımlar olduğu şüpheli olmaktadır. Bu durumda, yatırım hacmindeki artış genel hedef olmakla beraber, yapılan yatırımların doğru yatırımlar olmasına gösterilecek dikkat ekonomiye olan katkısının maksimum düzeyde gerçekleşmesi açısından önemlidir (Dalkılıç, 2017: 11).

2.9.2. Mali Teşvikler

Bu teşvikler aslında devletin vermediği, almaktan feragat ettiği vergisel desteklerdir. Bunlar çeşitli vergilerden muaf tutulma veya istisna şeklinde olabileceği gibi ödemenin ertelenmesi veya yapılandırılması şeklinde de uygulanabilmektedir. Bunlar dokuz çeşittir (Küçükoğlu, 2005: 222):

1) Kâra dayanan mali teşvikler: Kurumlar vergisi veya kazançlardan alınan verginin düşürülmesi ve vergi tatilini içeren teşviklerdir.

2) Sermaye ve yatırıma dayanan mali teşvikler: Hızlandırılmış amortisman, yatırım ve yeniden-yatırım indirimi biçimindedir.

3) Emeğe dayanan mali teşvikler: Sosyal güvenlik katkısının kısılması ile işçi sayısı ve emeğe temas eden harcamalara dayalı kazançlara sağlanan vergisel indirimlerdir.

4) Satışa dayanan mali teşvikler: Toplam satışlara dayanan kurumlar vergisinde gidilen indirimlerdir.

5) İthalata dayanan mali teşvikler: Üretim döneminde sağlanan girdiler, teçhizatlar, hammadde ve sermaye mallarında gümrük muafiyeti ile ithal mallara sağlanan vergi indirimi şeklindedir.

6) İhracata dayanan mali teşvikler: Gümrük vergisi iadesi, ihracat vergisi, ihracat gelirinde vergi indirimi, üretilmiş veya döviz kanalı ile kazanılmış gelir için sağlanan vergi indirimi, ihracat performansını arttırmak adına iç satışlarda vergi indirimi, ihracat giderlerini azaltmak adına yapılan indirimlerdir.

7) Diğer özel harcamalara dayanan mali teşvikler: Pazarlama veya promosyon gibi aktiviteler için yapılan harcamalara yönelik gelir vergisi

indirimini ifade eder.

8) Katma değere dayanan mali teşvikler: Gelir vergisi indirimi veya çıktının içeriğine dayanan krediler ile değer kazançlarında gelir vergisi indirimi şeklinde uygulanan teşviklerdir.

9) Ülke dışı mali teşvikler: Ülke dışında faaliyet gösterenler için sağlanan vergi indirimleridir.

Ayrıca mali teşvikler yatırım indirimi, vergi, resim ve harç istisnası ile gümrük vergi ve resim muafiyeti gibi yatırımın maliyetini düşürücü etkilerde de bulunmaktadır.

2.9.3. Diğer Teşvikler

Burada diğer teşvik çeşitlerini şöyle sıralamak mümkündür (Yavan, 2011: 36-38):

1) Düzenleyici Teşvikler: Sağlık, çevre ve güvenlik gibi alanlarda standartların düzenlenmesine ilişkin geçici ya da sürekli muafiyet verme ve ilgili yönetmeliklerin yatırımcıyı zarara uğratmayacak şekilde sağlanan teşviklerdir.

2) Sübvansiyonlu Hizmetler: Elektrik, su, ulaşım ve iletişim gibi altyapı hizmetlerine ilişkin sübvansiyon verilmesine dair olarak nakdi yardımda bulunmak, hammadde sağlayıp altyapılarını iyileştirmek ve üretim ile pazarlama konularında yönlendirici destek vermek, teknik anlamda bilgi ve beceri sağlamak şeklinde verilen teşviklerdir.

3) Piyasa ayrıcalıkları: Devletin sözleşmelerde yaptığı ayrıcalık ve rekabetten koruma, monopol hakkı vermek ya da piyasaya giriş engelinin getirilmesine ilişkin sağlanan teşviklerdir.

4) Döviz kuru ayrıcalığı: Döviz kuru seviyesinin düşürülmesi, özel kur belirlenmesi, döviz riskinin ortadan kaldırılması, kar sağlamaya yönelik ayrıcalık tanınması biçiminde verilen teşviklerdir.

2.10. Teşviklerin Sınıflandırılması

Teşviklerin işlevi, teşvik sunan ile teşvikten yararlanan açısından oldukça farklılık gösterebilmektedir. Teşvikten yararlanan taraf, ilgili alanın yatırım kapasitesini artırmak, maliyetleri azaltmak, kar oranlarını yukarı çekmek ve pazardaki payı arttırmaktır. Bu ve benzeri amaçların gerçekleştirilmesine yönelik ekonomik birimin çeşitli ve farklı alanlarda teşviklere gereksinimi vardır. Teşvik sunan birim açısından işlev ise, zamana ve mekana göre değişiklik göstermekle

birlikte, genel anlamda belirlenen zaman ve mekanda da sağlanması mümkün olmaktadır. Ekonomik kalkınma, istihdamı ve ihracatı artırma gibi hedefler belli faaliyetlerin belli seviyelerde olması ile gerçekleştirilebilecek olaylardır. Belli zaman ve mekanda teşviklerin hedeflenen seviyede gerçekleşmesi için kapsamlı teşvik araçlarına ihtiyaç duyulabilmektedir (Mutlu, 1993: 28).

1) Amaçlarına Açısından Teşvikler: bu teşvik tedbirleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (Bıyık, 2000: 10):

- İktisadi amaçlı araçlar: Ülkelerin iktisadi öncelikleri ve kalkınmaya ilişkin stratejileri göz önünde bulundurularak uygulanan araçlardır. Buna en iyi örnek, yatırım indirimi verilebilir. Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesine ve görece az yatırımların bulunduğu bölgelerde istihdam ve yatırımların artırılmasını amaç edinen 5084 sayılı yasa ile uygulanan teşvikleri örnek göstermek mümkündür.

- Sosyal Amaçlı Araçlar: Vergi mükellefi kişilerin özel durumlarını ve birtakım toplumsal önceliklerin dikkate alınarak fiskal fonksiyonu doğrultusunda bunlara öncelik verilen araçlardır. Örnek olarak, sakatlık indirimi, sanat ve kültür teşvikine ilişkin düzenlemeler verilebilir.

- İdari ve Teknik Amaçlı Araçlar: Vergileme stratejisi uyarınca gerekli olan teşvik ve tedbirlerle vergi idaresi uygulamaları açısından ihtiyaç duyulan araçlar olarak ifade edilir. Buna örnek olarak; mükerrer vergilemeyi önlemek amaçlı iştirak kazanç istisnaları ile vergi idaresi iş yükünü hafifleten düşük kira gelirlerinin gelir vergisinden muaf olmasını amaçlayan düzenlemeleri göstermek mümkündür.

2) Kapsamına Göre Teşvikler: Kapsam açısından teşvikleri; Genel ve Özel Amaçlı teşvikler şeklinde sınıflandırılabilir (Duran, 1998: 17):

- Genel Teşvikler; genel olarak tüm ekonomik yapıya hitap eden, ayrıca spesifik özellik taşımayan teşvik araçları şeklinde tanımlanabilir. Bölgesel farklılık ve iş konusuna bakılmaksızın uygulanan genel teşvikler, ücret vergilerinin indirimine tabi tutulması ve kurumlar vergisi yükünü hafifletmek şeklinde uygulanmaktadır.

- Özel amaçlı teşvikler; tüm ekonomik yapıya hitap etmeyen, belli bir iktisadi faaliyetin veya gayretin genişletilmesi, daraltılması veya geriletilmesi amacı doğrultusunda seçicilik özelliği olan maddi veya maddi olmayan tedbirlerdir.

3) Veriliş Aşamalarına Göre Teşvikler: Bu teşvik türlerini üç başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar; yatırım öncesi, yatırım dönemi ve işletme dönemi teşvikleri şeklindedir (Küçüköğlü, 2005: 173):

- Yatırım Öncesi Teşvikler; yatırımlardaki projelerin ilk etabında; yatırımcılara cesaret veren ve yatırım kararlarının doğru alınmasına yönelik ayni, nakdi ya da teknik açıdan oluşan yardımlar şeklindedir. Bu teşvikler, genel olarak proje hazırlamada yeterli bilgi ve beceri sahibi olmayan yerel küçük girişimcilere odaklanmaktadır. Kamu tarafından tasarlanan serbest bölgeler, nitelikli ve organize sanayi bölgeleri, küçük ölçekli sanayi tesisleri gibi altyapısı güçlendirilmiş bölgeler, ulaşım, düzenli ve temiz bir çevre ve ulaşım imkânlarına sahip olmanın yanı sıra bankalar, vergi dairesi ve gümrük idaresi kurumlarına yakınlık özellikleriyle, yatırımcılara yönelik önemli bir katkı sunmaktadır.

- Yatırım Dönemi Teşvikleri; yatırım dönemi sürecinde; faiz oranı düşük orta ve uzun vadeli kredilerin kullanılması, bağışlar, gümrük vergilerinden muafiyet ve istisnaları, devletçe yatırımların desteklenmesi ve teşvik priminin ödenmesi gibi teşviklerin uygulandığı tedbirlerdir.

- İşletme Dönemindeki Teşvikler; yatırımların sonlarında sağlanan teşvikler, genel olarak ödenecek olan vergilerle alakalıdır. Fakat verginin ödenmesi, tesislerin işletmeye açılıp kara geçişi şartına bağlıdır. İşletme döneminde; pazarlama, mali külfet, teknik açıdan bilgi ve personel ve kalite bakımından önemli sorunlar yok ise söz konusu bu aşamada sağlanacak teşviklerin yatırımlar üzerinde yönlendirici etkisi sınırlı olacaktır. Bu teşviklerin karlılık durumuyla doğrudan ilgisi olduğundan, öteki tedbirlere oranla daha az önemlidir. Bu açıdan, teşviklerin yalnızca vergilere yönelik olarak uygulanması yeterli olmamaktadır. Yatırımlara etki edecek, yatırımları yönlendirecek şekilde bir teşvik politikasının uygulanması, sosyo-ekonomik kalkınmaya daha çok etki edip hızlanmasını sağlayacaktır.

4) Kullanım Araçlarına Göre Teşvikler: Kullanım araçlarına göre teşvikleri beş başlık altında toplayabiliriz. Bunlar; Ayni, Nakdi ve Vergi Teşvikleri ile Garanti ve Kefaletler ve Diğer Teşviklerdir. Bu teşvik türlerini Tablo 1’de özet şeklinde görmek mümkündür (Küçüköğlü, 2005: 174).

Tablo 1. Kullanım Araçlarına Göre Teşvikler

1.Ayni Teşvikler	Arsa – arazi tahsisi BinaTemini
2.Nakdi Teşvikler	Karşılıksız Hibeler Primler Karşılıklı Uygun koşullu krediler
3.Vergi Teşvikleri	Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi Vergi muafiyeti Zararın ahsubu Hızlandırılmış amortisman Yatırım indirimleri Bazı harcamaların vergiden düşürülmesi(Sosyal güvenlik katkısı. İstihdam ile ilgili harcamalar. Reklam, tanıtım ve pazarlama. Sağlık harcamalarıvb.) KDV Teşvikleri Sermaye mallarına KDV istisnası Gelişmemiş bölgelere ve/veya bazı ürünlere düşük KDV oranı Gümrük Vergisi Teşvikleri Makine-teçhizat, hammadde, para ve yedek parça gibi sermaye mallarına gümrük muafiyeti Gümrük vergisi iadesi
4.Garanti ve Kefaletler	Kredigarantileri Yüksek ticaret risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası (devalüasyon, politik karmaşa vb.)
5.Diğer Teşvikler	Altyapı hazırlanması, Ucuz enerji desteği, Yatırım öncesi hizmetler, finansman kaynakları, yatırım projesi hazırlama ve yönetme, pazar araştırması, hammadde ve altyapı durumu, üretim projesi ve pazarlama teknikleri, eğitim, know how veya kaliteli kontrol geliştirme teknikleri ile ilgili yardımlar, Ayrıcalıklı kamu alanlaşmalar.

Kaynak: Küçüköğlü, 2005: 174

2.11. Teşviklerin Yatırım Kararlarına Etkileri

Teşvik politikasının yatırım kararları üzerindeki etkinliği hem akademik çevrede, hem de politika yapımcıları ve uygulayıcılar arasında kabul gören temel bir olgudur. Bu olgu doğrultusunda, daha fazla fiziki yatırıma zemin hazırlamak amacıyla bir yandan vergi sisteminde yatırım amaçlı birçok avantaj (yatırım

indirimi, hızlandırılmış amortisman, vergi kredisi, zararın ileri geri taşınması vb.) tanınmakta, diğer yandan yatırım maliyetlerini hafifletecek avantajlı finansman temini yoluna gidilmektedir. Teşviklerin yatırım kararını etkilediği inancı, “düşük maliyetle elde edilmesi durumunda sermayenin daha yoğun kullanılacağı” varsayımına dayanır. Bu düşünce, neo-klasik yatırım teorisinin merkezini oluşturur (Acinöroğlu, 2009:156).

Devlet yardımlarının işletme kararları üzerinde etkili olduğu başlıca alanlar; işletmelerin faaliyet konuları, kuruluş yerleri, üretim teknikleri ve üretim kapasitesi seçimidir (Leblebeci, 2002: 5). Piyasa şartları, girişimcileri bazı alanlara yatırım yapmaktan ve bazı faaliyetleri icra etmekten alıkoyabilir. Ekonomide ise bu faaliyetlere ve yatırımlara öncelik verilmesi zorunlu olabilmektedir. Özel teşebbüsü, milli ekonominin zorunlu önceliklerine yönlendirebilmek için kamu otoriteleri teşvik mekanizmalarını kullanmaktadır. Böylece ekonomideki darboğazın ve gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi sağlanmaya çalışılır (Benlikol ve Müftüoğlu, 1997: 6).

Yatırım kararının verilmesindeki temel etken, yatırım sonrası karın maksimize edilmesidir. Yatırım yapılması düşünülen bölge veya faaliyet alanı yatırımın karlılığını etkileyebilecek avantajlara sahip ise, o bölgelere yatırım yapılma tercihi daha yüksektir. Yatırım kararının verilmesinde uygulanan teşviklerin büyük bir önemi vardır. Yatırım kararları üzerinde etkili olan teşvik avantajlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Duran, 1998: 20):

1.) Yatırımın maliyetini düşürmek; Yatırım indirimi, vergi, resim ve harç istisnası ile gümrük vergi ve resim muafiyeti gibi mali teşvikler yatırımın maliyetini düşürmektedir.

2.) Finansman ihtiyacını hafifletmek; Düşük faizli iç ve dış yatırım kredileri, işletme kredisi, yatırım destekleme primi, teşvik primi gibi finansal nitelikli teşvikler ile finansman fonu uygulaması sayesinde yatırım ve işletme aşamasında yatırım için gerekli finansmanın sağlanmasında teşviklerle yatırımcıya destek olunmakta ve kolaylık sağlanmaktadır.

3.) Karlılığı arttırmak; Altyapı yatırımlarının devlet tarafından gerçekleştirilmesi, ucuz arsa ve arazi temini, vergi resim ve harçlardan muaf olması ile maliyetler düşerek, yatırımın karlılığı artmaktadır.

Bu gibi teşvikler girişimcilerin yatırım kararlarını olumlu yönde etkileyerek girişimcileri yatırım yapmaya yönlendirmektedir. Bir taraftan girişimciler finansal açıdan desteklenerek kaynak temin edilirken bir yandan da geleceğe ilişkin risklere karşı devlet güvenceleri yatırım kararlarını olumlu yönde etkilemektedir. Yatırım riskinin büyüklüğü, yatırım türü ve yapılacak alan ve bölge ile iktisadi konjonktür tarafından belirlenmektedir. Ayrıca, yatırım teşvik araçları, yerine göre büyük bir imkânı temsil etmesi sebebiyle, her zaman için istismar edilme tehlikesi de taşımaktadır. Bu bakımdan teşviklerin gerçek amaçlarına ve hak edenlere aktarılması, yatırımda verimlilik, bilgi akışı, denetim ve ek kaynak unsurlarına dayanmaktadır. Teşviklerin etkinliğinde yatırımın hangi aşamasında verileceği, teşviklerin miktarı, teşviklerin kendi içinde tutarlı olması, bölgesel ve sektörel amaçlara uygun olması ile birlikte ekonomik konjonktürle de yakından ilgilidir. Eğer ekonomide enflasyonist bir süreç yaşanıyorsa teşviklerin yatırımlar üzerindeki etkisi zayıflar. Çünkü böyle bir ortamda gelecek tam anlamıyla tahmin edilmediğinden yatırım kararı verilmesini kolaylaştırıcı teşviklerin yatırımcıların yatırım kararlarını etkilemesi güçtür. Teşviklerin etkinliğinin bir başka ölçüsü de siyasi istikrar ve beklentilerdir. Siyasi istikrarsızlığın hüküm sürdüğü ve gelecek hakkındaki beklentilerin olumsuz olduğu dönemlerde, teşviklerin etkisi zayıf olur. Güçlü hükümetlerin, ciddi ve kararlı uygulamaları teşvik tedbirlerin etkisini artırır. Ayrıca, ekonomide istikrar ve devamlılık da önemlidir. Sürekli değişen ekonomi politikaları ve buna bağlı mevzuat değişiklikleri uzun dönemli yatırım kararlarını caydırıcı etkiye sahiptir. Bu alanda mutlaka dünya konjonktürü çerçevesinde yatırım önceliklerini bilimsel bir tarzda takip ederek devlete önerilerde bulunan bir uzmanlık bölümünün kurulmasına ihtiyaç vardır. Eğer böyle bir yola gidilmez ise, teşvik sağlanmış olan bazı yatırımlarda gereksiz yere kapasite oluşturulması olasılık dâhiline girerken bazı yatırımlar açısından da kaynak yetersizliği ortaya çıkabilir (Sarıöz, 2006: 28).

Ayrıca yatırım teşviklerinin yabancı yatırımların ülkeye çekilmesinde de önemli etkileri vardır. Yabancı yatırımcılar bir ülkede yatırım yapma kararı alırken; piyasa çapı, işgücü piyasasının yapısı ve yasaları, fabrika arazisinin fiyatı ve endüstriyel bölgelerin durumu, enerji maliyeti ve kullanılabilirliği, nakliye maliyeti ve yoğunluğu, ülkedeki faiz oranı ve kredi imkanları bankacılık sistemi,

finansal piyasaların durumu, vergi sistemi, yatırım teşvikleri ve vergi oranının elverişliliği (World Development Report, 2005: 22), politik sistem, sosyo-ekonomik durum, yabancı yatırımları hükümetin destekleyip desteklememesi, yerel piyasalar, özel sektör/kamu sektörünün yapısı, tarifeler ve engellerin olup olmaması, döviz rejimi, GSMH'deki büyüme, enflasyon, sektörel dağılım, AR-GE ve Teknolojik gelişmenin durumu, ulaşım ağı, yerli piyasa ile rekabet edilebilirlik vb. koşullara dikkat ederler. Bu nedenle uygulanacak teşviklerin yapısı ve niteliği yabancı yatırımların ülkeye gelmesi açısından da büyük önem teşkil etmektedir (Michalet, 1997: 24).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye’deki teşvik uygulamalarının kalkınma programlarını tamamlayan veya bu programları destekleyici bir yapısı vardır. Yatırım teşvik uygulamaları; yatırım seviyesini artırmak, yeni istihdam sahaları açmak, istihdam oranını artırmak ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak gibi hedeflerle Osmanlı döneminden bu yana uygulanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze dek gelinen süre içinde Türkiye’de uygulanan kalkınma programlarına bakıldığında; bölgesel eşitsizlikleri gidermek ve var olan kaynakları en etkin şekilde kullanmak her programda yer alan amaçlardır. Bu anlamda teşvik programları da bu amaçlara öncelik vermiş ve ayrıca iç pazardaki üretim kalitesini artırılmak, yüksek katma değerli ürünleri üretmek, dış pazarda rekabeti edilebilirliği sürekli hale getirmek ve yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye yönelik politikalara ağırlık verilmiştir. Türkiye’de bugüne dek farklı dönemlerde çeşitli yasalarla revize edilen teşvik tedbirleri uygulama alanı bulmuştur (Akdeve ve Karagül, 2013: 336). Türkiye’de yatırım teşviklerinin tarihsel açıdan gelişimi aşağıda sıralanmıştır:

3.1.Osmanlı Dönemi

Yatırım teşvik politikalarının geçmişini sanayileşmenin bir gereği olarak 19. yüzyıla dek götürmek mümkün olabilmektedir. Osmanlının varlığını sürdürdüğü bu yıllarda sanayiye desteklemek amacı ile ilk çalışmalar 1863’te kurulan “İslahı Sanayi Komisyon”un oluşturulmasıyla başlatıldığı halde Türkiye’de sanayi yatırımlarının teşvik edilmesine yönelik çıkarılan ilk yasa 1913’teki Teşvik-i Sanayi Muvakkati’dir. Cumhuriyet ilan edilmeden önce çıkan

söz konusu bu yasadaki Cumhuriyetin başlarında da yararlanılmış, ayrıca bundan sonra gelen dönemler için de temel teşkil etmiştir. Yürürlüğe konulan bu yasa ile toplam değeri bin lirayı aşan, 5 HP motor gücü kullanan sanayi kollarına makine ve donatım ile ham madde ithalatında gümrük vergisi muafiyeti getirilmiştir. Bunlara ek olarak sanayi kuruluşlarına yönelik yapılan yatırımlar için beş bin metrekare arazinin tahsis edilmesi, yapı ruhsat harçları, aşar vergisi, inşaat vergisi ve emlak vergisi gibi değişik vergilerde istisna getirilerek destekler verilmeye çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde yürürlüğe konulan Teşvik-i Sanayi Kanunu, sanayi yatırımlarına yönelik önemli teşvikler sağlanmasına rağmen ilgili dönemdeki ekonomik ve siyasi durum ve yasanın yürürlüğünden belli bir zaman sonra Birinci Dünya savaşının çıkılması nedeniyle çoğu şirket bu kanundan bihaber olmuştur. Bu durum, teşvik uygulamalarının oldukça sınırlı kalmasına sebebiyet vermiştir (Yavan, 2010: 71).

3.2.1923-1950 Dönemi

İzmir’de 1923 yılında yapılan İktisat Kongresi’nde sanayinin gelişmesine yönelik alınan kararlar içinde Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun günün şartları doğrultusunda düzeltilmesi ve yasanın süresini uzatmak yer almıştır. Yapılan kongreden sonra özel sektöre ağırlık veren bir kalkınma modeli uygulanmaya başlanmıştır (Duran, 1998: 61).

Bu dönemde, yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, ülke çapında bölgesel ayrıma gidecek ve bölgesel kalkınma politikasını hayata geçirecek durumda değildir. Ayrıca ülkenin tamamı zaten geri kalmışlık özellikleri taşımaktadır (DPT, 2000: 24). 15 Haziran 1927 tarihinde Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte özel sektöre yönelik geniş ve kapsamlı teşvikler getirilmiştir. Fakat 1929 Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı bu kanunun tam manasıyla uygulanmasına fırsat vermemiştir. Söz konusu kanun, 1942’de yürürlükten kaldırılmasına rağmen, sonraki dönemlerde uygulanan teşvik tedbirlerine öncülük ettiği ifade edilebilmektedir (Çakırsoy, 1999: 11).

1923-1929 döneminde özel sektöre öncelik veren iktisadi politikalar başarılı olamadığı için, sanayileşmede öncülüğü kamu iktisadi kuruluşları vasıtasıyla kısmen devletin üstlendiği görülebilmektedir. Gerek 1929’daki Büyük Buhran gerekse de İkinci Dünya Savaşı’ndan kaynaklı bu dönemde özel sektöre önem verilmesine yönelik kararlar alınmasına rağmen, devlet de ekonomiye

doğrudan müdahalelerde bulunmuştur. Bu müdahalelerle 1933-1938 dönemine yönelik olarak “Birinci Sanayi Planı” hazırlanmış ve bununla birlikte üretim odaklı temel yatırımların gerçekleştirilmesi amaç edinmiştir. Söz konusu planla, iktisadi faaliyetlerin kamu ve özel kesimin birlikte yer aldığı karma bir iktisadi düzen anlayışı çerçevesinde yürütülmesi kararı alınmıştır. Fakat Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun 1942’de yürürlükten kaldırılması ve başka bir yasanın çıkarılmaması sebebiyle teşvik uygulamalarında dağınıklık baş göstermiştir (Duran, 1998: 64). Bu dönemde çıkarılan 1055 Sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu’na göre milli sanayiye teşvik ve himaye etmek, yurtiçi ihtiyaçlarının giderilmesinin yanı sıra ihracat odaklı üretim yapacak büyük sanayi tesislerinin kurulması amaçlanmıştır.

3.3.1950-1960 Dönemi

1950’de yönetimi devralan yeni hükümet ile beraber ekonomi politikaları değişikliğe uğramıştır. Ayrıca özel sektör bu dönemde de önem verilen sektör özelliğini korumuş ve karma ekonomik sistem de uygulanmaya devam edilmiştir. Bu dönemde, özel sektörün yatırım yapmakta isteksiz olduğu alanlarda devletin desteklediği yatırımlar hızlanmış ve tarımsal üretime yönelik destekleme uygulamalarına başlanmıştır (Yıldırım, 2016: 14).

Teşvik hususunda 1951’de 5821 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kanun 6224 sayılı kanunla revize edilerek 1954’te tekrar uygulamaya konulmuştur. Yine 1954’te 6276 sayılı “Petrol Kanunu” çıkarılmış fakat bu kanun da bekleneni karşılamadığından 1973’te değişikliğe uğrayarak çok sayıda hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Teşvik hususunda sanayiye yönelik orta ve uzun vadede kredi sağlamak amacıyla “Türkiye Sinaî ve Kalkınma Bankası’nın kurulması da yine bu döneme denk gelen önemli bir gelişme olarak görülmektedir. 13.5.1953 tarih ve 6086 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu ile turizm işletmeleri, 3.3.1954 tarih 6309 sayılı Maden Kanunu ile maden aramaları konusunda teşvikler sağlanmıştır. Genel anlamda 1950-1960 dönemi, günümüz karma ekonomik modelinin ve dolayısıyla da günümüzdeki teşvik politikalarının hazırlandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmıştır (Küçüköğlü, 2005: 316).

3.4.2000 Yılı Öncesi Planlı Dönem Teşvik Uygulamaları

Planlı dönemde ilk adım olarak DPT (1962) oluşturulmuştur. Türkiye’de oluşturulan uzun vadeli plan ile beşer yıllık zaman dilimleri şeklinde belirtilen hedefler neticesinde sosyo-ekonomik amaçlar belirlenip, bu amaçlara yönelik kalkınma planları oluşturulmuş ve hayata geçirilmiştir. Kalkınma planları kamu kesimine emredici, özel kesimi ise yönlendirici bir nitelikte oluşturulmuştur. Uygulamada yer alan teşvik politikaları ise ekonomik duruma göre değişkenlik gösterebilmiştir (Köksal, 2001: 109-111).

Teşvik ve yönlendirme politikaları Türkiye’de gerçek anlamda planlı dönemle uygulama alanı bulmuştur. 1960 sonrası planlı dönemde yatırım politikaları, ithal ikamecilik ve korumacılık biçiminde gelişmiştir. 1973’te teşvik belgesi sistemi getirilerek yapılacak yatırımları bu belge ile desteklemeye yönelik adım atılmıştır. (Akgül, 2014: 6). Temelleri yukarıda belirtilen dönemde atılan ve verilen devlet desteklerinin uygulama aşamasında, ekonomik bağlamda yüksek bir değişim olması diğer dönemlerde de devam etmiştir. Fakat zaman içinde ithal ikameci politikaların devlete olan maliyeti günden güne artış göstermiştir. Özellikle arzu edilen ekonomik büyümenin yanında istikrarın da tesis edilmesinde, piyasadaki sınırlı üretimin ihracata yönelme yetersizliğinden ötürü güçlükler baş göstermiştir. 1980’li yıllara dek devam eden bu durum, küresel ekonomideki değişimlerle beraber, Türkiye’de dışa açılma konusunda bir stratejinin azımsanması ile beraber ayrı bir şekil almıştır. (DPT, 2004: 1-3).

Çok önemli bir dönüm aşaması olan 1980 yılı devlet için önem arz eden bir ekonomik noktadır. Bu yıllarda yaşanan iktisadi dengesizliklerin giderilmesi, öncelikle enflasyon ve bunu yanı sıra dış ödemeler dengesindeki problemlerin giderilmesi dolayısı ile ekonomik istikrar programı uygulamaya konulmuştur. 24 Ocak Kararlarının ve istikrar kararlarıyla beraber, Türkiye’de 1970’lerde baş gösteren problemlerle mücadelede yetersiz kalan ve o döneme dek uygulanan para, kredi ve döviz politikalarında değişiklik yapılarak sanayileşmede ithal ikameci anlayıştan, ihracata yönelik sanayileşme stratejisine geçilmiştir. İhracat kredileri ve ayrıca diğer vergisel ve nakdi yardımlarla da ihracat desteklenmiştir (Yavuz, 2010: 90). Bu stratejik değişikliğin en önemli kazancı, ithal ikameye dayalı bir sanayileşme uygulamasının neticesi ile yüksek olan gümrük tarifelerinin koruduğu, bundan ötürü kaynakların dağılımında rasyonelliğin

olmadığı, iç piyasaya yönelik ve küresel piyasalardaki rekabetçi bir sanayi yapısının olmayışı ve dış rekabet piyasasında net bir üretim şekline kavuşturulması gösterilebilir (Sünel, 2015: 39).

Buradan sonra program gereği, Sanayileşme stratejisi, emek yoğun ve Türkiye'nin küresel pazarlarda rekabetçi olduğu düşünülen yerli hammaddeye dayalı sektörlerde desteğin artırılmasına dayanmaktadır. Bu hedefle, ihracatı ve yatırımları ve özendirici politikalar uygulanmıştır. Yabancı yatırımlarının ülkeye gelmesini özendiricek destek mekanizmalarının geliştirilerek, dış ticarete liberalizasyonunun sağlanmasına yönelik bir takım politikalar hayata geçirilmiştir (DPT, 2004: 1).

Küreselleşmenin bir sonucu olarak karşılaşılan bir takım uluslararası kurallar kabul edilmiştir. Uluslararası kuruluşlarla yapılan imza antlaşmalar beraberinde, Türkiye'de 1980'li yıllardaki devlet desteklerindeki sürekliliği zorunlu hale getirmiştir. Türkiye'nin de üyesi bulunduğu DTÖ, yatırımlar konusunda ve ihracatta yer alan sübvansiyonlarda değişikliğe gidilerek yeni kurallar ve kısıtlamalar oluşturulmuştur. Daha önce uygulamada var olan ve nakit olarak verilen teşvikler ile ihracat sübvansiyonları, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında sağlanan gümrük birliğinin kurulmasına yönelik, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda yer alan yükümlülükler sebebiyle, 1996 yılı itibarıyla yürürlükten tamamen kaldırılmıştır. Bulunulan süre zarfında uygulama aşamasında olan ve uluslararası antlaşmalar sebebi ile yürürlükten alınmış ve bunun yerine hem Avrupa Birliği hem de DTÖ standartlarına uygun yeni devlet destekleri hayata geçirilmiştir. Söz konusu bu örneklerden anlaşılacağı üzere teşvik uygulamalarının gelişiminde uluslararası kuruluşların etkisi büyük olmuştur. Teşvik tedbirleri sonraki süreçlerde hem yurtiçi hem de yurtdışı standartlara uygun bir şekilde var olan halini almıştır (DPT, 2004: 2-3).

Kalkınma planlarında yer alan teşvik sisteminin temel özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür (DPT, 1982: 36):

1) Uygulamadaki bütün teşviklere ilişkin harcamalar merkezi hükümetçe karşılanmaktadır. Bu durum, çeşitli ülkelerdeki bir takım teşvik tedbirlerinin yerel yönetimler tarafından karşılanmasından farklıdır. Türkiye'deki teşvik tedbirleri DPT Müsteşarlığınca tarafından uygulanmaktadır. Müsteşarlık çatısı altında olan Teşvik ve Uygulama Daire Başkanlığı, teşviklerden faydalanabilmek amacıyla

yapılan başvuruları yürürlükteki mevzuatın hükümlerine göre inceleyip değerlendirme yapmaktadır.

2) Teşviklerden yararlanabilmek için yatırım tutarının, belirlenmiş olan alt sınırdan büyük olması gibi bir takım esaslara dikkat etmek gerekir. Bununla birlikte teşvik sistemimizin başka bir özelliği de, teşvik uygulamalarının bölgeden bölgeye farklılık göstermesidir. Buna göre ülkemizde bölgesel gelişmişlik farklılıklar açısından; normal bölgeler, gelişmiş bölgeler, kalkınmada birinci ve ikinci dereceden öncelikli yöreler olarak sınıflandırılabilir. Uygulanan teşviklerin yoğunluğu, gelişmiş bölgelerden gelişmemiş bölgelere doğru gittikçe artmaktadır.

3.4.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Bu dönemde imalat sanayisini geliştirmeye yönelik temel yapı yatırımları ağırlık kazanmıştır. Ayrıca, sanayileşmeyi ithal ikameci bir anlayış ekseninde hızlandırıcı ve kapasite artırıcı teşvik araçlarına yönelim olmuştur. Şubat 1963 yılında yürürlüğe giren 202 sayılı kanun, 193 sayılı GVK 'da yapılan değişiklikle "yatırım indirimi" mevzuata eklenen bir araç olmuştur. İhracatta vergi iadesine olanak sağlayan 261 sayılı kanun da söz konusu aynı yılda yayımlanmıştır. Bu aşama ile beraber, yatırım olarak görülen malların ithalatında vergi ve resim gibi vergi kalemlerinin alınması ve bu durum 5 yıllık bir taksitlendirmeye imkân veren 1964 Mayıs ayı tarihinde 474 sayılı Kanun yürürlüğe konulmuştur. "Sınâî Yatırım ve Kredi Bankası"nın kurulmasıyla birlikte sanayi kesiminin hem orta hem de uzun vade olarak gördüğü finansal ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır. "Devlet Yatırım Bankası" bu zaman diliminde kurulan bir bankadır. Bu dönem dolayısı ile özel kesimin faaliyetlerini teşvik eden uygulamaları şöyle sıralamak mümkündür: Yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman uygulamaları, ihracatta vergi iadesi, gümrük tarifelerinin ayarlanması, bir kısım vergi resimlerin taksitlendirilmesidir. 1963 yılından itibaren uygulanan söz konusu bu teşvik uygulamalarının özel sektör yatırımcıları açısından tam olarak bilinmemesi, yetkili ve sorumlu kuruluşların koordineli bir şekilde çalışmaması etkinlikte azalmaya sebebiyet vermiş ve genel olarak büyük kuruluşlar bu teşviklerden yararlanabilmiştir (www.sbb.gov.tr). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 2 oluşturulmuştur.

Tablo 2. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç	Sonuç
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967	<ul style="list-style-type: none"> . İmalat sanayisini geliştirmek . İhracatta vergi iadesine olanak sağlamak . Sanayi kesimin kısa ve uzun vadede finansal ihtiyacını gidermek 	<ul style="list-style-type: none"> . İmalat sanayisinde yer alan yatırımlar ağırlık kazanmıştır. . İthalatta vergi ve resim gibi vergi kalemleri alınmıştır. . Özel kesim tarafından tam olarak bilinmemesi, etkinlikte azaltmaya sebebiyet vermiştir. . Genel olarak büyük kuruluşlar yararlanmıştır.

3.4.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Bu plan döneminde sanayiye yönelik yatırımlarda verimliliği sağlamak ve sanayi kesiminin ihtiyaç gördüğü yatırımlarını altyapı yatırımlarına yönlendirmek için özel kesime yönelik ucuz girdi sağlamak, yabancı yatırım sermayesinden faydalanmak, seçici bir vergi politikasını uygulamak, ihracatı artırmak, hem enerjiye hem de ulaştırma alanına öncelik verilerek diğer altyapı faaliyetlerin gelişimi de hedeflenmiştir. İkinci beş yıllık kalkınma planı döneminde yatırımları teşvik etmeye yönelik olarak 28 Temmuz 1967 yılında ortaya atılan 933 sayılı “Kalkınma Planlarının Uygulanmasını Esaslarına Dair Kanun” atılan en önemli adım olmuştur. Söz konusu teşviklerin, yürütme yargısı açısından bir yerde toplanmasıyla söz konusu teşviklerin kontrollü, şeffaf ayrıca hızlıca uygulanması sağlanmıştır. 1967’lere değin teşvik uygulamaları, birbirinden farklı kamu kuruluşları öncülüğünde düzensiz bir biçimde yürütülürken, Başbakanlık güdümünde faaliyet gören ve 933 sayılı Kanun kapsamındaki 4’üncü maddesi gereği yatırımları, ihracatı geliştirme ve aynı zamanda bunların Teşvik Bürosu’nda toplanıp, 1970 yılı ve sonrasında da “DPT Teşvik Uygulama Dairesi” güdümünde faaliyete geçirilmiştir. 1968 yılında "Teşvik Belgesi" uygulaması hayata geçirilmiştir. Söz konusu bu belge, DPT’den alınmıştır. 1973 yılı itibari ile garantili ihracatın sağlanması yatırımlar için değişik resim, harç ve vergi muafiyetleri getirilerek desteklemeler devam edilmiştir. Benzer şekilde bu dönemde önemli teşvik tedbirlerden biri olan faiz farkı ödemesi de 1978 yılında uygulanmaya başlanmıştır (www.sbb.gov.tr).

Bu dönemde bölgeler arasındaki planlamaya önem vurgulanmış ve kalkınma için sağlanan planlamaların ilgili eklerinde bulunan bölgesel gelişim, yerleşme ve şehirleşme çalışmaları ile beraber olacak bir bölgesel planlamanın hayata dönüştürülmesi düşünülmüştür. Dolayısı ile Türkiye coğrafyasında yer alan 22 il, 1968 yılı itibari ile kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) olarak resmiyet kazanmış ve bu bağlamda KÖY uygulaması faaliyete konulmuştur.(Eser, 2011: 75-79). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 3 oluşturulmuştur.

Tablo 3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç	Sonuç
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972	<ul style="list-style-type: none"> . Sanayi yatırımlarında verimliliği sağlamak . Özel kesime yönelik ucuz girdi sağlamak . Yabancı yatırım sermayesinden faydalanmak . Hem enerji hem de ulaştırma alanında öncelik verilerek gelişimini sağlamak 	<ul style="list-style-type: none"> . Teşvik belgesi hayata geçirilmiştir . Faiz farkı ödemeler uygulamaya konulmuştur

3.4.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Bu plan döneminde, sanayinin başlıca tüketim sektörleri yurt içi ikameye yönlendirilmiş ve kamu kesiminin öncülük ettiği genel itibari ile üretimi yapılan mallara öncelik sağlayan bir yatırım uygulaması hayata geçirmiştir. Teşvikler konusunda en fazla yararlandırılan sanayi kolları, hem yatırım malı hem de ara malı üretimini sağlayan sanayi dalları olmuştur. Yine bu plan döneminde, ithalat yoluyla sağlanan mallar ve hizmetlerde gümrük vergisi indirimine gidilmiş, ihrac edilen malların üretimindeki ithal ham maddelerin gümrük vergisi iade edilmiş ve böylece sanayi sektöründe dış rekabet gücü artırılmaya çalışılmıştır. Fakat bu plan döneminde gelişen petrol krizi sonucunda makinede, teçhizat ve hammadde ithalatında verilen döviz tutarını yükseltmiş ve sanayileşmeyi olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Ortaya çıkan Petrol krizinden dolayı ihracatta hızlı bir daralma olmuş, ithalat yüksek oranda kısıtlanmış ve maliyetlerde artış yaşanmıştır. Bu olumsuz tablo, yatırımlardaki talebi azaltmış ve yatırım teşvikleri ise yatırımları

artırma noktasında yeterli etkiyi yaratamamıştır (www.sbb.gov.tr). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 4 oluşturulmuştur.

Tablo 4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç	Sonuç
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977	<ul style="list-style-type: none"> . Üretimi yapılan mallarla öncelik sağlayan bir yatırım uygulamasını hayata geçirmek . Gümrük vergisi sağlamak . Dış rekabet gücünü artırmak 	<ul style="list-style-type: none"> . Yaşanan petrol krizi sonucunda sanayileşme olumsuz etkilenmiş . İhracatta hızlı bir daralma yaşanmıştır . Yatırım teşvikleri yeterli etki yaratamamıştır

3.4.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1982)

İthalata dönük bir sanayileşme stratejisinin terk edilmesi 24 Ocak kararları ile oluşmuş, bunun yerine ihracata yönelik bir stratejisi benimsenmiştir. Uygulamada yer alan kambiyo, kredi ve para politikalarından tamamıyla vazgeçilmiş ve dış ticaret politikalarında farklılıklar yapılmıştır. Yatırıma yönelik teşvik belgesi kullanımı uygulaması, politikalarında yatırıma yönelik teşvik belgesi temin edilmesi şartlarında kolaylık sağlanmış ve dönemin gereklilikleri göz önünde tutularak teşvik verilecek yatırım konularında güncelleme yapılmıştır. Orta vadeli kredi kullanımı, teşvik belgesine bağlanan ve yaygınlaşan konulardan biri olmuştur. Döviz kredilerinin kur değişimlerinden etkilenmemesi için kur garantili uygulama sağlanmış, “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” yönünden yabancı yatırımlara yönelik turizm çerçevesinde teşvik uygulaması getirilmiştir. Mali denge vergisinden vazgeçilmiş, kurumlar vergisinde %40’a kadar bir indirim sağlanmış ayrıca gelir vergisinde de indirim gidilmiştir. Dördüncü beş yıllık kalkınma planı döneminde demokratikleşme sorunları ve siyasal bunalımlar nedeniyle beşinci beş yıllık kalkınma planının uygulanması 1985 yılına ertelenmiş ve 1984 yılı için sadece bir geçiş programı hazırlamakla yetinilmiştir (www.sbb.gov.tr). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 5 oluşturulmuştur.

Tablo 5. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1982)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç	Sonuç
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1978-1982	<ul style="list-style-type: none"> . İthalata dönük sanayileşme stratejisinin terk edilmesi . İhracata yönelik bir stratejisi benimsenmiştir . Yabancı yatırımlara yönelik turizm çerçevesinde teşvik uygulaması getirilmiştir 	<ul style="list-style-type: none"> . Mali denge vergisinden vazgeçilmiş . Kurumlar vergisinde %40'a kadar bir indirim sağlanmış . Gelir vergisinde indirime gidilmiştir

3.4.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Bu plan döneminde yapısal reformlar gündemdeki yerini tekrar almıştır. Bakanlar Kurulu'nun 1985 tarihinde ve 85/10011 sayılı "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar" isimli Kararnamesi ile Kaynak Kullanımı Destekleme Primi (KKDP) teşvik programının devreye konulması dönemin en önemli gelişmesi olmuştur. KKDP uygulamasıyla yatırımlarda %50'ye varan bir hibe sağlanmış, imalat sanayisinde bazı kollar öncelikli olarak belirtilerek ayrıca eğitim, turizm, ulaştırma gibi hizmet veren sektörlerin yatırımlarında da önemli derecede yükselmeler yaşanmıştır. 1985 yılı ile birlikte uygulamaya konulmuş yatırımlara yönelik teşvik mevzuatına nakdi olarak eklentiler de dâhil edilmesi ve söz konusu teşvik unsurlarını yatırıma konu olan kararları üzerinde etki oluşturulacak değişimlere ulaşması yatırımların yüksek oranda artmasını sağlamıştır. Diğer yandan parasal olarak hibe anlamını taşıyan KKDP'nin uygulanmaya başlaması, öteki yandan enerji sektörü diğer sektörleri de etkileyecek oranda yatırımların yükseltilmesi sebebiyle, 1985 dönemi, yatırımlar bakımından çok etkili bir yıl olmuş ve yatırımlardaki bu artışlar bir sonraki yılda da devamlılık sağlanmıştır. 1986 yılında 6/11103 sayılı Bakanlar Kurulunun verdiği karar ile yatırıma dönük projelerinde uygulanacak yatırımlara sağlanan teşvik unsurları, Yatırımlara yönelik teşvik uygulamasında 87/1 sayılı Tebliğ'de; yatırıma yönelik indirim, gümrük muafiyeti, vergi, resim ve harç istinası, önem verilen sektörlerle KÖY'lerde çalışanların ücretlerinin vergilendirilmesinde indirime gidilmesi, finansman

fonundan yararlanma, KKDP, döviz tahsisi, yatırım malları imalatçısı ve teşvik primi teşvik kredisi olarak belirtilmiştir (www.sbb.gov.tr). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 6 oluşturulmuştur.

Tablo 6. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç	Sonuç
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1985-1989	<ul style="list-style-type: none"> . Yapısal reformlar sağlamak . Öncelikli olarak imalat sanayisinde yatırımların sağlanması 	<ul style="list-style-type: none"> . KKDP teşvik programının devreye konulması . Yatırımlarda %50'ye varan bir hibe sağlanmıştır . Teşvik mevzuatına nakdi olarak eklentilerin dâhil edilmesi . Yatırımlar artmıştır

3.4.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

1987 yılında Türkiye, Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvuruda bulunmakla, sanayi kesiminde rekabetini ve dövize yönelik bir gelir artırıcı oluşuma yönelme başlamıştır. Dolayısıyla özel kesime ilişkin yatırımlarda verilecek teşviklerin, imalat ve ihracata yönelik sektörlerde yoğunluk kazanacağı ifade edilmiştir. Dünyada ve bilhassa Avrupa Topluluğundaki değişimleri benimseyip bu yolda ilerleme hedef alınmıştır. Altıncı beş yıllık dönemde, KKDP programına 1991 yılında vazgeçilmiş bunun yerine 92/2805 sayılı Kararname vasıtasıyla teşvik belgesine dayalı yatırımların hem sektörel hem de bölgesel açıdan önemli görülen alanlardaki yatırım projeleri için uygun faiz oranları ile "Fon Kaynaklı Kredi" (FKK) uygulamasına geçilerek "Yatırım ve Döviz Getirici Hizmetleri Teşvik Fonu'ndan yararlanmaları sağlanmıştır. 1994'te ülkede yaşanan kriz ve devamında FKK uygulaması 1995 tarihinde dondurulmuştur. 1994 krizinin yaşattığı etki sonucunda teşviklerden faydalanan yatırımlarda %60 üzeri düşme yönünde bir ivme gözlenmiştir. Kurumsal açıdan teşvik uygulaması hakkında bazı değişimler gerçekleşmiştir. Teşvik ve Uygulama Dairesi, Devlet Planlama Teşkilatı'ndan çıkarılmış ve 1991 yılı ile birlikte Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanmış ve genel müdürlük haline getirilmiştir.

(www.sbb.gov.tr). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 7 oluşturulmuştur.

Tablo 7. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç	Sonuç
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990-1994	<ul style="list-style-type: none"> . Avrupa Topluluğundaki değişimlerin hedef alınması . FKK uygulamasına geçilerek "Yatırım ve Döviz Getirici Hizmetleri Teşvik Fonu"ndan yararlanmalarını sağlamak 	<ul style="list-style-type: none"> . KKDP programından vazgeçilmiştir . FKK uygulamasından vazgeçilmiştir . 1994 krizinin yaşattığı etki sonucunda teşviklerden faydalanan yatırımlarda %60 üzeri düşme gerçekleşmiştir

3.4.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Bu dönemdeki teşviklerin uygulanmaları bakımından önemli bir etken teşkil etmektedir. Sebep olarak' da 1995' de Dünya Ticaret Örgütü' ne üye olunmasının akabinde, AB ile imzalanan Gümrük Birliğinde, teşvik programında yer alan ve devletin yapmış olduğu yardımlarda uyum süreci içerisinde yeni değişiklikler de gelmiştir. İçinde bulunulan zaman diliminde ve beraberinde, yatırımlardaki teşviklerde sektörel açıdan belli seçimlikler terk edilmiş, bölgesel olarak incelendiğinde gelişmişlik seviyelerinin göz önünde tutulduğu teşvik uygulamalarına öncelik verilmiştir. Bunun yanında desteklenen KOBİ, Ar-Ge çalışmaları ve çevrenin korunması gibi önem arz eden konularda teşvik uygulamalarına dâhil edilmiştir (Sünel, 2015: 45-58). Teşvik desteklerinin uyuma yönelik olmakla beraber, nakit olarak verilen desteklerin yüksek oranda vazgeçilmiş, bunun yanı sıra vergi muafiyeti, vergi istinası gibi unsurları ön plana alınmıştır. Bölge bağlamında yatırım teşvikleri hakkında bazı düzenlemeler hayata geçirilmiştir. 98/1 sayılı "Olağanüstü Hal Bölgesinde Uygulanacak Enerji Teşviki Hakkında Tebliğ" ile 1997 yılı itibarıyla, OHAL olarak ilan edilmiş bölgede yer alan Şırnak, Van, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt ve Tunceli gibi yerlerde yatırımların hayata geçirilmesi durumunda, buralarda kullanılan elektriklerin enerji maliyetlerinin yarısı kamu tarafından sağlanmıştır. 1999 yılı ve akabinde, gelişmişlik endeksi önemli ölçüde az olan 25 ilde teşvik belgesiyle yapılan

yatırımların bitmesiyle beraber birinci yıl %50, ikinci yıl %40 ve üçüncü yıl da %25 oranında enerji desteği verilmesi noktasında karar alınmıştır. 1998 tarih ve 4325 sayılı “Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ilan edilerek, en az on kişinin çalıştırıldığı yatırımlarda istihdamı artırmaya etki edecek bazı önlemler hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda kanunda belirlenen 22 ilde yapılacak yatırımlar için bedelsiz öngörülen kamu arazisinin tahsis edilmesi ve vergide indirim sağlanması gibi konularda destekler hayata geçirilmiştir. Fakat vergi özendirme tedbirleri aracılığıyla özel kesim tarafından yapılan yatırımlar gelişme gösterememiş yörelere kaydırılması ve zaman içinde özel kesiminde gelişmiş olan yöreleri tercih etmeyi sürdürmüştür (www.sbb.gov.tr). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 8 oluşturulmuştur.

Tablo 8. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç	Sonuç
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1994-2000	. Dünya Ticaret Örgütü' ne üye olunması ve akabinde AB ile imzalanan Gümrük Birliği uyum sürecinde yatırım teşviklerinde değişiklikler sağlamak	. Yatırım teşviklerinde sektörel açıdan belli seçimlikler terk edilmiştir . Bölgesel olarak teşvik uygulamalarına öncelik verilmiştir . Nakit olarak verilen desteklerden yüksek oranda vazgeçilmiş . Vergi muafiyeti, vergi istinası ön plana alınmıştır

3.5.2000 Yılı Sonrası Planlı Dönem Teşvik Uygulamaları

Planlı döneme geçişle beraber 1980'li yılların ardından teşvikler genel anlamda ihracata dönük uygulamaları içermesi ve 1990'lı yıllarda istihdam, KOBİ, AR-GE, çevresel ve bölgesel gelişme gibi farklı alanlarda uygulanarak iktisadi kalkınmanın sağlanması hedef edinilmiştir. Fakat 2000'li yıllara değin sürdürülen teşvik uygulamalarında teşviklerdeki kamusal maliyet, teşviklerden yararlanacak kesimlerin ve alanların tespiti ve ekonomi içi ve dışı getirilerinin

analizlerinin yapılamaması teşvik politikalarında başarısızlığa sebep olmuştur. Bu manada 2000’li yıllardan sonra uygulamaya konulan teşvik sistemlerinde küresel ekonominin yapısı incelenerek uzun vadeli getirisi yüksek olan üretim alanlarının geliştirilmesi hedefi ile teşvik uygulamalarında düzenlemeler ve iyileştirmeler yapılmıştır. Bölgesel anlamda sosyal ve ekonomik tespitler yapılarak öncelikli sektörler belirlenmiş, yatırımlarda bölge kalkınma seviyesine göre teşviklerden öncelikli pay alma haline getirilmiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013: 338).

Türkiye’de yatırımlara yönelik uygulanan kamu desteğinin genel hatları 2000’lerden sonra toplamda dört kez değiştirilip geliştirilmiştir. Böylece ilk değişiklik, 2004 yılında 5084 Sayılı Yatırım ve İstihdamı Teşvik Yasası ile gerçekleşmiştir. İkinci olarak, 2006 yılında 5084 sayılı kanunda değişiklik yapılması ile oluşturulan 5035 sayılı kanundur. Üçüncüsü ise 2009 yılında tamamıyla yeni baştan hazırlanan teşvik sistemi uygulamaya konulmuştur. 2009 yılında yürürlüğe konulan teşvik sisteminin ardından Ekonomi Bakanlığı, 2012’de yeni bir teşvik sistemi hazırlayarak bu sistemi kamuoyuna duyurmuştur (Çağlar ve Acar, 2012: 2).

2000 ve sonrasında uygulamada olan ve günümüzde de devam eden kalkınma planları temelde dört alt başlık şeklinde incelenmiştir.

3.5.1. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

1990’lı yıllarda ekonomik koşullar incelendiğinde, ekonomide oluşmuş olan makroekonomik sıkıntılar, istikrarsızlığın olduğu bir durumu ve 2000’lerin başında ekonomide oluşan kriz ciddi boyutlara gelmiş ve aynı zamanda 2001 yılında ekonomide çok yüksek düzeyde yıpranmalar yaratan bir kriz oluşmuştur. Oluşan kriz ve beraberinde Türkiye ekonomisi %9,5 gibi rekor seviyede küçülme meydana gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkardığı doğal bir sonuç ise firmalar yatırım kararı verirken bu durum olumsuz bir şekilde oluşmakla beraber yatırımlarda da bir düşme gözlemlenmiştir. Krizin çıkardığı tahribatlar sonrası istikrarı sağlamak ve devamlı bir büyümenin devamı için detaylı bir programa ihtiyaç duyulmuştur. “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ise var olan ekonomik krize çözüm olması dolayısı ile bunu neticesinde Türkiye, oluşan bu kriz ortamından çıkmaya başlamıştır. Türkiye’de gerçekleşmiş bu kriz, teşvik uygulamalarının da yeniden güncellenmesi ihtiyacı gündeme gelmiştir. İstihdamın artışı sağlamak ve özel sektörün bölgesel gelişimde daha çok yer edinmesi

amacı ile farklı teşvik programları hayata geçirilmiştir. Bu sebep ile teşviklerde önemli bir parçayı oluşturan 2002 yılı ve “2002/4367 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” ayrıca verilen kararın esaslarını gösteren, “2002/1 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ” resmîyet kazanmıştır. Bu ortaya çıkan kararın akabinde yatırım teşvik belgesinin elde edilmesi koşulu ile gümrük vergisi, yatırım indirimi ve resim, harç istisnası, vergi ve toplu konut fonu istisnası, KDV istisnası ile kredilerin tahsisi gibi teşvik desteği araçları yolu ile yatırımlar için destek verilmiştir. 2004 yılında yayınlanmış olan 5084 Sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında” Kanun ile 36 ilde, 2005’te yayınlanan 5350 sayılı kanunun kararı ile var olan 36 il ve devamında 13 ilin daha ilave edilmesiyle beraber toplam olarak 49 il için teşvik uygulamaları hayata geçirilmiştir. Dolayısıyla, kalkınma konusunda öncelik verilen iller, 2001 yılında kişi başına düşen milli geliri 1500 \$’ın altında bulunan iller ve 2003 baz yılı kabul edilerek hesaplanan iktisadi ve sosyal endeks değeri negatif gösterilen illerde yapılması planlanan yatırımlara firmaların, istihdamı artırmak şartıyla çalışmakta olan insanlar üzerinde gelir vergisi ve sosyal güvenlik prim ödemelerinde indirim imkânı sağlamış, enerjide destek verilmiş aynı zamanda bedelsiz olarak yatırıma konu arazi sağlanmıştır. 5084 sayılı yatırım teşvik kanunu, yatırım teşvik programından bazı değişiklikler belirtilmiştir. Bu kanunda yer alan sigorta primi desteği, yatırım için bedelsiz kamu arazisinin sağlanması, gelir vergisi stopajı desteği gibi destek öğelerinden yararlanmanın sade unsuru en az 5 yıl süreyle en az 10 kişiye ek istihdam oluşturmaktır. Bu teşviklerle ilgili teşvik belgesine gerek duyulmamaktadır. Daha önce uygulama alanı bulan teşvik sisteminin öğelerinden yararlanmak için teşvik belgesi alma şartı bulunmaktadır. Dolayısıyla belirtilen sektörlerde yatırımın gerçekleştirilmesi ve ayrıca asgari düzeyde yatırımların sağlanması gerekmektedir. Oluşan durum dolayısı ile hem küçük işletmeler hem de orta büyüklükteki işletmeler gibi yatırımları gerçekleştirenler için önemli bir problem oluşturmaktadır. Dolayısı ile 5084 sayılı kanun açısından bakıldığında küçük ölçekte yatırım gerçekleştirenler açısından oldukça önem arz eden yararlar oluşturmuştur (www.sbb.gov.tr). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 9 oluşturulmuştur.

Tablo 9. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç	Sonuç
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005	<ul style="list-style-type: none"> . 2001 Krizin çıkardığı tahribatlar sonrası istikrarı sağlamak . İstihdamın artışı sağlamak . Özel sektörün, bölgesel gelişimde daha çok yer edinmesini sağlamak 	. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile kriz ortamından çıkmaya başlamıştır

3.5.2. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Büyümede istikrarı yakalamış, adil gelir dağılımına sahip, dünya çapında rekabet gücüne sahip, Avrupa Birliği sürecindeki üyeliğin devamında uyuma yönelik koşullarını gidermiş, toplum olarak teknolojik alanında ilerleme alanında yol kat etmiş bir Türkiye “2001-2023 Uzun Vadeli Strateji” ilkeleri temel alınarak oluşturulmuştur. Bu dönem, başta orta vadeli oluşturulmuş program ile hem ulusal bazda hem de bölgesel açıdan oluşturulmuş plan ve programlar Avrupa Birliği üyeliğinde izlenen stratejik çerçeve ve katılım öncesi ekonomik uyum programı gibi belgeler için temel oluşturur. Bu dönemin başlangıç yıllarında, iç siyasetteki gerginlikler ve ardından 2008 yılında ABD’de ortaya çıkan küresel krizi, Türkiye’yi de etkisi altına alan bir unsur olmuştur. Oluşan kriz sebebiyle ortaya çıkan belirsizlik ve istikrarsızlık, güven sağlayan ortamı ve geleceğe yönelik beklentileri olumsuz hale getirmiş, bu durumun sonucunda yatırıma yönelik oluşan kararların ötelenmesine ve yapılan faaliyetlerin azalmasına neden olmuştur. Bu neden ile 2002-2006 yıllarında yüzde 7,2 oranında artan GSYH, 2007-2012 arasındaki yıllarda yüzde 3,3 oranında büyüme sağlamıştır. Bu dönemin en iyi gelişmelerinden biri, teşvik mevzuatında yer alan unsurların denetime tabi tutulmasını sağlayan 23.10.2010 tarih ve 27738 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6015 sayılı Devlet Yardımlarının izlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun’un yürürlüğe girmesidir. Avrupa Birliği ile yapılan anlaşmaların şartlarına uygun olarak düzenlenmesi ve yetkili makamlara bildirilmesidir. Bu gelişmeler ışığında Devlet Destekleri İzleme ve

Denetleme Kurulu faaliyetlerinde harekete geçmiştir. Bu Kurul, teşvik sağlayan kurum ve kuruluşlarda yer alan verilerin alınması ve alınan bu verilerin saklanıp rapor haline getirmek gibi faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bu dönem içerisinde oluşan diğer bir husus ise Avrupa Birliğine yönelik var olan uyum sırasında, tarih olarak 2006 ve 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile beraber, kalkınma konusunda faaliyet sağlayan ajanslarının kurulması olmuştur. Kurulmuş ajansın faaliyetleri, kamu veya özel sektör tarafından finanse edilen bir bölgenin belirli sınırlar içinde girişimci kapasitesini geliştirmek ve artırmak, böylece ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla merkezi hükümetten bağımsız olarak faaliyet göstermektedir. İlk defa Çukurova ve İzmir’de faaliyete geçmiştir. 2008 yılı itibariyle 8 ajan faaliyette bulunurken, 2009 yılına gelindiğinde bu sayı 16’ ya yükselmiş ve bugün 26 kalkınma ajansı faaliyet göstermektedir. Etkin kullanılması çerçevesinde kalkınma ajanslarının hem bölge hem de ülke ekonomisi üzerinde önemli bir etkisi olduğu düşünüldüğünden, 2012’de resmîyet kazanan yeni teşvik sistemi ile ajanslara teşvik belgesi verilmiştir. Bu bağlamda kalkınma ajanslarına, yatırımları izleme ve yatırım tamamlama vizelerini işleme yetkisi verilerek daha aktif bir role sahip olması hedeflenmiştir (www.sbb.gov.tr).

Tablo 10. Türkiye’de Bölgesel Bazda Kurulan Kalkınma Ajansları

Kalkınma Ajansı	Bölge/İller
Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA)	TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)	TR51: Ankara
Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)	TR61: Antalya, Burdur, Isparta
Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)	TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak
Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)	TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir
Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)	TR62: Adana, Mersin
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA)	TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)	TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane,

(DOKA)	Ordu, Rize, Trabzon
Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)	TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	TRC3: Batman, Mardin, Siirt, Şırnak
Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)	TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)	TR32: Aydın, Denizli, Muğla
Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA)	TR22: Balıkesir, Çanakkale
İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)	TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis
İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)	TR10: İstanbul
İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	TR31: İzmir
Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)	TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa
Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)	TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop
Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)	TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum
Zafer Kalkınma Ajansı (ZAFER)	TR33: Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak
Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)	TR52: Karaman, Konya
Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)	TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)	TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)	TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)	TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020

Kalkınma ajanslarının gelir kaynağı merkezi bütçeden, belediye, il özel idaresi ve sanayi ve ticaret odalarından sağlanmaktadır. Bu dönem içerisinde ortaya çıkan 2008 krizi ve ekonomide olumsuz gelişmelerin yaşanması sonucunda oluşan bu olumsuzluk durumdan çıkmak için değişik teşvik modellerinin arayışına girilmiştir. Türkiye, birçok ülkede olduğu gibi tam da bu dönemde krizden çıkış yolu 2009 teşvik sistemi açıklanmıştır (Yavan, 2011: 96). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 11 oluşturulmuştur.

Tablo 11. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç	Sonuç
Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı	2007-2013	<ul style="list-style-type: none"> . 2008 krizin etkileri ve ekonomide oluşan olumsuz durumdan çıkmak . Uzun vadeli stratejik amaçlar sağlamak 	<ul style="list-style-type: none"> . Kalkınma ajansları kurulmuştur . Yeni teşvik modellerin arayışına gidilmiştir . Yatırıma yönelik oluşan kararların ötelenmesine neden olmuştur

3.5.3. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Planda bölgeler arası gelişmişlik farklarının AB müktesebatına uygun ve onlarla kıyaslanabilir şekilde ortaya konulmasını vurgulanmıştır. Bu dönemde bölgesel politikalar ağırlıklı biçimde, önceki plan dönemde kuruluşları tamamlanan kalkınma ajansları eliyle yürütülmeye çalışılmıştır. Kalkınma ajansları eliyle yerinden yönetimlere planlama ve gerçekleştirme şansı tanınmıştır. Planda bölgesel amaç; "Bölgesel gelişme politikalarıyla, bir taraftan bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, diğer taraftan refahın ülke sathına daha dengeli yayılmasını sağlamak ve bölgelerin potansiyeli değerlendirilip rekabet güçleri artırılarak ulusal büyümeye ve kalkınmaya katkıları azami seviyeye çıkarılacaktır" şeklinde belirlenmiştir (www.sbb.gov.tr).

Uygulanacak olan politikalar genel itibari ile bir önceki plan döneminin devamı niteliğini göstermiş olup, bölgesel politikalar ülke bazında belirlenmek yerine ne tip bölgelerde hangi tip politikaların uygulanacağına yönelik bakış açısını belirlemekle yetinilmiştir. Söz konusu politikaların kalkınma ajanslarının elindeki enstrümanlar ile yoğun biçimde uygulanacağı vurgulanmıştır. Bu plan 2018 yılı itibari ile sona ermekle birlikte 2018 yılı içerisinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiştir. Bu kapsamda 5 beş yıllık Cumhurbaşkanlığı Programı yapılması beklenmektedir. On birinci beş yıllık kalkınma planı için gerekli çalışmalar başlatılmış olmakla hükümet sistemindeki değişikliğin de etkisi ile 2019 yılında bu plan uygulamaya konulmamıştır. 2019-2021 dönemi için yol gösterici olabilecek Yeni Ekonomik Program açıklanmıştır (Kaplan, 2019: 56).

Bu programda, “nakdi ve vergisel teşvikler başta olmak üzere tüm teşvik mekanizmaları gözden geçirilerek bütüncül, sade ve etkin hale getirilecektir. Söz konusu teşviklerin makroekonomik hedefler ve bütçe ile uyumluluğu sağlanacaktır” denilmektedir (www.sbb.gov.tr). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 12 oluşturulmuştur.

Tablo 12. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç
Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı	2014-2018	<ul style="list-style-type: none"> . Bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek . Rekabet gücünü artırmak . Ulusal büyüme ve kalkınmayı sağlamak . Tüm teşvik unsurlarını sade ve etkin kılmak

3.5.4. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)

Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması için bölgelerin rekabet gücünün artırılması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ekonomik ve sosyal desteklerin sağlanması ile birlikte bölgeler arası gelişmişlik farklarında iyileşmeler olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, doğu-batı yönünde ve iç-sahil kesimleri arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları önemini korumaktadır. Kalkınma ajanslarının uluslararası kaynak kullanımının artırılması sağlanacak ve kalkınma ajansları tarafından, bölgelerin ihtiyaç ve öncelikleri doğrultusunda, ekonomik ve sosyal uyuma yönelik fonlar ile diğer uluslararası kaynakların etkin bir şekilde kullanılması eğitim, danışmanlık ve tanıtma faaliyetleri ile desteklenecektir. İlgili bakanlıklar ve KOSGEB gibi kurum ve kuruluşlarca bölgesel gelişme alanında verilen desteklerin koordinasyonu sağlanacak ve mükerrerlikler önlenerek öte yandan bölgesel gelişmeye ilişkin kanun, kararname ve ikincil mevzuat gözden geçirilecek, uygulama araçları etkinleştirilecektir (www.sbb.gov.tr). Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Tablo 13 oluşturulmuştur.

Tablo 13. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)

Kalkınma Planı	Kapsadığı Yıl	Amaç
On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	2019-2023	<ul style="list-style-type: none"> . Bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek . Rekabet gücünü artırmak . Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi . Kalkınma ajanslarının kaynak kullanımının artırılması

3.6. Türkiye’de Uygulanan Teşvik Sistemleri

Yatırımlara yönelik vergisel teşvik sisteminde temel olarak benimsenmiş kıstaslara bakıldığında; cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek olan ara malı ve ürünlerin üretiminin artırılması, teknolojik dönüşümü sağlayacak yüksek ve orta-yüksek teknoloji içeren yatırımların desteklenmesi, en az gelişmiş bölgelere sağlanan yatırım desteklerinin artırılması, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, destek unsurlarının etkinliğinin artırılması, kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesi olarak göz önünde bulundurularak 2009 teşvik sistemi ve 2012 yeni yatırım teşvik sistemi incelenmiştir.

3.6.1. 2009 Teşvik Sistemi

2005 yılı itibari ile AB’ye tam üyelik koşullarının resmi olarak başlaması ve müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte, Türkiye’de uygulanan teşvik sisteminin AB koşullarına göre uygun hale getirilmesine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. AB ile Türkiye arasında önemli derecede rol oynayan Ulusal Program ve İlerleme Raporu ile Katılım Ortaklığı Belgesinde teşvik yardımları mevzuatı hakkındaki eleştiriler dikkate alınarak teşvik uygulaması veya sisteminin yeniden oluşturulması için hedef belirlenmiştir. Hazine Müsteşarlığı öncülüğünde ve ilgili tüm kurumlarca desteklenen bu çalışmalar sonucunda, uygulamaya konulan teşvik sistemi için temel bir nokta sayılabilecek 2009 yılı teşvik sistemi oluşturulmuştur (Yavan, 2011: 94-96).

2009 yılında uygulamaya giren teşvik sisteminin temel amacı, tasarrufları katma değeri yüksek olan yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırımda devamlılığı ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır. Ayrıca

uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve AR-GE içeriği bakımından yüksek, büyük ölçekli yatırımları özendirmek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek ve çevreyi korumaya yönelik yatırımları desteklemek olarak belirtilmiştir (Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, 2009).

Teşvik sistemlerin değişmesi ile sektörel destek uygulamalarının giderek artması dikkat çekmektedir. 2009 yılından önce Türkiye’de uygulanan teşvik sistemlerinin tümünde bölgesel destekler hazırlanırken sektörel öncelikler göz ardı edilmekte idi. 2009 yılından sonra ise illerde desteklenecek olan yatırımların hangi sektörlerden olması gerektiği tespit edilerek ilgili sektörlerin dışında kalan faaliyetlerin, bölgesel teşviklerden yararlanmasının önü kesilmiştir. 2012’de uygulamaya geçen yeni sistemde ise sektörel önceliklendirmenin devam edeceği öngörülmüştür. Bu bağlamda tek istisna ise sosyoekonomik açıdan en az gelişmiş bölge olan ve her sektörün teşvikle desteklenmesinin 6. Bölge olacağı öngörülmüştür (Acar ve Çağlar, 2012:5).

3.6.2. 2009 Teşvik Sistemin Bölümleri

Uygulanan teşvik modelinde bölge ve sektör ayrımı yapıp ve sonrasında büyük ölçekli yatırımlar için oldukça fazla avantajlar sağlayan teşvik unsurlarından oluşmaktadır. Uygulanan bu modelde; sektörel, bölgesel ve yüksek ölçekli yatırımlar için sağlanan teşvik sistemleri olarak 3 başlıktan oluşmaktadır. (Resmi Gazete, 2009).

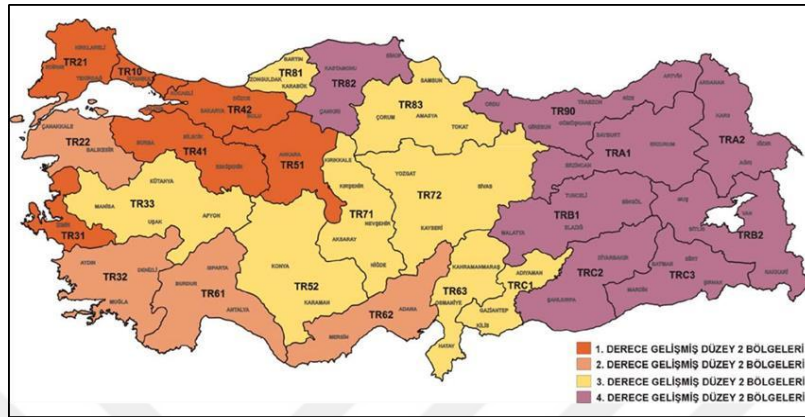
3.6.2.1. Bölgesel/Sektörel Teşvik Modeli

Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve bölgesel farklılıkların giderilmesi bütün ülkelerin önemle üzerinde durduğu bir konudur. Gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerde farklılıkların giderilmesi politikalarının yanında bölge ve kalkınma kavramları bir bütün değerlendirilmiş ve bölgesel kalkınma çalışmalarında alternatif politika arayışlarını gündeme getirmiştir (Engin, 2019: 56).

Bölgesel kalkınma kavramı çerçevesinde, yerel dinamiklerin harekete geçirilerek bölgesel potansiyelin değerlendirilmesi, küresel rekabet güçlerinin artırılması, bölgelerin kırsal ve kentsel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların giderilmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması hedeflenmektedir (Özker ve Biniş, 2010: 493).

SEGE'ye göre 2009 yılı teşvik modeli, bütün illeri hesaba katan 4 bölge ayırımına gidilmiştir. SEGE'ye göre açıklanan 4 bölge ayırımı Tablo 14'de mevcuttur.

Tablo 14. 2009 Teşvik Sistemi Yatırım Teşvik Bölgeler

Kaynak: Sevinç, 2014:129

2009 yılı teşvik modelinde 7 teşvik unsurundan meydana gelip ve bu unsurlarla yatırımlara teşvikler sağlanmıştır. Bu bağlamda teşvik unsurlarını şöyle sıralamak mümkün olup bunlar sırasıyla; KDV istinası, vergi indirimi, SSK işveren sigorta primi desteği, faiz desteği, gümrük vergisi muafiyeti, taşınma desteği ve bedelsiz yatırım yeri tahsisidir (Akdeve ve Karagöl, 2013, 337-341). Bölge açısından farklı değişimler gösteren teşvik araçlarını, Tablo 15'de belirtilmiştir.

Tablo 15. Teşvik Araçlarının Bölgesel Dağılımı

Teşvikler/Bölgele r	1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge
KDV İstinası	Var	Var	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Var	Var	Var	Var
Faiz Desteği (TL/Döviz Kredilerinde)	Yok	Yok	TL kredisinde 3 puan, Döviz kredisinde 1 puan	TL kredisinde 5 puan, Döviz kredisinde 2puan
SSK İşveren Sigorta Primi	2 yılboyunca ödenmeyecek	3 yılboyunca ödenmeyecek	5 yılboyunca ödenmeyecek	7 yılboyunca ödenmeyecek
Kurumlar Vergisi Oranı (Vergi İndirimi)	% 10	%8	%4	%2

Yatırım Yeri Tahsisi	Var	Var	Var	Var
Taşınma Desteği	Yok	Yok	Yok	Var

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2009

Destek unsurları incelendiğinde, belirlenen sektörel en düşük sabit sermaye yatırım şartına uymak kaydıyla, bölgesel ayrıma bakılmaksızın desteklenemeyeceği ifade edilen sektörler dışındaki bütün yatırımların KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetinden yararlanabileceği getirilmiştir. Sağlanacak bölgesel teşviklerden faydalanacak yatırımların 1. ve 2. bölgelerde sözü edilen desteklere ek olarak SSK işveren sigorta primi, vergi indirim ve yatırımlar yer tahsisi uygulamaları ile 5 unsurlu, 3. ve 4. bölgelerdeyse önceki bölgelerin desteklerine ek olarak faiz desteğinin de eklenmiş olduğu 6 unsurlu bir teşvik uygulaması yapılması planlanmıştır. Bölgesel gelişmenin sağlanması amacıyla yanında gelişmişlik seviyesi düşük olan bölgelerde asgari sermaye yeterliliği ve daha birçok sektörde desteklerin sağlanacağı öngörülmüştür (Resmi Gazete, 2009).

3.6.2.2. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Modeli

2009 yılı teşvik programında, yurtiçi üretimdeki kalitenin ve ihracat mallarında küresel piyasada rekabetçi ruhunun iyileştirilmesi amacıyla yönelik olarak, sermaye odaklı ve ileri teknoloji yatırımlarının özendirilmesi ve destek sağlanması hedef olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, hangi bölge olduğuna bakılmaksızın yüksek ölçekli yatırımlar için verilecek teşviklere ilişkin büyük öneme sahip on iki sektör türü belirlenmiştir. Bu önemli sektörler için en düşük yatırım tutarı belirlenmiştir. Söz konusu bu sektör ve tutarları Tablo 16'da görmek mümkündür (Hazine Müsteşarlığı, 2009).

Tablo 16. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri ve Tutarları

Sektörler	Yatırım Tutarları
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	“ana kimyasal maddelerin imalatı” için asgari 1 milyar TL tutarındaki yatırımlar, “diğer kimyasal ürünlerin imalatı” için asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar,
Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	Asgari 1 milyar TL tutarındaki yatırımlar.
Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri	Asgari 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar
Motorlu Kara Taşıtları İmalatı	Asgari 250 milyon TL tutarındaki otomotiv yatırımları.
Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı	Asgari 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar.
Liman ve Liman Hizmetleri	Asgari 250 milyon TL tutarındaki yatırımlar.
Elektronik Sanayi Yatırımları	Asgari 1 milyar TL tutarındaki LCD /plazma üretimine yönelik yatırımlar, Asgari 150 milyon TL tutarındaki modül panel üretimi yatırımları, Lazer TV, üç boyutlu TV’ler ve oled TV vb TV üretimine yönelik yatırımlar, Asgari 50 milyon TL tutarındaki diğer elektronik sektörü (bilgi ve iletişim cihazları dâhil) yatırımları.
Tıbbi Aletler, Hassas Ve Optik Aletler İmalatı	Asgari 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar.
İlaç İmalatı	Asgari 100 milyon TL ve üzeri ilaç üretimi yatırımları.
Hava ve Uzay Taşıtları İmalatı	Komple yeni veya asgari 50 milyon TL tutarındaki tevsi ve/veya ürün çeşitlendirmeye yönelik yatırımlar
Makine İmalatı Yatırımları	50 milyon TL üzeri yatırımlar
Madencilik Yatırımları	Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerle ilgili nihai metal üretimine yönelik izabe (cevher işleme) tesisleri ile entegre maden üretimi tesislerine yönelik (istihraç+işleme) yatırımları (Demir ve Manganez gibi AKÇT kapsamı ürünler hariç).

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2009

3.6.2.3.Genel Yatırım Teşvik Modeli

Asgari yatırım tutarlarının karşılanması koşuluyla, gerekli koşulların dışında kalan ve ülke bazında uygulanıp yatırımlara gerekli desteğin verildiği bir teşvik modelidir. Bilindiği üzere yaklaşık 3 yıldır sürdürülen 2009 yılındaki teşvik modeli 5084 sayılı kanuna dayandırılmıştır. Bu kanunun farklı şekillerde uzatılması ve sonunda yürürlükten kaldırılması sonucunda 2012 yılında yeni oluşturulmuş bir teşvik uygulaması yer almıştır. 2009 yılındaki sistemde eksiklikler ve eleştiriler dikkate alınarak hazırlanmıştır (Yıldız, 2010: 188-190).

3.6.3. 2012 Teşvik Sistemi (Yeni Teşvik Sistemi)

2000'den sonra yatırım konusunda, kamu desteği 15 yıllık süre zarfında 4 kez yeniden oluşturulmuş ve iyileştirilmiştir. Öncelikle, 10.06.2002 tarih ve 2002/4367 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ve ardından 2004 yılında 5084 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir. Günümüzde halen uygulamada yer alan yeni teşvik sistemi, daha önce 2009'da oluşturulmuş teşvik sisteminin ele alınıp yeniden tasarlanarak uygulamaya alınmıştır. Yeni teşvik sistemi, Türkiye'de yayınlanan 2012 yılı 3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile Ekonomi Bakanlığı öncülüğünde yürütülen çalışmaların bir sonucudur. Bu kararın uygulanmasına ilişkin esasları belirleyen 19 Haziran 2012 tarih ve 28328 sayılı resmi gazete ve 28329 sayılı resmi gazetede yayınlanan "2012/1 Sayılı Uygulama Tebliği" yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2012).

2009'da yürürlüğe giren teşvik yasası, daha önceki teşvik yasalarına göre oldukça iyi bir durumdadır. Fakat ekonomideki gelişmelere cevap verememiştir. Bunun sonucunda 19 Haziran 2012 Tarihinde yürürlüğe giren "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Kanun" ile mevcut teşvik sistemi tekrar gözden geçirilerek düzenlenmiştir. Yapılan düzenleme ile birlikte bölge sayısı altıya çıkarılmıştır (Karabıçak, 2013: 255-257).

Yürürlüğe konulan yeni teşvik sisteminin amaçları, yüksek katma değerli yatırımların özendirilmesi, işsizliğin azaltılması, küresel anlamdaki rekabet gücünün artırılması, stratejik öneme sahip yatırımların teşvik edilmesi, yabancı sermaye miktarının artırılması, bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi ve çevreci yatırımların özendirilmesi şeklinde sıralanabilir (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 1-2).

Ülkemizde yatırımlara yönelik vergisel teşviklerin tarihsel açıdan bakıldığında değişik sınıflandırmalara tabi tutulduğu görülmektedir. Yatırım teşvik uygulamaları ilk başta dörtlü bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bunlar (Giray, 2016: 110):

- 1) Gelişmiş yöreler
- 2) Normal yöreler
- 3) Kalkınmada öncelikli yöreler
- 4) Özel önem taşıyan sektörler

şeklinde. Fakat günümüzde "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile yatırım teşvikleri şöyle bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur:

- 1) Genel teşvikler
- 2) Bölgesel Teşvikler
- 3) Öncelikli Yatırım Konuları
- 4) Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri
- 5) Stratejik Yatırım Teşvikleri

Yukarıdaki en son sınıflandırma 2009 yılından daha detaylı bir şekilde yapılmıştır. Söz konusu bu sınıflandırma yapılırken 61 değişkenden faydalanılmıştır. İllerin eğitim, sağlık, nüfus, hayat kalitesi ve mali anlamdaki göstergeler gibi çok sayıda özellik göz önünde tutularak yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda 2012 yılı yatırım teşvik uygulaması kapsamında olan teşvik çeşitleri ve yararlanılan teşvik faktörleri verilmiştir (Resmi Gazete, 2012).

Tablo 17. Teşvik Türleri

Destek Unsurları	Genel Teşvikler	Bölgesel Teşvikler	Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri	Stratejik Yatırım Teşvikleri
Gümrük Vergisi Muafiyeti	+	+	+	+
KDV İstisnası	+	+	+	+
Vergi İndirimi		+	+	+
Sigorta primi işveren hissesi desteği	+(Tersanelerin gemi inşa yatırımları için)	+	+	+
Yatırım Yeri Tahsisi		+	+	+
Faiz Desteği		+(3,4,5,6. bölgelerdeki		+

		yatırım için)		
Sigorta Primi Desteği(6. Bölge gerçekleşecek yatırımlar için)		+	+	+
Gelir Vergisi Stopajı Desteği(6. bölgede yapılacak yatırımlar için)	+	+	+	+
KDV İadesi				+

Kaynakça: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019

Tablo 17’de görüldüğü üzere, yeni istihdam imkânlarına, dış ticarete rekabeti sağlamaya yönelik amaçlar önem verilen unsurlar olmuştur. Her iki teşvik sisteminde de benzer özellikler mevcut olup yatırım alanlarında kullanılacak faktörler gösterilmiştir. Yeni teşvik sisteminde de eski teşvik sisteminde olduğu gibi yapılacak teşvik yardımları, yatırımların yapılacağı bölgeye ve o yatırımın miktarına göre farklılık oluşturabilmektedir. Ancak eskiye nazaran oluşturulmuş yeni teşvik uygulaması, hedef aldığı iş kolları ve yatırım alanları bakımından geniş kapsamlı bir yapıya sahiptir. Gelişmiş düzeylerine göre mevcut teşvik sistemi 6 bölgeye ayrılmıştır. Bölge bazında 6 bölgeye ayrılması ile hem bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak hem de üretimde teknolojiyi kullanarak daha nitelikli ürünlerin sağlanması uygulama bünyesinde bulunmaktadır. (Dalkılıç, 2017: 36).

Tablo 18. 2012 Teşvik Sistemine Göre İllere Göre Yatırım Teşvik Bölgeleri

1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
Ankara Antalya	Adana Aydın	Balıkesir	Afyon Amasya	Adıyaman Aksaray	Ağrı Ardahan
Bursa Eskişehir	Bolu	Bilecik Burdur	Artvin Bartın	Bayburt Çankırı	Batman Bingöl
İstanbul İzmir	Çanakkale	Gaziantep	Çorum Düzce	Erzurum Giresun	Bitlis
Kocaeli Muğla	Denizli Edirne	Karabük	Elazığ Erzincan	Gümüşhane	Diyarbakır
	Isparta	Karaman	Hatay	Kahramanmaraş Kilis	Hakkari Iğdır
	Kayseri	Manisa Mersin	Kastamonu	Niğde Ordu	Kars Mardin
	Kırklareli	Samsun	Kırıkkale	Osmaniye Sinop	Muş Siirt
	Konya	Trabzon Uşak	Kırşehir	Tokat Tunceli Yozgat	Şanlıurfa Şırnak
	Sakarya	Zonguldak	Kütahya		Van
	Tekirdağ		Malatya		Bozcaada ve
	Yalova		Nevşehir Rize		gökçe ada
			Sivas		ilçeleri
8 İL	13 İL	12 İL	17 İL	16 İL	15 İL

Kaynak: www.sanayi.gov.tr

Tablo 18' de illerin gelişim seviyeleri Kalkınma Bakanlığı'nca hazırlanan "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. 2012 yılı 3305 sayılı BKK'de bulunan listedeki illerde ifade edilen sektörlere ilişkin yapılacak yatırımlar, hangi ile yatırım yapılacaksa o ilin bulunduğu bölge şartlarını taşımaları noktasında, "bölgesel" ölçekli desteklerin verileceği yer almaktadır (Altay ve Karabulut, 2017: 195-197).

2012 yılında tasarlanan Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında çıkan karara göre yeni teşvik sisteminin amacı, “kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek” olarak belirtilmiştir (Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, 2012).

2012 yılında düzenlenen teşvik sistemi Türkiye'nin 2023 hedefleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Buna istinaden dünyanın en büyük ilk on ekonomisi içerisinde yer almak, kişi başı milli geliri 25 bin dolar seviyesine ulaştırmak ve 500 milyar dolar ihracat rakamlarını yakalamak gibi amaçlar çerçevesinde teşvik sistemi hazırlanmıştır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek ancak kamunun yapısal ve yasal destekleri ile mümkün olabilecektir. Yeni teşvik sistemi tam olarak bunu gerçekleştirmek amacıyla tasarlanmıştır. Türkiye'nin hali hazırda ekonomik yapısında bu makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için küçük reformlar zorunlu bir hale gelmiştir. Bu doğrultuda üretim ve istihdamda artış sağlamak, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak yeni teşvik sisteminin mikro amaçlarını oluşturmaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013:341).

2009 yılı teşvik sistemi kapsamında belirtilen üç ana faktöre “Stratejik Yatırımlar” da dâhil edilmiştir. Dolayısıyla teşvik sistemleri; genel, bölgesel, yüksek ölçekli yatırım ve stratejik yatırım teşvikleri olarak dört ana sistem

yapısında oluşturulmuştur (Resmi Gazete, 2012). Yapılacak destek unsurlarının da her biri için farklılık arz ettiği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 19. 2012 Teşvik Sistemi Ana Bileşenleri ve Araçları

Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki	Genel Teşvik Uygulamaları
KDV İstisnası	KDV İstisnası	KDV İstisnası	KDV İstisnası
Gümrük Vergisi	Gümrük Vergisi	Gümrük Vergisi	Gümrük Vergisi
Muafiyeti	Muafiyeti	Muafiyeti	Muafiyeti
Vergi İndirimi	Vergi İndirimi	Vergi İndirimi	Gelir Vergisi Stopajı
Sigorta Primi İşveren	Sigorta Primi İşveren	Sigorta Primi İşveren	Desteği (6.Bölgede)
Hissesi Desteği	Hissesi Desteği	Hissesi Desteği	
Yatırım Yeri Tahsisi	Yatırım Yeri Tahsisi	Yatırım Yeri Tahsisi	
Faiz Desteği	Gelir Vergisi Stopajı	Faiz Desteği	
Gelir Vergisi Stopajı	Desteği (6.Bölgede)	KDV İadesi	
Desteği (6.Bölgede)	Sigorta Primi Desteği	Gelir Vergisi Stopajı	
Sigorta Primi Desteği	(6.Bölgede)	Desteği (6.Bölgede)-	
(6.Bölgede)		Sigorta Primi Desteği	
		(6.Bölgede)	
		KDV İadesi	

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2013

Tablo 19'a göre, 2012'deki teşvik sistemi ile yeni teşvik araçlarının da kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu araçlar; sadece 6. Bölgede olacak yatırımlara ilişkin, işçi sigortası prim desteği, gelir vergisi stopajı ve yalnızca stratejik önemli yatırımlara verilecek KDV'nin iadesi şeklindedir. Dolayısıyla yeni sistemin 2009 yılı sistemine oranla daha geniş kapsamlı olduğu ve totalde 9 destek unsurunun sağlanacağı şekilde uygulanması öngörülmüştür (Özker, 2002: 226).

2012 yılı yeni teşvik sistemi ile yeni araçların uygulamaya sokulması söz konusu teşviklerin kamusal hedefler doğrultusunda planlandığını göstermektedir. Dönemlik politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik kamusal kesim, birtakım üretim sektörlerinin yapısını ve tüketimlerini değiştirmek maksadıyla bazı mali aktarım ve transfer politikalarına yönelmekte, teşvik uygulamalarında kullanılacak araçları da bu doğrultuda güncellemektedir (Özker, 2002: 226).

3.6.4. 2012 Teşvik Sistemin Bölümleri

Yeni teşvik sistemi, teşvik sisteminin amaçları doğrultusunda; Bölgesel Teşvik Uygulamaları, Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki, Stratejik Yatırımların

Teşviki, Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları olmak üzere, yatırımın büyüklüğüne, bölgesine, sektörüne ve üretimine göre dört ana bileşenden oluşmaktadır.

3.6.4.1. Bölgesel Teşvik Uygulamaları

İBBS, Avrupa Birliği Bölgesel İstatistikleri (NUTS) ile karşılaştırmalı olarak analizler yapmak amacıyla kurulmuştur (Dinler, 2005, 232-234). 2009 yılı teşvik uygulaması, seviye bakımından Düzey 2 olarak oluşturulmuştur. 4 temel bölgeye ayrılmış olup toplamda 26 alt bölgeyi baz almaktadır. 2009 yılı teşvik sistemi revize edilip ve ardından oluşturulmuş olan 2012 teşvik uygulamasına bakıldığında, seviye bazında Düzey 3'e dönüştürülmüştür. Bu uygulamada yer alan 81 il ise 6 bölge şeklinde yeniden belirlenmiştir (Gediz Oral ve Uğur, 2013: 151).

Yukarıda belirtilen açıklamalar esas alınarak aşağıda yer alan 6 ana bölge Tablo 20'de belirtilmiştir.

Tablo 20. Yeni Bölgesel Teşvik haritası

Kaynak: www.sanayi.gov.tr

Bölge ve il bazında verilen desteklerin esas alınmasında yer alan husus, bölge ve ilgili illerin ekonomik büyüklükleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu bağlamda, bölgesel teşviklerden yararlanan bölge ve illerin, sağlandığı sabit yatırımlarda asgari miktarları belirlenmiştir (Sünel, 2015: 59). Bölgesel teşviklerle desteklenen yatırımlar için sağlanan teşviklerin süresi ve oranları, Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21. Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destekler

Destek Unsurları			Bölgeler					
			1	2	3	4	5	6
KDV İstisnası			Var	Var	Var	Var	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti			Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Desteği		OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			Var	Var	Var	Var	Var	Var
Faiz Desteği	İç Kredi (Puan)		Yok	Yok	3	4	5	7
	Döviz / Dövizde Endeksli Kredi (Puan)				1	1	2	2
Sigorta Primi İşçi Desteği			Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	10 yıl

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017

Ayrıca 2012 teşvik sistemi bazı yatırımlara öncelik vermiştir. Eğitim, uluslararası fuar alanı rüzgâr tüneli, havacılık, ulaştırma ve savunma yatırımlar, hem KOSGEB hem de TÜBİTAK'ın destek sağladığı Ar-Ge ile oluşturulmuş ürünlere yapılan destekler öncelikli görülmüş ve herhangi bir bölgesel ayrıma tabi tutulmadan destek sağlanmıştır (Gökmen ve Kartaloğlu, 2012: 45-48).

3.6.4.2. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki

2009 yılında başlatılan teşvik uygulaması ile pratiğe konulmuş olan ve bazı işkollarındaki büyük ölçekli yatırımların desteklenmesi ve uygulanması aynı zamanda 2012 yılında uygulamaya konulan teşvik sisteminde de devam edilmiş ve minimum değerdeki yatırımların ücretlendirmesinde azaltılmaya gidilmiştir. Öte yandan, mevduatlarda bölgesel dağılımdaki orantısızlığı ortadan kaldırmak için belli kentlerde yapılacak büyük ölçekli yatırımlara, bahsi geçen bölgeler için hesaplanan teşvik oranları ve öğelerinden daha avantajlı destek elde edilmiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013: 345-347).

Söz konusu teşvik modeli ile Ar-Ge ve teknolojik imkânları yükseltme potansiyeli olan enternasyonal pazarlarda çekişme avantajı vereceği planlanan on iki farklı alanda uygulanacak yatırımların desteklenmesi hedeflenmiştir. Bahse konu on iki işkolundaki yatırım projelerine teşvik verilmesinin ilk koşulu, bunların tablo 22'de gösterilen minimum sabit yatırım tutarları veya daha üstünde

gerçekleşmesidir (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 5).

Tablo 22. 2012 Teşvik Sisteminde Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri

Sektörler	Yatırım Tutarları
Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı Yatırımları	Asgari 1 milyar TL tutarındaki yatırımlar
Kimyasal Madde Ve Ürünlerin İmalatı Yatırımları	Asgari 200 milyon TL tutarındaki yatırımlar
Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	Asgari 200 milyon TL tutarındaki yatırımlar
Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı	
a) Motorlu Kara Taşıtlarının Ana Sanayi Yatırımları	Asgari 200 milyon TL tutarındaki yatırımlar.
b) Motorlu Kara Taşıtlarının Yan Sanayi Yatırımları	Asgari 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar
Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	
Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri	
Elektronik Sanayi Yatırımları	
Tıbbi Aletler, Hassas Ve Optik Aletler İmalatı	
İlaç İmalatı	Asgari 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar
Hava ve Uzay Taşıtları İmalatı	
Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dâhil) İmalatı Yatırımları	
Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar: Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerin cevher ve/veya konsantresinden nihai metal üretimine yönelik yatırımlar (bu tesislere entegre madencilik yatırımları dâhil)	

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017

3.6.4.3.Stratejik Yatırımların Teşviki

Türkiye'nin bulunduğu ekonomik koşullarında sürekli bir kırılganlık unsuru olan cari açığın yüksekliği, kronik bir hal almıştır. Burada oluşan soruna çözüm olarak 2012 yılında uygulamaya konulmuş teşvik sisteminde, sanayi alanında ithalata olan bağımlılık unsurunda yüksek ürünlerin ve ara malın üretilmesine dönük, uluslararası alanda rekabet gücünü artırma kapasitesine sahip, yüksek teknolojiye sahip olup ve katma değeri yüksek olan yatırımları özendirerek sebebiyle yeni teşvik sisteminde stratejik açıdan yeni bir uygulama yöntemi

oluşturulmuştur (Gökmen ve Kartaloğlu, 2012: 32-34). Çünkü sanayi sektöründe teknolojik dönüşümü sağlayarak carideki açığın düşürülmesi, sağlanacak teşviklerin sektörel bazlı olarak gereksinim duyulmaktadır. Enerji piyasasında, dışarıya karşı oluşan bağımlılığın yanında imalatta da ithalata bağımlı olunması cari açığı artırmaktadır. Dolayısıyla, ara malı üretiminin ithalattaki payının %74 olunması, stratejik açıdan bir öneme sahiptir (Akdeve ve Karagöl, 2013: 347-349).

Yeni teşvik uygulaması ile var olan bağımlılığı düşürmek ve ardından sanayiye yapısal olarak katkı verecek stratejik destekler hedeflenmektedir. Stratejik yatırım olarak ifade edilen yatırımlar, büyük ölçekli ve bölgesel yatırım teşvik uygulamalarından çok daha avantajlı bir şekilde bölge gözetmeksizin tüm bölgelerde desteklenmiştir. Yatırımların stratejik olarak ifade edilmesi ve bu bağlamda teşviklerin sağlanması amacıyla (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 7-8):

- 1) Sabit yatırımın asgari tutarı 50 milyon TL veya yukarısında olması,
- 2) Yerli olan üretim kapasitesinin, aynı olan ürünün ithalat miktarından daha düşük olması
- 3) Yatırımın sağladığı asgari katma değer %40 olması (rafineri ve petrokimya yatırımları hariç),
- 4) Yatırımın tamamlanmasını takiben, Türkiye’de üretilecek ürünlerin son yıldaki ithalat değerinin en az 50 milyon \$ olması gerekmektedir

Bu bölümde yer alan destek unsurlarının VI. Bölgede yer alan illerde bazı avantajlara sahip olmasının yanı sıra, Tüm illeri içine alacak şekilde sunulması da ayrıca önemli bir etkidir. Stratejik yatırıma yönelik teşvikler Tablo 23’de ifade edilmiştir.

Tablo 23. Stratejik Yatırımların Teşviki Uygulamasında Sağlanan Destekler

Destek Unsurları		Bölgeler					
		I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası		Var					
Gümrük Vergisi Muafiyeti		Var					
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	50					
Sigorta Primi İşveren Desteği	Destek Süresi	7 Yıl (6.Bölgede 10 Yıl)					
Yatırım Yeri Tahsisi		Var					
Faiz Desteği	İç Kredi (Puan)	5 Puan					

	Döviz / Döviz Endeksli Kredi (Puan)	3 Puan
	Sigorta Primi Desteği	10 yıl (Sadece 6.Bölgede)
	Gelir Vergisi Stopajı Desteği	10 yıl (Sadece 6.Bölgede)
	KDV İadesi	Var (Sadece 500 Milyon TL. Üzerindeki Yatırımlar İçin)

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017

*Asgari 500 milyon TL yatırımlar için geçerlidir.

3.6.4.4.Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Bu uygulamada, KDV istisnası ve gümrük vergisinde muafiyetin sağlanması, ayrıca yapılacak yatırımın 6. Bölgede olması şartıyla 10 yıl süreyle gelir vergisi stopajı desteği verilmektedir (Sünel, 2015: 64).

Daha önceki teşvik sistemlerinde özel sektör yatırımlarının, yatırımın tamamlandığı işletme aşamasında kamu teşviklerinden faydalanması mümkün kılınmıştır. 2012 teşvik uygulamasında, yatırımların gerçekleştirilmesi sırasında da teşvikler verilmiştir. Bu uygulamada, bir bölgenin gelişmişlik seviyesindeki düşüş ne kadar artarsa, yatırım esnasında verilecek teşviklerden daha fazla yarar sağlanmaktadır.(Kahraman,2012: 15).

Yatırım teşvik sisteminde stratejik, bölgesel ve büyük ölçekli yatırım gibi desteklerden faydalanamayacak yatırımlar da önceki desteklere göre daha basit bir şekilde genel teşvik uygulamalarından yararlanabilmektedir. Söz konusu bu teşvik sisteminden faydalanacak yatırımların 1. ve 2. Bölgelerde en az 1 milyon TL, öteki bölgelerde ise en düşük 500 bin TL yatırımın olması koşulu getirilmiştir. Bunlara ek olarak yatırımların konusunun teşvik sistemi rehberi içinde belirlenen teşviklerden yararlanamayacak konular arasında bulunmaması ve belirli şartlara bağlanan teşviklerin uygulanacağı konuların da belirlenen şartların yerine getirilmesi koşuluna bağlanmıştır. Söz konusu teşvik unsurlarında görüleceği üzere genel teşvik uygulaması dâhilinde tüm bölgeler için gümrük vergisi muafiyeti ve KDV istisnası sağlanır iken, sadece 6. Bölgede geçerli olacak şekilde gelir vergisi stopajı desteğinin de sağlanabileceği söylenebilmektedir (Çelebi, 2017: 60).

Genel teşvik sistemi kapsamında önceden uygulanan yöntemlere benzer şekilde birtakım şartlara bağlanmış yatırım konusu ile görece ilkel ve katma değerli sayılan aşağıdaki yatırım konularının sistem dışına çıkarıldığı ifade

edilebilir (Resmi Gazete, 2009):

- 1) Bitkisel üretim
- 2) Makarna ve şeker
- 3) Yemek hizmetinde paket servisi uygulaması yapan işletmeler
- 4) Türkiye ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu arasında söz konusu bu topluluğu yapan anlaşmanın yetkisi içerisine dâhil edilen ürünlerin ticaretine ilişkin anlaşma ekinde yer alan ürün listesindeki ürünlerin üretimi için yapılan yatırımlar
- 5) Kamusal kurum ve kuruluşlarla yapılan yatırımlar dâhil olmak üzere rüdevanslı madencilğe ilişkin yatırımlar
- 6) Normal eğitim-öğretim sistemi dışında kalan eğitimler için yapılan yatırımlar ve yetişkin eğitime ilişkin yatırımlar
- 7) Tıp merkezleri, hastane yatırımları ve diyaliz merkezleri dışındaki sağlık alanına yönelik yatırımlar
- 8) Tatil köyleri, dağ evleri ve oteller dışındaki turizm konaklama yerleri, ülke çapında yayımlanan günlük gazete hizmetleri, radyo ve televizyon yayıncılığı dışında kalan basın-yayın yatırımları
- 9) Mütahhitlik hizmetleri ve konut inşasına yönelik yatırımlar
- 10) Perakende ve toptan ticaret yatırımları
- 11) Petrol ürünlerinin dağıtımını ile ilgili yatırımlar
- 12) Karayollarındaki dinlenme tesislerinin inşası için yapılan yatırımlar
- 13) ARGE faaliyetleri ve yazılım dışındaki gayrimenkul kiralama faaliyetleri
- 14) Finansal kiralama dışındaki mali aracı kuruluş yatırımları
- 15) Gösteri merkezlerinin yatırımları gibi sektörler

Bu bağlamda bölgesel farklılıklarının minimuma indirilmesi ve büyük ölçekli yatırımlar dışında ARGE faaliyetleri çevreye duyarlı yatırımların gerçekleştirilmesine yönelik yatırımlara ilişkin söz konusu sistem dâhilinde destekler sağlanmaktadır. Önceki teşvik uygulamalarında destek verilmeyen sektör listelerinin hazırlanarak, öteki kalan bütün sektörlerle ilişkin desteklerin çerçevesi oluşturularak uygulamaya dâhil edilmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2013a: 41-46).

Yeni sistemde, ithalatı yüksek malların ülke için üretilmesi, bölgesel farklılıklarının giderilmesi, yüksek teknoloji içerikli yatırımların desteklenerek, katma değeri yüksek ve ithalatı azaltacak tedbirlerle cari açığa çözüm getirilmesi amaç edildiği görülebilmektedir. Sistemin eksiklikleri ise, önemli ithalat kalemi olan enerji alanına yönelik bir çözüm üretilmemesi ve sağlık turizmine yer vermemesi şeklinde söylenebilir (Aras, Öztürk ve Erdoğan, 2012).

3.6.5. 2012 Teşvik Sistemin Unsurları

Yatırımları teşvik etmeye yönelik kullanılan büyük bir araç çeşitliliği vardır. Bu araçlar dünyanın her tarafında büyük ölçüde benzer olmakla birlikte, devletler, sosyo-ekonomik kalkınmaları doğrultusunda farklı araçlar kullanabilmektedir. İşletmelerin yatırım kararı verme aşamasında yapmaları gereken birtakım yükümlülüklerde devletin yaptığı indirimler, istisna ve muafiyetler, yatırımlara ilişkin finansman sağlanması yatırım yapacak bireyleri cesaretlendirme ve bu yolda hevesini artırmaya yönelik tüm destekler teşvik aracı olarak değerlendirilebilmektedir (Yüce, 2019: 52).

2012 yılı 3305 sayılı kararla yatırım teşvik araçlarının oldukça çeşitlenmesi ve bölgesel farklılıklarının giderilmesine yönelik olarak bu destekler bölgesel düzeyde farklı şekillerde uygulanması kararlaştırılmıştır. Söz konusu kararın 4. Maddesi gereğince yeni sistemde uygulanan araçlar aşağıdaki gibidir (Burtan Doğan, 2018: 401-403):

- 1) Gümrük vergisinden muafiyet
- 2) KDV istisnası
- 3) Gelir vergisi stopaj destekleri
- 4) Sigorta primi işveren hisse desteği
- 5) Vergi indirimi
- 6) Sigorta primi işçi desteği
- 7) Faiz desteği
- 8) Yatırım yeri tahsisi
- 9) KDV iadesi

3.6.5.1. Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası

Katma Değer Vergisi genel olarak harcamalar üzerinden alınan bir vergidir. Verginin konusunu ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyetleri oluşturmaktadır. Belirtilen faaliyetler neticesinde yapılan teslim ve hizmetler, her

türlü mal ve hizmet ithalatı ve diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler verginin konusuna girmektedir (3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 1984). Bu kapsamda, vergiden istisna tutulan teslim ve hizmetler arasında teşvik belgesine sahip olanlara verilen istisna da bulunmaktadır. Teşvik belgesine sahip yatırımcılar, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda belirtildiği üzere belge ile yapılabilen makine ve teçhizat teslimlerini KDV'den istisna edilebilmektedir. Belirtilen malların kısmi teslimlerinde de bu hüküm uygulanabilmektedir (2012/3305 Karar Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).

İstisna uygulamasından yararlanabilmek için, KDV mükellefi olan ve teşvik belgesine sahip olan birimler, bu haklarını makine ve teçhizat indirim hakkı tanınan işlemlerde kullanmaları gerekmektedir. Eğer istisnaya konu teşvik yatırımı, öngörülen şekilde gerçekleştirilmediyse, zarara uğratılan vergi, teşvikten yararlandıktan vergi ziyası cezası terettüp edilerek, gecikme faizi ile aynı anda tahsil edilebilmektedir (Hür, 2019: 49).

3.6.5.2.Gümrük Vergisi Muafiyeti

Teşvik sistemindeki gümrük vergisine tanınan muafiyet, teşvik belgesi kapsamında yurt dışından getirilecek yatırıma esas olacak araçlar için gümrük vergisinden müstesna olmasıdır. Yatırım teşvik belgesi kapsamında yurt dışından getirilecek yatırıma esas olacak araçlar, İthalat Rejim Kararı'ndaki gümrük vergisinden müstesna olarak getirilmektedir (2012/3305 Karar Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde 9). Katma Değer Vergisi istisnasında olduğu gibi, bu destekte teşvik edilmeyecek yatırım konuları ile aranan koşulları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere, asgari yatırım tutarının üzerindeki tüm teşvik belgeli yatırımlar için uygulanabilecek bir teşvik unsurudur. Bununla birlikte, makine ve teçhizat bedelinin %5'ine kadar yedek parça gümrük vergisi muafiyetine tabi olmaksızın, sabit yatırım tutarına dâhil edilmektedir. Gümrük vergisi muafiyetinden faydalanabilmede, yapılacak yatırımların yatırım teşvik belgesinde yer alması ve 2012 yılı 3305 sayılı BKK 5.maddesinde bulunan en düşük sabit yatırım tutarının sağlanması gereklidir (Hür, 2019: 49).

3.6.5.3.Sigorta Primi İşveren Hisse Desteği

Yatırım teşvik belgesi dâhilinde yapılan yatırımlarla gerçekleşen ek istihdama ilişkin ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete denk gelen miktarın Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca karşılanması anlamına

gelmektedir (Serdengeçti, 2017: 83-85).

2012 yılı 3305 sayılı BKK 12.maddeye göre işveren hissesi ait sigorta primlerinin karşılanması için, 2006 yılı 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası gereği olarak işverenlerce çalıştırılan sigortalılarla alakalı aylık olarak prim ve hizmet belgelerini öngörülen süre içinde SGK' ya vermeleri ve sigortalı kişilerin hepsine ait sigorta primlerinin sigortalı hissesine karşılık gelen tutarı ve Bakanlık'ça karşılanmayan işveren hissesine ait tutarın zamanında ödenmesi gerekmektedir. Fakat işverence ödenmesi gerekli sigorta primleri geç ödenince, Bakanlık, SGK' ya ödemenin gecikmesine ilişkin olarak oluşan zammı işverenden almaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca karşılanan primler işverenler için gelir ve kurumlar vergisi matrahı belirlenmesi olayında gider ya da maliyet unsuru olarak göz önünde bulundurulmaz. Yukarıda sözü edilen kanun gereğince yapılacak kontrol ve denetimlerde, çalışan kişilerin sigortalı olarak gösterilmediği ya da kayıta sigortalı görünen kişilerin çalışmadığının tespit edilmesi halinde işverenler 1 yıl süreyle sağlanan desteklerden yararlanamaz. Teşviklerden gereksiz bir şekilde yararlandığı tespit edilen işverenden, yapılan teşvik bedeli, cezası ve zammı ile birlikte geri alınır. Bunun yanında iş yerinde çalışmayan kayıtlı sigortalının belirlenmesi halinde Cumhuriyet Başsavcılığı'na işverene yönelik suç duyurusunda bulunmaktadır (Ezer ve Şimşek, 2013: 129-132).

Sigorta primi işveren hissesi desteğinden yararlanabilecek yatırımları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Ezer ve Şimşek, 2013: 130-132):

- 1)AR-GE ve çevre yatırımlarının 6. Bölgede gerçekleştirilmesi,
- 2)Gemi inşasına yönelik yapılan yatırımlar,
- 3)2012 yılı 3305 sayılı Karar'ın 12. Maddesine göre geniş ölçekli, bölgesel ve stratejik açıdan önemli yatırımlar,

4)Bakanlık tarafından düzenlenen belgelerin 1 Ocak 2012 tarihinden sonra alınmış olması, sağlanacak destek unsurları arasında yer alması ve ayrıca Bakanlık'ça söz konusu belgelerin vize işlemlerinin düzenlenmiş olması gerekir. Şayet teşvik belgesi 1 Ocak 2012 tarihinden önceki bir tarihte alınmışsa, vize tamamlaması 1 Ocak 2012 tarihinden sonra yapılmış olmasına rağmen, söz konusu destekten 2009 yılı 1 Sayılı Tebliğ hükümlerince yararlanabileceklerdir.

Tablo 24. Önceki ve Mevcut Teşvik Sisteminde Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Süreleri

	Önceki Teşvik Sistemi		Mevcut Teşvik Sistemi		
	Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımlar		Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımlar		Stratejik Yatırımlar
Bölgeler	31.12.2010'a Kadar Başlanan Yatırımlar	31.12.2010'dan Sonra Başlanan Yatırımlar	31.12.2013'e Kadar Başlanan Yatırımlar	31.12.2013'ten Sonra Başlanan Yatırımlar	
1.	2 yıl	-	2 yıl	-	7 yıl
2.	3 yıl	-	3 yıl	-	7 yıl
3.	5 yıl	3yıl	5 yıl	3yıl	7 yıl
4.	7 yıl	5yıl	6 yıl	5yıl	7 yıl
5.			7 yıl	6yıl	7 yıl
6.			10 yıl	7yıl	10yıl

Kaynak: Kolay, 2019: s.55

Tablo 24'e göre, belirli bir tarihe kadar iki teşvik uygulamasında da yatırımların, desteklerden uzunca bir süre yararlandığı söylenebilir. Söz konusu destek, daha önceki teşvik uygulamasında 2-7 yıl arasında, şuan ki sistemde ise 2-10 yıl arası bölgesel bazda değişim gösterebilmektedir. İki teşvik sisteminde ilk üç bölgenin süreleri benzer iken, dördüncü bölgeninki ise 7 yıldan 6 yıla gerilemiştir. Yürürlükteki sistemle, teşvik uygulamasına dâhil stratejik yatırımlar için süreler ilk beş bölgede 7 yıl iken, 6. Bölgede ise 10 yıl olduğu görülmektedir (Kolay, 2019: 55).

3.6.5.4. Gelir Vergisi Stopaj Desteği

Sadece 6. bölgedeki yatırımlar ile sınırlı olması şartıyla gerçekleştirilecek yatırımlar neticesinde sağlanan ilave istihdama yönelik ödenecek gelir vergisi stopajının asgari ücrete denk gelen bölümü 10 yıllık süre ile söz konusu destek dâhilinde terkin edilebilecektir (Altay ve Karabulut, 2017: 199-201).

Söz konusu destekten 2012 yılı 6322 Sayılı Yasa ile Gelir Vergisi Yasası'na eklenen geçici maddede bahsedilmiştir. Bununla birlikte, bazı şehirlerde yapılacak yatırımlarda istihdama dâhil edilen işçi hak edişlerinin asgari

ücret brüt miktarına eşit kısmı bazından hesaplanması, yapılmış gelir vergisi yatırımının uygulandığı zaman itibari ile 10 yıllık süre ile terkin edileceği ifade edilmektedir. 2012 yılı 3305 Sayılı BKK uyarınca, sadece 6. bölgedeki büyük ölçekli, bölgesel ve stratejik öneme sahip yatırımlar çerçevesinde düzenlenmiş teşvik belgesine sahip olan firmalar söz konusu destekten faydalanabilmektedir. Bu destek, 2023 yılının sonuna değin yapılacak yatırımlara yöneliktir (Atamer, 2015: 119-121).

3.6.5.5.Vergi İndirimi

2012 yılı 3305 Sayılı BKK 15.maddeye göre bölge bazında uygulanan teşvik tedbirleri, vergi muafiyeti, yüksek ölçekli ve stratejik yatırımlar bazında gerçekleştirilecek yatırımlarda, gelir ya da kurumlar vergisinin belirli bir katkı miktarına gelene kadar belirlenmiş oranlar doğrultusunda indirimli bir şekilde uygulanmasıdır. Stratejik öneme sahip yatırımlarda tüm bölgelerde yapılacak yatırımlara ilişkin katkı oranı % 50 iken vergiye yönelik indirim oranının da % 90 olduğu görülmektedir. Yürürlükteki teşvik uygulaması kapsamında yatırımlara yönelik vergisel indirim desteği, yatırım miktarına, ayrıca bölgesel gelişmişlik seviyesine göre değişkenlik arz etmektedir. Gelişim seviyeleri düşen bölgelerde destek miktarları artış göstermektedir. Daha önceki teşvik sisteminde 4. Bölgedeki iller en fazla destek alan iller olurken, yürürlükteki sistemden en fazla desteği ise 6. Bölge almaktadır. (Kolay, 2019: 51).

Tablo 25. Önceki ve Mevcut Teşvik Sisteminde Vergi İndirim Oranları

Önceki Teşvik Sistemi			Mevcut Teşvik Sistemi		
Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımlar			Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımlar		Stratejik Yatırımlar
Bölgeler	31.12.2010'a Kadar Başlayan Yatırımlar (%)	01.01.2011'den Sonra Başlayan Yatırımlar (%)	31.12.2013'e Kadar Başlayan Yatırımlar (%)	01.01.2014'ten Sonra Başlayan Yatırımlar (%)	
1.	50	25	50	30	90
2.	60	40	55	40	90
3.	80	60	60	50	90
4.	90	80	70	60	90
5.	-	-	80	70	90
6.	-	-	90	90	90

Kaynak: Kolay, 2019: s.51

Tablo 25'e göre, eski tarihli teşvik sistemi dâhilinde 4 bölge vardır ve vergi indirimleri de % 25- 80 arasında değişim göstermektedir. Mevcut sistemde ise 6 bölge vardır ve vergi indirimleri de % 30-90 arasındadır. Bu sistemde alt oran % 25'ten % 30'a, üst oran da % 80'den % 90'a çıkarılmıştır. Vergi indirimleri 2. Bölgede değişim göstermezken, 3. ve 4. Bölgelerde düşüş göstermiştir. Stratejik öneme sahip yatırımlar 2012 yılı 3305 Sayılı BKK ile sisteme dâhil edilmiştir. Vergi indirimi oranını da bütün bölgeler için % 90 olduğu görülmektedir (Kolay, 2019: 51).

3.6.5.6.Sigorta Primi İşçi Desteği

Bu destek BKK 13.madde de düzenlenmiştir. Bu unsur, 6. Bölgedeki yatırımlara yönelik uygulanmaktadır. Teşvik belgesine dayanarak yapılacak yatırımla birlikte elde edilecek ek istihdama yönelik belgede yer alan istihdam miktarını geçmemek kaydıyla, yatırımcı bireyin SGK' ya ödeyeceği sigorta işçi priminin asgari ücrete denk gelen bölümü 10 yıl süre ile Bakanlık'ça karşılanabilecektir (Resmi Gazete, 2012).

3.6.5.7.Faiz Desteği

Teşviklerin yatırımların desteklenmesi kapsamında, nakit olarak uygulanması öngörülen tek destek unsuru faiz oranı desteğidir. Destek konusu faiz oranına konu yatırım, bölgesel teşvik uygulamaları ve stratejik yatırımlar ile AR-GE ve çevre yatırımları kapsamında desteklerden yararlanacak yatırımlar için bankalardan kullanılacak en az bir yıl olarak vadeli şekilde sağlanan kredileri kapsamaktadır. Bu bağlamda, kayıt altında olan sabit yatırım miktarının % 70'lik orana dek kullanılan kredilere ilişkin ödenecek olan faiz tutarının ve karın belli kısmı Bakanlık tarafından uygun bulunması durumunda en fazla ilk beş yıla mahsus ödenmesi şartıyla bütçeden karşılanmaktadır (2012/3305 Karar Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 2012).

Bu destek, yatırım teşvik belgesi doğrultusunda kullanılan 1 yıl vadeli kredilere ilişkin bir finansman desteğidir. Belgede yer alan sabit yatırımların miktarının % 70'ine ulaşıncaya dek kullanılan kredilere yönelik ödenecek kar payı ya da faizin belirli bir kısmı Bakanlıkça karşılanacak olmasıdır (Serdengeçti, 2017: 83-85).

Tablo 26. Önceki ve Mevcut Teşvik Sisteminde Faiz Desteği

	Önceki Teşvik Sistemi			Mevcut Teşvik Sistemi					
	Bölgesel Teşvik Uygulamaları			Bölgesel Teşvik Uygulamaları			Stratejik Yatırımlar		
Bölgeler	Döviz Cinsi Kredi	TL Cinsi Kredi	Azami Destek Tutarı (TL)	Döviz Cinsi Kredi	TL Cinsi Kredi	Azami Destek Tutarı (Bin TL)	Döviz Cinsi Kredi	TL Cinsi Kredi	Azami Destek Tutarı (Bin TL)
1.	-	-	-	-	-	-	2 puan	5 puan	Yatırımın %5'i ve azami 50.000
2.	-	-	-	-	-	-	2 puan	5 puan	Yatırımın %5'i ve azami 50.000
3.	1 puan	3 puan	500.000	1 puan	3 puan	500	2 puan	5 puan	Yatırımın %5'i ve azami 50.000
4.	2 puan	5 puan	500.000	1 puan	4 puan	600	2 puan	5 puan	Yatırımın %5'i ve azami 50.000
5.				2 puan	5 puan	700	2 puan	5 puan	Yatırımın %5'i ve azami 50.000
6.				2 puan	7 puan	900	2 puan	5 puan	Yatırımın %5'i ve azami 50.000

Kaynak: www.sanayi.gov.tr

Tablo 26'ya göre, önceki sistemde faiz desteği TL cinsinden krediler için maksimum 5 puanken, hâlihazırdaki sistemde 6. Bölge için 7 puana kadar çıkmıştır. Azami destek tutarı önceki sistemde 500 bin TL iken mevcut sistemde 500 bin TL ile 900 bin TL arası değişiklik gösterebilmektedir. Yeni sistemde bulunan stratejik önemli yatırımların tutarının % 5'ine kadar bütün bölgeler için en fazla 50 milyon TL faiz desteğinde bulunmaktadır. Destek, bütün bölgeler için TL cinsinden krediler için 5 puanken, döviz cinsinden kredilerde 2 puandır (Akdeve ve Karagöl, 2013).

3.6.5.8. Yatırım Yeri Tahsisi

Teşvik belgesi düzenlenmiş büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için, Hazine ve Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilebileceği

düzenlenmiştir. Yatırım yapılacağı ilde yatırıma uygun arazi olması halinde ihale yoluyla yatırım tahsis edilebilmektedir. Bu destek unsurundan yararlanabilmek için söz konusu yatırım için düzenlenmiş yatırım teşvik belgesinin bulunması ve bedelsiz yatırım yeri tahsisinin belgeye işlenmiş olması gerekiyor olup, teşvik belgesinin kaydedilmiş olması yatırımcının bu destek unsurundan yararlanabilmesinin ön koşulu oluşturmaktadır (Kolay, 2019: 58).

3.6.5.9.KDV İadesi

Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri KDV'den istisna edilebileceği hükmü, yatırım teşvik sisteminde de düzenlenmiş olup, teşvik belgesinin veya teşvik belgesi kapsamı makine ve teçhizatın devir işlemleri ile makine ve teçhizat listelerinde set, ünite, takım vb. olarak belirtilen malların kısmi teslimlerinde de uygulanabilmektedir. Sabit yatırım tutarı beş yüz milyon Türk Lirasının üzerindeki stratejik yatırımlar kapsamında yapılacak bina-inşaat harcamaları KDV iadesinden yararlandırılabilir (Hür, 2019: 56).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞIRNAK'IN GENEL EKONOMİK PROFİLİ VE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN ŞIRNAK İLİ EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Şırnak'ın sosyal ve ekonomik yapısı incelenmiş ve yatırım teşviklerinin Şırnak ili ekonomisine etkisi adlı çalışmada yüz yüze anket uygulamasına yer verilmiştir.

4.1.Şırnak İlinin Tarım, Sanayi ve Hizmet Yönü

Şırnak ilinin ekonomik yapısı tarım ekonomisine dayanmaktadır. İldeki kırsal kesimlerde temel gelir kaynağı olarak hayvancılık ön plandadır. Yaylacılık yöntemi ile küçükbaş hayvan beslenmesi oldukça fazladır. Temel hayvansal ürünlerin üretimine bakıldığında; peynir, tereyağı, kıl ve yün ön plandadır. Tarım ürünleri olarak da buğday, arpa, mercimek, pamuk ve üzüm yetiştirilmektedir. Ülkemizde yalnızca Hakkâri ve Şırnak'ın ilçesi olan Uludere arasındaki dağlarda yetişen ve aynı zamanda türü tükenen bitki olması nedeniyle koruma altında olan ters lale diğer adıyla dağ lalesi ender bitkilerden olup sadece Şırnak ili sınırları içerisinde yetişmektedir. Kömürün Şırnak ilinde çıkarılması ile madencilik iş kolunun da gelişmesini sağlamıştır. Şırnak için önemli bir gelir kaynağı olan Habur Sınır Kapısı, ülkemiz komşularından hem Irak'a hem de Orta Doğu'ya ulaşımı sağlayan ve stratejik öneme sahip tek sınır kapısıdır. Şırnak ilinin genç bir nüfusa sahip olması dikkat çekmektedir. İlde elle dokunan kilimlerden olan ve bölgede üretilen yöresel adıyla Jirki ve Guyan kilimleri yer almaktadır. Ayrıca bu bölgede yer alan Kırmızı Medrese, Birca Belek ve Finik Kalesi önemli tarihi yapılarıdır (www.sirnak.tarimorman.gov.tr).

4.1.1. Şırnak'ın Nüfusu

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Şırnak'ın güncel nüfusu 2021 verilerine göre Tablo 27 den anlaşılacağı üzere 546.589 olarak açıklanmıştır. Nüfus artış hızı dikkate alındığında 2011 yılı en yüksek seviyeye ulaşmış %6.48 olarak görülmüş, en düşük seviye ise 2016 yılında %-1.30 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı nüfusu 2020 yılına göre %1.64 lük bir artış gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle baktığımızda Şırnak nüfusu giderek artış göstermiş olup 2007 ile 2021 yılları arasında erkek nüfusu kadın nüfusunun üzerinde bir seyir göstermiştir (TÜİK, 2022).

Tablo 27. Yıllara Göre Şırnak Nüfusu

YIL	NÜFUSU	ERKEK NÜFUSU	KADIN NÜFUSU	NÜFUS ARTIŞ HIZI
2007	416.001	217.068	198.933	
2008	429.287	226.261	203.026	% 3.19
2009	430.424	225.115	205.309	% 0.26
2010	430.109	219.187	210.922	% -0.07
2011	457.997	540.487	217.510	% 6.48
2012	466.982	244.221	222.761	% 1.96
2013	475.255	246.547	228.708	% 1.77
2014	488.966	255.228	233.738	% 2.88
2015	490.184	256.529	233.655	% 0.25
2016	483.788	251.392	232.396	% -1.30
2017	503.236	263.831	239.405	% 4.02
2018	524.190	277.585	246.605	% 4.16
2019	529.615	277.728	251.887	% 1.03
2020	537.762	279.486	258.276	% 1.54
2021	546.589	283.527	263.062	%1.64

Kaynak: TÜİK, 2022 Verilerinden Derlenmiştir

Adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde Şırnak ilini ilçeler bazında Tablo 28'de incelendiği gibi Şırnak'ta en fazla nüfusa sahip ilçe nüfusu 155.182 olarak belirlenen Cizre ilçesidir. İlçeler bazında nüfus yüzdesi olarak bakıldığında Cizre ilçesi %28.39 oranla diğer ilçelere göre daha yüksek bir paya sahiptir.

Tablo 28. İlçelere Göre Şırnak Nüfusu, 2021

İLÇE	İLÇE NÜFUSU	ERKEK NÜFUSU	KADIN NÜFUSU	NÜFUS YÜZDESİ
CİZRE	155.182	78.539	76.643	%28,39
SİLOPİ	141.621	72.744	68.877	%25,91
MERKEZ	100.206	53.534	46.672	%18,33
İDİL	77.105	38.749	38.356	%14,11
ULUDERE	44.924	25.321	19.603	%8,22
BEYTÜŞŞEBAP	15.636	8.335	7.301	%2,86
GÜÇLÜKONAK	11.915	6.305	5.610	%2,18

Kaynak: TÜİK, 2022 Verilerinden Derlenmiştir

4.1.2. Şırnak'ın İstihdam Durumu

Şırnak ilinde ekonominin yeteri kadar gelişmemiş olması, sanayinin istenen düzeyde gelişmemesi, iş imkânlarının kısıtlı, güvenlik bölgesi, köylerden şehre yoğun göç yaşanması, genç nüfusun fazla, eğitim imkânlarının yetersiz olması Şırnak ilinde işsizliğe sebep olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı yeteri derecede kişi istihdam edilememektedir. 2019 yılında TYP (Toplum Yararına Programlar) adı altında 39 program açılmış olup bu kurslardan kamu kurum ve kuruluşlarda çevre temizliği, kamusal alt yapının yenilenmesi ve Milli Eğitime bağlı resmi okullarda çevre düzenlenmesi, okullarda güvenlik görevlisi ve temizlik, bakım-onarım işlerinde çalışmak üzere 3.137 kişi istihdam edilmiştir. Kendi işini kuracaklara yönelik 30 Girişimcilik Kursu açılmış olup kurs sonucunda 260 kadın ve 424 erkek olmak üzere toplam 684 kişi Kurs Bitirme Belgesini almaya hak kazanmıştır. İşgücü yetiştirme kursları kapsamında çeşitli mesleklerde 53 kurs açılarak 864 kadın ve 174 erkek olmak üzere toplam 1.038 kişi faydalanmıştır. İşbaşı Eğitim Programları kapsamında 463 program açılmış olup 532 kadın ve 681 erkek olmak üzere toplam 1.213 kişi faydalanmıştır. Aktif kayıtlı işgücü kadın sayısı 26.501 ve erkek sayısı 30.280 olmak üzere toplam 56.781 kişi kayıtlıdır. 2019 yılı içerisinde kamudan 25, özel sektörden ise 5.651 olmak üzere toplam 5.676 açık iş ilanı alınmıştır. Alınan bu açık iş ilanlarında özel sektörde 5.008 ve kamu sektöründe 13 olmak üzere toplam 5.021 kişi işe yerleştirilmiştir. İktisadi faaliyet kolları itibariyle il yatırım teşviklerine tablo 19 incelendiğinde Şırnak ilinin 2019 yılında toplam 659 milyon Türk Lirası

yatırım yapılmıştır. İmalat ile hizmetler sektöründe toplamda 637 milyon Türk Lirası ile en fazla yatırım yapılan sektörlerdir. İmalat sektöründen öngörülen istihdam 11.680 kişi ve hizmetler sektöründe öngörülen istihdam ise 832 kişidir. Şırnak iline yapılan yatırımlar karşılığında öngörülen toplam istihdam 12.534 kişidir (www.iskur.gov.tr).

Tablo 29. İktisadi Faaliyet Kolları İtibariyle il Yatırım Teşvikleri

Sektör	Belge Sayısı	Yatırım Tutarı(Milyon TL)	Öngörülen İstihdam
Enerji	1	12	0
Hizmetler	29	194	832
İmalat	99	443	11,680
Madencilik	1	9	0
Tarım	1	1	22
Toplam	140	659	12,534

Kaynak: www.iskur.gov.tr

4.1.3. Şırnak'ta Yer Alan Ticari Faaliyet

Habur Sınır Kapısından yapılan ithalat ve ihracata yönelik nakliyat faaliyeti başı çekmektedir. Ancak 2016 yılında yaşanan sokağa çıkma yasakları sonucunda ticaret durma noktasına gelmiştir. Bununla birlikte diğer iş kolları da bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Kömür ocaklarının işletilmesi ildeki ticari alanda faaliyet gösteren en önemli iş koludur. Kömür dışında önemli bir yeraltı kaynağının olmamasından dolayı ticaretin canlı olduğundan söz edilemez. İlde bulunan esnaf hizmet sektörü başta olmak üzere bölgede bulunan halk günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyette bulunmaktadır. İlde bulunan çalışanlar sayesinde küçük esnaf ve işletmeler varlığını sürdürebilmektedirler. Üniversitenin kurulması ile dışarıdan Şırnak iline gelen öğrenci sayısının artışı ile oluşacak ekonomik büyüklük istenen seviyede değildir. Sınır Ticareti ilin ekonomisi ve ticari hayatı bakımından son derece büyük bir önem arz etmektedir. Bölgede istenmeyen olaylar nedeniyle Şırnak ilinde yaşanan ekonomik sıkıntıların yanı sıra halkın diğer illere göç etmesi yoğun olarak yaşanmaktadır. Sınır Ticareti istenen duruma geldiği takdirde Şırnak ili göç veren değil göç alan il durumuna gelecektir. Bir sınır şehri olan Şırnak'ta her türlü tüketim mallarının alış-verişi yapılmakla birlikte, tarımsal ve hayvansal ürünler, inşaat malzemeleri ve ev araç ve gereçlerinin ticareti ilk sırada yer almaktadır. Ancak son siyasi gelişmeler neticesinde ticaret durma noktasına gelmiştir (www.sanayi.gov.tr).

2016 yılında yaşanan sokağa çıkma yasağı ve sosyal alandaki hareketliliğin kısıtlanmasından ötürü mal ve hizmetlere yönelik talepte büyük oranda düşüslere sebebiyet vermiştir. Talepteki azalma dolayısıyla da mal ve hizmet üretiminde daralma yaşanmıştır. Talepte daralma olmasının uzunca bir süre devam etmesi sonucunda ekonomik sistemin o anki sürece ayak uyduramaması ve toparlanma halinin zaman alması görüşü mevcuttur. İhracat endeksli üretim yapan Şırnak ve Mardin illerinden Irak'a büyük miktarda ihracat gerçekleştirilmektedir. Bu illerde talepte yaşanan daralmadan ötürü büyük ihracat pastasından olumsuz şekilde etkilenmesi doğaldır. Bunun yanında Habur Sınır kapısında sıkı tedbirler uygulanması da ihracata ilişkin mal taşımayı da bir nevi sınırlandırabilmiştir. Mardin ilinden Habur Sınır kapısına giden ihracat ürünleri Irak'a götürülürken, malların yüklü olduğu kamyonları Iraklı şoförlerin teslim aldığı ve malları teslim ettikten sonra da boş kamyonları sınırda bekleyen Türk şoförlere teslim ettiği görülmüştür. Bu durumda, sınırdaki mal akışlarının normal zamanla benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Şırnak'ta ihracat kanalında kısa dönemde önemli bir azalmanın olmadığı söylenebilir. Gümrük Müdürlüğü verilerine göre, sınır kapısında araçların giriş ve çıkışları ile ihracat rakamlarına yönelik pandemi dönemi ile normal dönemin karşılaştırıldığı Tablo 30 da toplam araçların giriş ve çıkışlarında -5% lik bir değişimin aynı zamanda toplam ihracat değerlerinde ise pandemi etkilerinden az etkilenerek -2,2% olarak gerçekleşmiştir (www.dika.org.tr).

Tablo 30. Habur Sınır Kapısı Pandemi Dönemi İhracat Değerleri

Göstergeler	2019 (Mayıs İtibariyle)	2020 (31 Mayıs İtibariyle)	Yüzde Değişimi
Toplam Araç-Giriş Çıkış(Adet)	484.771	460.355	-5%
Toplam İhracat Değerleri (\$)	888.213.320 \$	868.070.676 \$	-2,2%

Kaynak: www.dika.org.tr

2019 ile 2020 yıllarının Ocak ve Mayıs dönemi arası ihracat rakamlarındaki değişim aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, Şırnak'ın ihracatının Mart ve Nisan'da önceki yılın aynı dönemine göre düşüş yaşadığı söylene de Mayıs'ta % 10 oranında bir artış ile dönemi kapattığı söylenebilir.

Tablo 31. Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Kıyasla (2019-2020) İhracattaki Değişim (%)

	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS
ŞIRNAK	31,96%	32,22%	-16,42%	-8,87%	10,74%

Kaynak: www.dika.org.tr

Şırnak ilinin 2002 ile 2018 ithalat-ihracat verileri karşılaştırıldığında ve aynı zamanda bu verilerin GAP içerisindeki yüzdeler dilimleri tablo 22 den de anlaşılacağı üzere ithalat bakımından Şırnak ili 2002 yılında 1,9 milyon dolar olan ithalatı 2018 yılında 19,8 milyon dolara çıkmıştır. GAP Bölgesi içerisindeki payı da aynı yıllar itibariyle %0,2 ve %0,3 olmuştur. İhracat bakımından ise Şırnak ili 2002 yılında 21,2 milyon dolar olan ihracatı 2018 yılında 358,4 milyon dolara çıkmıştır. GAP Bölgesi içerisindeki payı da aynı yıllar itibariyle %3,1 ve %4,2 olmuştur(www.gap.gov.tr).

Tablo 32. İthalat-İhracat Verileri (1000\$)

	İhracat		İthalat	
	2002	2018	2002	2018
Şırnak	21.172	358.433	1.924	19.777
GAP	689.434	8.683.545	772.986	5.724.571
Şırnak/GAP(%)	3,1	4,2	0,2	0,3

Kaynak: www.gap.gov.tr

4.2.Şırnak İlinin Yatırım Teşvik Sistemindeki Yeri

Bölgesel ve sektörel nitelikli yeni teşvik politikalarının uygulanması bölge yatırımları açısından olumlu bir etki yaratmış, özel sektör yatırımlarında artış izlenmiştir. Yeni yatırım teşvik sistemlerinin uygulanmasıyla, özellikle Haziran 2012'den sonra bölgeye yapılan özel sektör yatırımlarında dikkate değer bir artış gözlenmiştir. Şırnak ili teşvik belge sayısı, istihdam ve yatırım tutarları Tablo 23 den de anlaşılacağı üzere 2009 yılında verilen toplam teşvik belgesi sayısı 6, sabit yatırım tutarı 31 milyon TL ve istihdam öngörüsü 108 kişi iken, bu rakamlar 2018 yılında sırasıyla 33 belge, 1.964 milyon TL ve 1.952 kişi olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere yıllar itibariyle belge sayısı, toplam yatırım ve istihdam sayısında artış göstermiştir (www.gap.gov.tr).

Tablo 33. Şırnak İli Teşvik Belge Sayısı, İstihdam ve Sabit Yatırım Tutarı

YILLAR	BELGE SAYISI (ADET)	TOPLAM YATIRIM MİLYON TL	İSTİHDAM KİŞİ
2009	6	31	108
2010	6	18	80
2011	12	40	145
2012	10	25	257
2013	14	618	752
2014	18	79	626
2015	17	57	500
2016	10	34	671
2017	34	226	1972
2018	33	1964	1952
TOPLAM	160	3092	7063

Kaynak: www.gap.gov.tr

4.3.Yatırım Teşviklerinin İl Ekonomilerine Etkisinin Araştırılması: Şırnak İli Örneği Anket Uygulaması

Yatırım Teşviklerinin İl Ekonomilerine Etkisinin Analizi: Şırnak İli Örneği, adlı tez çalışmasında, teşviklerin firmalara ne gibi değişiklikler yarattığını belirlemek ve firmaların eksik gördüğü noktaları tespit etmeye yönelik yapılmıştır. Yapılan çalışma Şırnak özelindeki ilk çalışmalardan biri olması diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Ülkelerin büyümesine katkı sağlayan etkenlerden biri olan yatırım konusunda Devlet çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemlerden en önemli araçlardan biri de Devlet tarafından sağlanan teşviklerdir. Devlet tarafından sağlanan teşvikler yatırımları ve bölgesel kalkınmayı sağlamak için kullanılmıştır. Teşvikler yatırımların maliyetini, potansiyel kârını etkileyerek veya yatırımla ilgili riskleri azaltarak yatırımın büyüklüğünü, sektörünü ve bölgesine etkilemektedir.

4.3.1. Literatür Özeti

Literatürde Teşviklere ilişkin çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunları inceleyecek olursak,

Yavan (2011), çalışmasında 81 ili kapsayan ve veri (Gayrı Safi Yurt İçi Hâsıla, istihdam, Teşvik belge sayısı, Sabit yatırım tutarı) seti kullanılarak regresyon modeli kullanarak analiz tahmin edilmiştir. Teşviklerin yerel ve

bölgesel 64 düzeyde ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yarattığı bununla birlikte teşviklerin bölgede gelir üzerinde olumlu etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Yavuz (2010), çalışmasında Türkiye'de 1980-2008 yılları arasında Hazine müsteşarlığı kaynaklı yatırım ve istihdam verileri kullanılmıştır. Çalışmada regresyon ve korelasyon analizinde istihdam ve teşvik arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Sevinç vd. (2016), çalışmalarında 26 alt bölgeyi ve 2004-2012 yıllarını kapsamaktadır. Panel veri analizi kullanılmıştır. Türkiye'deki bölgesel teşvik uygulamalarının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İnce (2008), çalışmasında yatırım teşviklerin yatırım kararına olan etkisi ve Türkiye uygulaması incelemiştir. Çalışmasında sayısal örnekler ve istatistiksel analizler ile teşvik tedbirlerin etkinliği ölçülmüş ve sonuç itibariyle yatırımlara sağlanan teşviklerin, yatırım miktarına ve kararına olan etkileri incelendiği zaman çıkan sonucun yeterli olmadığı açıkça görülmektedir. Ayrıca yatırım teşviklerin az gelişmiş bölgelerin kalkınmışlık düzeylerine, istihdama ve üretimde kullanılan teknolojide ilerlemeye olan etkilerinin incelendiği zaman teşviklerin yeterli ölçüde etkin olmadıkları sonucuna varılmıştır.

Özkök (2009), Türkiye'de yatırım teşviklerinin bölgesel gelişmişlik bazında değerlendirilmesi adlı çalışmasında, Türkiye'de verilen teşvikler bölgesel gelişmişlik farklılıkları açısından incelenmiş, Türkiye'de teşviklerin bölgesel kalkınmaya olumlu etkisinin olmadığı, aksine gelişen bölgeleri daha da gelişmiş hale getirdiğini sonucuna varılmıştır.

Özdaş (2009), Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Diyarbakır ili özelinde uygulanan teşviklerin, firmaların alacağı yatırım kararlarını nasıl etkilediği ve/veya etkileyeceği araştırmış ve sonuç olarak bölge genelinde, yapılacak yatırımın türüne göre firmaların, farklı teşvik unsurlarını talep ettikleri saptanmıştır.

Sünel (2015), 2000 yılı sonrası bir kamu harcaması olarak yatırım teşviklerinin reel sektör üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi adlı çalışmada, sektörel etkiler değerlendirildiğinde; son 15 yıl içerisinde teşvikli yatırımlarda 10 katı aşan bir artış gözlemlenmiştir. 2000 yılı sonrası sektörel teşvik tedbirleri yatırımları genel olarak artırmakla beraber 2009 ve 2012 teşvik sistemlerinin daha

önce uygulamada olan teşvik düzenlemelerine göre çok daha başarılı olduğu görülmektedir.

Dalkılıç (2017), Sivas ili özelinde uygulanan teşviklerin, firmaların dinamiklerine ve kendilerini geliştirmeleri konusunda teşviklere bakış açıları ölçülmeye çalışılmış ve bölge genelinde, yapılacak yatırımın alanına göre işletmelerin, farklı teşvik unsurlarını talep ettikleri saptanmıştır. Daha önce yapılmış çalışmalara göre bu hususta firmalar, mevcut yatırımların geliştirilmesi için maliyet düşürücü teşvik unsurları talep ederken, yeni yatırımlar için kuruluşa yönelik teşvik unsurlarını talep etmektedirler.

Çelik (2018), Diyarbakır ili özelinde uygulamadaki yatırım teşviklerinin etkileri değerlendirilerek yapılan yatırımların sektörüne göre farklı çeşitte desteklerin uygulanması gerektiği talep edilmiş ayrıca teşvik sistemi oluşturulurken ilin hammadde, pazar ve yatırımı ikame edecek ürünlere erişim durumu göz önünde bulundurularak teşvikler sektör bazlı oluşturulmalıdır sunucuna ulaşılmıştır.

Dürüs (2005), Türkiye’de uygulanan vergi teşvik politikasının etkinliği özellikle yatırımların artırılabilmesi yönünden incelenmiş teşvik ve vergi teşvik politikalarının, başarısını etkileyecek pek çok faktörün bulunmasından dolayı, teşvik politikalarının abartılmaması gerektiği kanaatine ulaşılmıştır. Bu suretle ülkemiz vergi teşvik sisteminin etkinlik düzeyinin kendisinden beklenen amaçları gerçekleştirebilecek güçte olmadığı görülmüştür.

Yüce (2019), yatırımlarda vergisel teşvikler: Güneydoğu Anadolu bölgesi değerlendirmesi Şırnak ili örneği adlı çalışmada, verilerin analizinde SPSS 23.0 programı kullanılmış olup araştırmanın sonucunda firmaların çoğunlukla istihdam ve ihracat teşviklerinden yararlandıkları tespit edilmiş ve ilgili teşvikleri daha çok pazarlama ve nitelikli işgücünde kullandıkları ortaya konulmuştur.

Altay (2020), Türkiye’deki yatırım teşviklerinin büyüme üzerindeki etkisini ampirik olarak incelenmiştir. Çalışmada OLS, Sabit Etkiler ve Sistem GMM Yöntemleri uygulanmıştır. Araştırma sonucunda teşvik belge adedinin bölgesel büyüme üzerindeki etkisi pozitif iken, teşvikli yatırım ve teşvikli istihdamın büyüme üzerinde herhangi bir etkisi bulunamamıştır. Sektörel analizlerde ise, enerji ve imalat sektöründe verilen yatırım teşviklerinin büyüme üzerindeki etkisi pozitif olduğu görülmektedir. Hizmetler, madencilik ve tarım sektörlerinde

verilen yatırım teşviklerinin ise bölgesel büyüme üzerinde herhangi bir etkisi bulunamamıştır.

Tekin (2009), Bu çalışma, bölgesel gelişim amaçlı uygulanan yatırım teşviklerinin bölge ekonomileri üzerinde ekonomik etkilerini araştırma konusu yapmıştır. Yatırım teşviklerinin 2005 ve 2008 yılları arasında yatırımlar ve istihdam üzerine etkileri incelenmiştir. Bu araştırma sadece Kütahya ili ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada anket uygulamasına yer verilmiştir. Sonuç olarak Kütahya ilinde teşvik sonrası yatırımların ve istihdamın arttığı gözlemlenmiştir.

4.3.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma, Şırnak'ta faaliyet gösteren ve teşviklerden faydalanan işletmelere ilişkin olarak Şırnak ilinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın örneklemini de yine söz konusu bu firmalar oluşturmaktadır. Bu bağlamda ön araştırma yapılarak 28 firma ile anket çalışması yapılmıştır.

4.3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacı ve yapılan çalışmanın önemi açısından analizleri yapılmak üzere oluşturulan hipotezler şunlardır:

Hipotez 1:

H0: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin hukuki yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H1: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin hukuki yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Hipotez 2:

H0: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin faaliyet süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H1: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin faaliyet süresine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Hipotez 3:

H0: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin sermaye yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H1: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin sermaye yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

4.3.4. Örneklem Seçimi

Çalışmanın amacına uygun olarak teşvik sistemi kapsamı içerisindeki 6. Bölgede bulunan Şırnak ili ele alınmıştır. Öncelikle Şırnak ve Cizre’de Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı bulunan firmalar tespit edilmiştir. Şırnak Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı olarak üretim yapan firma sayısı 31, Cizre Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı üretim yapan firma sayısı 54 olarak tespit edilmiştir. Bu kapsamda çoğu firmanın faal olarak üretim gerçekleştirmediği dolayısıyla faal olarak faaliyet gösteren 28 firmaya ulaşılmış öte yandan anket soruları teşviklerden yararlanmış veya hali hazırda yararlanmaya devam eden 28 firma ile anket formu doldurulmuştur.

4.3.5. Verilerin Toplanması

Anket verilerinin toplanması için yüz yüze bireysel görüşme anket yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan beşli Likert ölçeğinde 1="Kesinlikle katılmıyorum", 2="Katılmıyorum", 3="Fikrim Yok", 4="Katılıyorum", 5="Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde değerlendirme yapılmıştır. Soruların tamamı yatırım teşvikleri baz alınarak hazırlanmıştır.

4.3.6. Verilerin Analizi

Yapılan bu çalışmanın sonucunda elde edilen verilerin analizi bilgisayar ortamında SPSS 22. 0 programı kullanılarak yapılmıştır. Anket uygulaması 28 firma üzerinde değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde anket uygulamasına katılan 28 katılımcının sonucundan meydana gelmiştir. Yapılan bu çalışmanın güvenilirlik analizinde ise Alfa Katsayısından (Cronbach Alfa) yararlanılmıştır. Bu başlık altında verilerin güvenilirlik analizi, normallik dağılımı ve hipotezlerin test edilmesi ve yorumlanması yer almaktadır.

4.3.7. Güvenirlik Analizi

Güvenirlik analizinin belirlenmesinde birçok yöntem bulunmakla beraber bunlar içinde sık kullanılan Alfa Modelidir."k" ifadesi ölçekte yer alan maddeleri ifade etmektedir. Cronbach tarafından üretilen bir model olan Alfa Modeli, ölçekte bulunan "k" sorunun homojen bir yapı gösteren bir bütünün ifade edilip edilmediğini araştırmasını saptamaktır. Cronbach alfa sayısı; ölçekte bulunan "k" adet maddenin varyans toplamının, genel varyansa oranlaması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişim ortalaması olarak ifade edilir. Alfa katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği Tablo 34’te ifade edilmiştir (Lorcu,2015:207):

Tablo 34. Cronbach's Alpha Değer Tablosu

Cronbach's Alpha	Güvenilirlik
$1.00 > \alpha \geq 0.90$	Mükemmel
$0.90 > \alpha \geq 0.80$	İyi
$0.80 > \alpha \geq 0.70$	Kabul edilebilir
$0.70 > \alpha \geq 0.60$	Şüpheli
$0.60 > \alpha \geq 0.50$	Kötü
$0.50 > \alpha$	Güvenilmez

Bu bilgiler doğrultusunda tablo 35'te yer alan Tests of Normality ve Tablo 36'da yer alan Reliability Statistics verilmiştir.

Tablo 35. Tests of Normality (Normallik Dağılımı)

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
tesvik_ort	,101	28	,200*	,962	28	,394
*. This is a lower bound of the true significance.						

a.Lilliefors Significance Correction

Tablo 36. Reliability Statistics (Güvenirlilik İstatistiği)

Cronbach's Alpha	N of Items
,882	17

Yukarıda yer alan tablo 35 ve tablo 36'dan anlaşılacağı gibi verilerin normal dağıldığı ve güvenilirlik katsayısının 0,75'ten yüksek olduğu yani verilerin güvenilirlik koşulunu sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla sonraki analizlerde parametrik yöntemler kullanılarak hipotezler test edilmiştir.

4.3.8. Hipotezlerin Test Edilmesi ve Yorumlanması

Hipotez 1:

H0: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin hukuki yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H1: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin hukuki yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Tablo 37. Test of Homogeneity of Variances (Homojenlik Tablosu)

Teşvik_ort

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
1,847	2	25	,179

Yukarıdaki tabloya göre anlamlılık değeri 0,05'in üzerinde olduğundan homojenlik sağlanmaktadır.

Tablo 38. Anova Testi

Teşvik_ort

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,535	1	1,535	3,693	,066
Within Groups	10,808	26	,416		
Total	12,343	27			

Tablo 38'e göre; anlamlılık değeri 0,05'ten büyük olduğu için Şirketin hukuki yapısı ile katılımcıların yatırım teşvik algısı arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla varyanslar arasında farklılık olmadığı için Games- Howell testi yapılmalıdır.

Tablo 39. Games Howell Testi

Teşvik_ort

(I) A1	(J) A1	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1,0	2,0	-,13824	,23184	,824	-,7392	,4628
	6,0	-,90294	,28536	,144	-2,4718	,6659
2,0	1,0	,13824	,23184	,824	-,4628	,7392
	6,0	-,76471	,28818	,195	-2,3457	,8163
6,0	1,0	,90294	,28536	,144	-,6659	2,4718
	2,0	,76471	,28818	,195	-,8163	2,3457

Games- Howell Testinden de anlaşılacağı üzere tüm anlamlılık değerleri 0,05'in üzerinde gerçekleşmiştir. Tüm bu tablolardan anlaşılacağı üzere şirketlerin hukuki yapısı ile katılımcıların yatırım teşvik algıları arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Yani şirketin hukuki yapısı, yatırım teşviklerinin algılanması konusunda belirleyici bir faktör değildir.

Hipotez 2:

H0: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin faaliyet süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H1: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin faaliyet süresine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Tablo 40. Test of Homogeneity of Variances (Homojenlik Tablosu)

Teşvik_ort

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
,607	3	24	,617

Tablo 40'a göre anlamlılık değeri 0,05'in üzerinde olduğundan homojenlik sağlanmaktadır.

Tablo 41. Anova Testi

Teşvik_ort

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,602	4	,151	,295	,878
Within Groups	11,741	23	,510		
Total	12,343	27			

Tablo 41'e göre; anlamlılık değeri 0,05'ten büyük olduğu için işletmenin faaliyet süresi ile katılımcıların yatırım teşvik algısı arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla varyanslar arasında farklılık olmadığı için Games- Howell testi yapılmalıdır.

Tablo 42. Games Howell Testi

(I) A2	(J) A2	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
2,0	3,0	,18464	,32880	,942	-,7673	1,1366
	4,0	-,20261	,53460	,979	-2,5117	2,1065
	5,0	-,13889	,37380	,981	-1,2970	1,0192
3,0	2,0	-,18464	,32880	,942	-1,1366	,7673
	4,0	-,38725	,49287	,858	-2,9918	2,2173
	5,0	-,32353	,31120	,734	-1,3812	,7341
4,0	2,0	,20261	,53460	,979	-2,1065	2,5117
	3,0	,38725	,49287	,858	-2,2173	2,9918
	5,0	,06373	,52396	,999	-2,3535	2,4810
5,0	2,0	,13889	,37380	,981	-1,0192	1,2970
	3,0	,32353	,31120	,734	-,7341	1,3812
	4,0	-,06373	,52396	,999	-2,4810	2,3535

Games- Howell Testinden de anlaşılacağı üzere tüm anlamlılık değerleri 0,05'in üzerinde gerçekleşmiştir. Tablo 40, tablo 41 ve tablo 42 den de anlaşılacağı üzere şirketlerin faaliyet süresi ile katılımcıların yatırım teşvik algıları arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Yani şirketin faaliyet süresi, yatırım teşviklerinin algılanması konusunda belirleyici bir faktör değildir.

Hipotez 3:

H0: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin sermaye yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H1: Katılımcıların yatırım teşvik algıları işletmenin sermaye yapısına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Tablo 43. Test of Homogeneity of Variances (Homojenlik Tablosu)

Tevsik_ort			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
3,456	1	26	,074

Tablo 43'e göre anlamlılık değeri 0,05'in üzerinde olduğundan homojenlik sağlanmaktadır.

Tablo 44. Anova Testi

Teşvik_ort

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,002	1	,002	,004	,949
Within Groups	12,341	26	,475		
Total	12,343	27			

Tabloya 44'e göre; anlamlılık değeri 0,05'ten büyük olduğu için işletmenin sermaye yapısı ile katılımcıların yatırım teşvik algısı arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. (Bu analizde katılımcıların üç seçenekten sadece ikisini işaretlemeleri sebebi ile Games- Howell testi yapılamamıştır.) Yani şirketin sermaye yapısı, katılımcıların yatırım teşviklerinin algılanması konusunda belirleyici bir faktör değildir.

4.3.9. Verilerin Analizi ve Bulgular

Yapılan anket çalışması sonucunda veriler derlenmiş olup, elde edilen verilere ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İşletmelerin hukuki yapılarına ilişkin veriler Tablo 45'de sunulmuştur.

Tablo 45. İşletmelerin Hukuki Yapıları Frekans Dağılımı

Hukuki Yapı	N	%	Geçerli %	Kümülatif %
Limited Şirket	20	71,4	71,4	71,4
Anonim Şirket	6	21,4	21,4	92,8
Diğer	2	7,2	7,2	100,0
Toplam	28	100,0		

Tablo 45'e göre, araştırma dâhilindeki firmaların hukuki yapı açısından incelenmesine bakıldığında; firmaların %71,4'i limited şirketi, %21,4 Anonim Şirketi ve %7,2 ile diğer şirket gelmektedir. Tabloda 35'te görüldüğü üzere, en çok paya sahip olan limited şirket türünde olması, ilde ortakları az, aile şirketleri

biçimindeki sermaye şirketlerinin anonim ortakları bulunan yüksek sermaye ile kurulmuş olan ve rekabetçi özelliği fazla olan anonim şirketlere göre daha çok tercih edildiği sonucunu karşımıza çıkarmaktadır. Diğer açıdan firmaların hukuki yapısı ve faaliyet süreleri tablo 46' da belirtilmiştir.

Tablo 46. İşletmelerin Hukuki Yapısı ve Faaliyet Süreleri

Hukuki Yapı	İşletmenin Faaliyet Süresi					Toplam
	1 yıldan az	1-5 yıl	5-10 yıl	10-15 yıl	15 yıldan fazla	
Limited Şirket	0 %0,0	6 %30	10 %50	1 %5	3 %15	20 %100
Anonim Şirket	1 %16,7	1 %16,7	2 %33,	1 %16,7	1 %16,7	6 %100
Diğer	0 %0	1 %50	0 %0	1 %50	0 %0	2 %100
Toplam	1 %3,6	8 %28,6	12 %42,9	3 %10,7	4 %14,3	28 %100

Tablo 46' ya göre araştırmaya katılan firmaların hukuki yapısı ile faaliyet sürelerini karşılaştırıldığı zaman limited şirket sahibinin faaliyet süreleri değişiklik arz etmektedir. 20 limited şirket arasından 1 yıldan az hiç firma yokken, 6 firma 1-5 yıl arasında, 10 firma 5-10 yıl arasında, 1 firma 10-15 yıl arasında ve firmada 15 yıldan daha fazla faaliyettedir. Anonim şirketlere bakıldığında en fazla 2 firmayla 5-10 yıl arasında faaliyet göstermektedir. Diğer şirket grubu incelendiğinde 1firma 1-5 yıl arasında ve 1 firmada 10-15 arası, ayrıca firma da 15 yılı aşkın süredir faaliyet göstermektedir. Anonim şirketler ise en çok 2 firma ile 5-10 yıl arası faaliyettedir. Diğer şirket grubuna bakıldığında ise 1firma 1-5 yıl arasında ve 1 firmada 10-15 yıl arası faaliyet göstermektedir. İşletmelerin hukuksal yapıları ve faaliyet gösterdiği sektörler karşılaştırmalı olarak Tablo 47'de verilmiştir.

Tablo 47. İşletmelerin Hukuki Yapısı ve Faaliyette Olduğu Sektörler

İşletmenin Faaliyet Gösterdiği Sektör		İşletmenin Hukuki Yapısı		
	Limited Şirket	Anonim Şirket	Diğer	Toplam

Tarım ve Hayvancılık	1 %50	1 %50	0 %0	2 %100
Gıda	3 %100	0 %0	0 %0	3 %100
Ulaştırma	1 %50	1 %50	0 %0	2 %100
Tekstil	5 %100	0 %0	0 %0	5 %100
İnşaat	4 %80	1 %20	0 %0	5 %100
Ticaret	3 %100	0 %0	0 %0	3 %100
Finans ve Sigorta	0 %0	1 %100	0 %0	1 %100
Otomotiv	1 %50	1 %50	0 %0	2 %100
Akaryakıt	1 %100	0 %0	0 %0	1 %100
Diğer	0 %0	0 %0	4 %100	4 %100
Toplam	19 %18	5 %18	4 %14	28 %100

İşletmenin hukuki yapısı ve faaliyet gösterdiği sektör göz önüne alındığında hukuki yapısı limited şirket olup faaliyet gösterdiği sektör: Tarım ve hayvancılık 1, Gıda 3, Ulaştırma 1, Tekstil 5, İnşaat 4, Ticaret 3, Otomotiv 1, Akaryakıt 1, olmak üzere toplam da 19 firmaya, hukuki yapısı anonim şirket olup faaliyet gösterdiği sektör: Tarım ve hayvancılık 1, Ulaştırma 1, İnşaat 1, Finans ve Sigorta 1, Otomotiv 1 olmak üzere 5 firmaya ve hukuki yapısı diğer olan ve faaliyet gösterdiği sektör: diğer olan 4 firmaya ulaşılmıştır.

Tablo 48. İşletmelerin Hukuki Yapısı ve İşletmelerin Ortaklık Sayısı

Hukuki yapı	İşletmenin ortak sayısı						Toplam
	Yok	1Ortaklı	2 Ortaklı	3 Ortaklı	4 Ortaklı	5 Ortaklı	
Limited Şirket	15 %75	0 %0	4 %20	1 %5	0 %0	0 %0	20 %100
Anonim Şirket	3 %50	0 %0	2 %33,3	1 %16,7	0 %0	0 %0	6 %100
Diğer	0 %0	0 %0	1 %50	0 %0	1 %50	0 %0	2 %100
Toplam	18 %64,3	0 %0	7 %25	2 %7,1	1 %3,6	0 %0	28 %100

Tablo 48'e göre, teşviklerden faydalanan işletmelerin ortaklık sayısı incelendiğinde; İşletmelerin en çok %64.28'inde hiç ortaklık yok iken, 1 ve öteki ortaklıklar toplamı % 35.71'dir. İşletmelerin hukuki yapıları incelendiğinde,

limited şirket % 75 ile en çok paya sahip hiç ortaklık yapısı olmayandır.

Tablo 49. İşletmelerin Hukuki Yapısı ve Personel Sayısı

Hukuki yapısı	İşletmede çalışan personel sayısı					Toplam
	1 - 10	11 - 20	21 - 50	51 - 100	100'den fazla	
Limited Şirket	4 %20	7 %4,4	5 %55,6	4 %20	0 %0	20 %100
Anonim Şirket	1 %16,7	1 %16,7	3 %50	0 %0	1 %16,7	6 %100
Diğer	1 %50	0 %0	1 %50	0 %0	0 %0	2 %100
Toplam	6 %21,4	8 %28,6	9 %32,1	4 %14	1 %3,6	28 %100

Tablo 49' a göre, limited şirket içerisinde yer alan 20 firmanın %55,6'lık bölümü 21-50 arasında personel istihdam ederken, anonim şirket içerisinde yer alan 6 firmanın %50'lik bölümü ise 21-50 arasında personel istihdam edilmektedir. Ayrıca diğer grubunda yer alan 2 firmada yer alan personel istihdam sayısı ise 21-50 arasındadır. Dolayısıyla en çok personel istihdam aralığı 21-50 arası sonucuna ulaşılmaktadır. Konularına göre işletmelerin yararlandığı teşvikler Tablo 50'de verilmiştir.

Tablo 50. Konularına Göre İşletmelerin Yararlandığı Teşvikler

	N	Yüzde
Yatırım	9	%32,1
Tarım ve Hayvancılık	3	%10,7
Kültür ve Turizm	2	%7,1
İhracat	6	%21,4
İstihdam	13	%46,4
Kobi Destekleri	1	%3,6
Diğer	4	%14,3
Toplam	38	

Tablo 50' ye göre, araştırma kapsamındaki firmaların %46,4'ü istihdam durumundaki teşviklerden yarar sağladıkları belirtmişlerdir. Öte taraftan %32,1 ile yatırım ve %21,4 ihracat teşviklerinden faydalandıkları görülebilmektedir. Bunun esas sebebi, Habur Sınır kapısından ötürü birçok işletmenin dış ticarete yöneldiği ve dolayısıyla da ihracat ve yatırıma ilişkin teşviklerden faydalandığı ifade edilebilir. İşletmelerin bu zamana dek ne gibi teşviklerden faydalandığı

aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 51. İşletmenin Yararlandığı Teşvikler

	N	Yüzde
5084 Sayılı Kanun	5	%17,8
Yeni Teşvik Kanunu	22	%78,6
Diğer	1	%3,6
Toplam	28	%100

Tablo 51'e göre, araştırma kapsamındaki işletmelerin şu ana dek yararlandıkları teşvikler incelendiğinde; işletmelerin %78,6'sı Yeni Teşvik Kanunu'ndan yararlanmış iken, %17,8'i 5084 Sayılı Kanundan yararlanmış ve %3,6'sı diğer teşvik unsurlarından yararlanmıştır. Firmaların yararlandıkları teşvikler tablo 52 'de verilmiştir.

Tablo 52. İşletmelerin Yararlandığı Teşvik Unsurları

	N	Yüzde
Vergi İndirimi	12	%42,9
KDV İstisnası	8	%28,6
Faiz Desteği	3	%10,7
KDV İadesi	5	%17,9
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	24	%85,7
Gümrük Vergisi Muafiyeti	1	%3,6
Toplam	53	

Teşvik Kanunu'ndan yararlanılan faktörlerin başında sigorta primi işveren hissesi desteği görünmektedir. Bu destek, işletmelerin büyük problem yaşadıkları önemli konulardan biridir. Ayrıca bu gider kalemleri içerisinde vergi indirimi, KDV istisnası ve faiz desteği firma açısından büyük yük oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu destek kalemleri teşviklerden yararlanan işletmeler yönelik önemli maddi fırsatlar oluşturmaktadır. Tablo 33 incelendiği zaman firmaların %85,7'si sigorta primi işveren hissesi desteğinden yararlanmış ve %42,9'u da Vergi indirimi desteğinden faydalandıklarını göstermektedir. Teşviklerin kullanılan alanlarına ise Tablo 53'te yer almaktadır.

Tablo 53. Teşviklerin Kullanım Amaçlarının Genel Durumu

	N	Yüzde
Üretim	19	%67,9
Pazarlama	7	%25
Bilgi işlem	2	%7,1
Yeni Ürün	3	%10,7
Teknoloji	2	%7,1
Nitelikli işgücü	3	%10,7
Diğer	4	%14,3
Toplam	40	

Tablo 53'e göre, işletmelerin aldığı teşviklerin daha çok ne amaçla kullanıldıkları sorulduğunda; işletmelerin daha çok %67,9'luk oran ile üretim kapsamında kullandıklarını ifade etmişlerdir. Firmaların % 25 Pazarlama, %14,3 Diğer, %10,7 Yeni Ürün ve Nitelikli İşgücünde kullandıkları belirtmiştir. Bu tabloya göre %7,1'lik kısımda ise Bilgi İşlem ve Teknoloji alanında teşviklerin kullandıkları görülmüştür. Bu bölgede yer alan firmalar, yoğunluk olarak üretim ve pazarlama alanlarında faaliyet verdikleri görülmektedir. Diğer bir açıdan sağlanan teşviklerin işletmeye olan etkisinin incelenmesinde elde edilmiş veriler Tablo 54'de yer almaktadır.

Tablo 54. Teşviklerin İşletmenize Etkisi Nasıl Oldu

	N	Yüzde
Çok Olumlu	4	%14,3
Olumlu	24	%85,7
Toplam	28	%100

Tablo 54'te göre, uygulanan teşviklerin işletmelere yönelik etkileri oldukça pozitif anlamda gerçekleşmiştir. Araştırmaya katılanların %85,7'si olumlu %14,3'ü ise çok olumlu olduğunu belirtmiştir. Öte yandan devlet destekleri sonrası firmalarda oluşan tablo 55'de gösterilmiştir.

Tablo 55. Teşviklerden Faydalandıktan Sonraki Değişimler

	N	Yüzde
Personel Sayısı	23	%82,1
Karlılık	3	%10,7
İhracat Hacmi	3	%10,7
İthalat Hacmi	1	%3,6

Ürün çeşitliliği	5	%17,9
Teknoloji Kullanımı	1	%3,6
Nitelikli İşgücü Sayısı	1	%3,6
Satışlar	4	%14,3
Üretim Miktarı	4	%14,3
Toplam Borç Miktarı	1	%3,6
Diğer	1	%3,6
Toplam	47	

Tablo 55'e göre, firmaların %82,1'i personel sayısında artış olduğunu belirtmiştir. Bunu takiben firmaların %17,9 ürün çeşitliliği, %14,3 satışlar ve üretim miktarı, %10,7 karlılık ve ihracat hacmi, %3,6 ithalat hacmi, teknoloji kullanımı, nitelikli işgücü sayısı ve diğer olarak ifade edilen kalemlerin iyileştiğini belirtirken aynı zamanda toplam borç miktarında da azalma olduğunu belirtmişlerdir. Firmaların yaptığı faaliyetleri neticesinde, firmalara mali anlamda bazı külfetler doğmaktadır. Oluşan bu mali külfetin giderilmesi için devlet tarafından sağlanan destek unsurları mevcuttur. Bu doğrultuda maliyetleri minimize etmede gösterilen en etkili destek unsurları Tablo 56' da gösterilmiştir.

Tablo 56. Maliyeti Azaltıcı Yönde Etki Eden Destek Unsurları

	N	Yüzde
Vergi İndirimi	13	%46,4
KDV İstisnası	10	%35,7
Faiz Desteği	7	%25
KDV İadesi	4	%14,3
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	18	%64,3
Yatırım Yeri Tahsisi	3	%10,7
Gümrük Vergisi Muafiyeti	1	%3,6
Toplam	56	

Tablo 56' ya göre, araştırma dâhilindeki işletmelere maliyetleri azaltıcı yönde en çok etki yapan destek unsuru nedir sorusu yöneltildiğinde; işletmelerin %64,3'lük bölümü Sigorta primi işveren hissesi desteği olarak belirtmişlerdir. Diğerleri sırasıyla %46,3 Vergi indirimi, %35,7 KDV istisnası, %25 Faiz desteği, %14,3 KDV iadesi, %10,7 Yatırım yeri tahsisi, %3,6 Gümrük vergisi muafiyeti şeklinde görüş ifade etmiştir. Buradan hareketle işletmelerin finansman problemi yaşadığı yargısına ulaşılabilir. Teşviklerin hangi aşamada verilmelidir sorusunun

yanıtları Tablo 57'de verilmiştir.

Tablo 57. Yatırım destekleme teşviklerinin yatırımın hangi aşamasında verilmesini uygun buluyorsunuz?

	N	Yüzde
Yatırımın başlangıcında	16	%57,1
Yatırımın her aşamasında	11	%39,3
Yatırım tamamlandıktan sonra	1	%3,6
Toplam	28	%100

Tablo 57'e göre firmaların büyük bir bölümü olan %57,1'i yatırımın başlangıcında ve %39,3'ü ise yatırımın her aşamasında sağlanmasını ifade etmişlerdir. Teşviklerde yer alan temel faktörlerden biri bölgeler arasında oluşmuş sosyo-ekonomik farkların minimize edilmesidir. Bu bağlamda teşviklerin Şırnak iline ekonomik olarak katkı sağlaması konusunda oluşan neticeler tablo 58'de gösterilmiştir.

Tablo 58. Teşvikler İl Ekonomisine Katlı Sağladı mı?

	N	Yüzde
Evet	28	%100
Hayır	0	%0
Toplam	28	%100

Tablo 58'e göre, araştırma kapsamındaki işletmelerin % 100'ü uygulanan teşviklerin il ekonomisine yönelik katkısının olumlu olduğunu ifade etmiştir. Şırnak ilinde teşviklerin iktisadi kalkınma açısından genel kabulün tümüyle pozitif yönde olması sebebiyle teşviklerin önemine dair fikir vermekte ve bunların devamlılığının sağlanması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Teşviklerin il ekonomisine hangi alan veya alanlarda olumlu katkı sağladığının sorusunun yanıtları Tablo 59'da ifade edilmiştir.

Tablo 59. Teşvikler İl Ekonomilerine Hangi Alan veya Alanlarda Katkı Sağlamıştır

	N	Yüzde
İstihdam	27	%96,4
İşsizlik	19	%67,9
Şehrin Gelişimine Etki Etmıştır	12	%42,9

Farklı İş Kollarının Açılması	11	%39,3
Mağaza Sayısı	1	%3,6
Toplam	67	

Tablo 59'a göre " Teşvikler il ekonomilerine hangi alan veya alanlarda katkı sağlamıştır" sorusu incelendiğinde firmalar tarafından verilen cevapların sonucunda ortaya çıkan veriler yorumlandığında teşviklerin %65'inden fazlası istihdam alanlarında katkı sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca teşviklerin %43'e yakını şehrin gelişimine etki ettiği görülürken, %40'a yakını da farklı iş kollarının doğmasına etki etmiştir. Tablonun diğer unsurları incelendiğinde teşviklerin küçük bir kısmı da mağaza sayısında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 60. İşletmenin Sermaye Yapısı

	N	Yüzde
Sadece Öz Sermaye	25	%89,3
Öz Sermaye ve Yabancı Sermaye	3	%10,7

Tablo 60'a göre araştırmaya katılan firmaların %89,3'lük bölümü sadece öz sermayeyle kurulmuşken %10,7'lik bölümü ise öz sermaye ve yabancı sermaye birlikte kullanılmıştır. Bu durum Şırnak ilinde faaliyet gösteren firmaların çoğunun yabancı kaynağa gerek duyulmadığını göstermektedir.

Tablo 61. Teşvik Mevzuatı Hakkındaki Detaylı Bilgilere Nereleden Ulaşabiliyorsunuz?

	N	Yüzde
Ulaşamıyorum	5	%17,9
KOSGEB	6	%21,4
Sanayi ve Ticaret Odası	8	%28,6
Özel Danışma şirketleri	14	%50
Diğer	2	%7,1
Toplam	35	

Ankete katılan firmaların %21,4'lük kısmı yatırım teşvik ve uygulamaları hakkındaki bilgilere KOSGEB ve %28,6'lık kısmı da bağlı bulunduğu Sanayi ve/veya Ticaret Odalarından ulaşırken %17,9'luk bir kısmının da bu bilgilere

ulaşamadığı görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta ise firmaların %50'si özel danışman şirketleri aracılığı ile bilgilendirildikleri ifade edilmiştir. Dolayısı ile özel danışman şirketlerin buradaki oluşumları oldukça önem arz etmektedir.

Tablo 62. Teşvik Uygulamaları ve Devlet Yardımlarından Hangi Şekilde Bilgilendirilmek İstiyorsunuz

	N	Yüzde
Devlet eliyle gönderilen bir uzmanın işletmemizi ziyaret etmesi ile	21	%75
Kurumların internet sayfaları vasıtasıyla bilgilendirmesi yoluyla	5	%17,9
Bağlı bulunan oda veya birlikler tarafından gönderilen broşürler yoluyla	11	%39,3
Toplam	37	

Firmaların %75'i yatırım teşvik ve uygulamalarından devlet eliyle gönderilen bir uzman vasıtasıyla bilgilenecek isterken, %39,3 oranında da bağlı bulunduğu oda veya birlik kanalıyla gönderilecek broşür vasıtasıyla bilgilenecek istemektedir.

Tablo 63. Devam Eden COVID -19 Salgını Üretimizi Nasıl Etkiledi

	N	Yüzde
Çok	11	%39,3
Orta	15	%53,6
Az	2	%7,1
Toplam	28	%100

Tablo 63'e göre 28 firmaya yönelttiğimiz, “ COVIT-19 salgını üretimizi nasıl etkiledi?” sorusuna firmaların yarısından fazlası %53,6'lık oran ile üretimlerinin orta derecede etkilendiğini belirtirken, 11 firma da %40'a yakın oranda çok etkilendiğini ve az sayıda firmanın da düşük derecede etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 64. Devam Eden COVID -19 Salgını Üretimizi Hangi Yönde Etkiledi

	N	Yüzde
Personel Sayısı	17	%60,7
Karlılık	7	%25
İhracat Hacmi	2	%7,1
İthalat Hacmi	1	%3,6
Ürün çeşitliliği	5	%17,9
Nitelikli İşgücü Sayısı	2	%7,1
Satışlar	17	%60,7
Üretim Miktarı	14	%50

Toplam Borç Miktarı	3	% 10,7
Toplam	68	

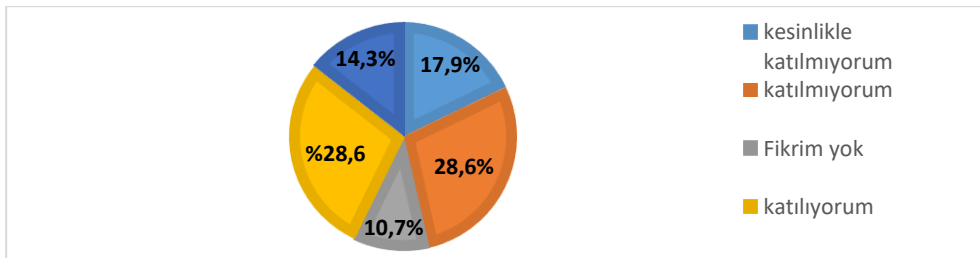
Tablo 64'e belirtilen soruyu firmalara yönelttiğimizde firmaların çoğunluğunun üretim miktarları, satışlar ve personel sayısının etkilendiğini ifade etmişlerdir. Söz konusu bu kalemlerde %50 ve daha fazla oranda bir etkilenme görüldüğü sonucu elde edilmiştir. Salgının getirdiği yüksek maliyet artışları sebebiyle üretim miktarlarında kısma giden firmaların bu nedenden ötürü de satışlarının etkilendiğini ve buna bağlı olarak zorunlu bir şekilde personel sayısının da olumsuz manada etkilendiği görülmüştür. Tablodaki sonuçlardan da görüldüğü üzere firmaların karlılık oranları da ciddi anlamda etkilenmiştir. Karları düşen firmalar önceden birden fazla ürün üretirken, olumsuz etkilenme sonucu daha az ürün üretme yoluna gitmiştir ve tablodan da %17,9'luk oran ile bunu desteklemektedir. Bunların yanında daha az sayıda firmanın da tablodaki diğer kalemlerde daha az bir etkilenmenin olduğu sonucu elde edilmiştir.

Tablo 65. Teşvikler İle İlgili İfadelere Ait Sonuçlar

Teşviklerle ilgili ifadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
İfade 1: Teşvikler ile ilgili yeterli bilgiye sahibim	5 %17,9	8 %28,6	3 %10,7	8 %28,6	4 %14,3	28 %100
İfade 2: Teşvikler işletmenin kuruluş yerinde oldukça önemli bir etmendir	1 %3,6	0 %0	1 %3,6	11 %39,3	15 %53,6	28 %100
İfade 3: Teşviklerin bölgeler arası kalkınmışlık farklarını gidermeye yardımcı olacağını düşünüyorum	0 %0	1 %3,6	3 %10,7	11 %39,3	13 %46,4	28 %100
İfade 4: Teşvikler girişim ruhunu harekete geçirmiştir	0 %0	3 %10,7	2 %7,1	8 %28,6	15 %53,6	28 %100
İfade 5: Teşviklerin ilimizin sosyo-ekonomik yapısında olumlu etkileri olmuştur	0 %0	1 %3,6	4 %14,3	8 %28,6	15 %53,6	28 %100
İfade 6: Teşvikler geçmişte ilimizden göç eden yatırımcıların yeniden dönmesinde ve	3 %10,7	7 %25	6 %21,4	1 %3,6	11 %39,3	28 %100

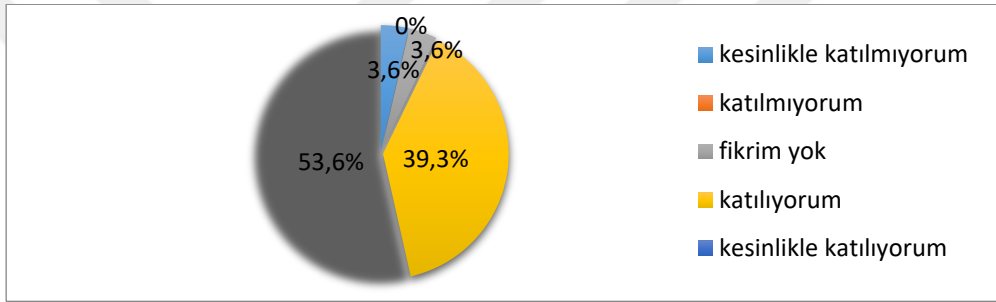
memleketlerinde yeni yatırımlar yapmalarında etkili olmuştur						
İfade 7: Teşvikler istihdamla ilgili sorunların azalmasında etkili olmuştur	1 %3,6	4 %14,3	4 %14,3	8 %28,6	11 %39,3	28 %100
İfade 8: Teşvikler ile gerçekleşen yatırımlar beklenen düzeyde olmuştur	3 %10,7	6 %21,4	11 %39,3	5 %17,9	3 %10,7	28 %100
İfade 9: Teşviklerden yararlanmak üzere yurt dışından gelen yatırımlar ülkemiz ve şehrimize gelmesinin olumlu katkıları olmuştur	9 %32,1	2 %7,1	11 %39,3	3 %10,7	3 %10,7	28 %100
İfade 10: İlimizde yatırım yapmanın öncelikli nedeni teşviklerdir	5 %17,9	5 %17,9	10 %35,7	5 %17,9	3 %10,7	28 %100
İfade 11: Teşviklerde yer alan yatırım ve istihdam destekleri yeni yatırımlar ve girişimler açısından çok yeterlidir	3 %10,7	7 %25	4 %14,3	12 %42,9	2 %7,1	28 %100
İfade 12: Devlet tarafından sağlanan teşviklerle ek yatırım yaptık/yapmayı düşünüyoruz	0 %0	5 %17,9	5 %17,9	12 %42,9	6 %21,4	28 %100
İfade 13: Teşvikler sonucunda ciromuzda artış meydana geldi	4 %14,3	7 %25	4 %14,3	9 %32,1	4 %14,3	28 %100
İfade 14: Devlet teşvikleri sonucunda finansman ihtiyaçlarımızı daha rahat karşıladık/karşılatabiliriz	2 %7,1	7 %25	7 %25	10 %35,7	2 %7,1	28 %100
İfade 15: Mevcut teşvik yasaları hakkında yeterli derecede bilgilendiriliyoruz	13 %46,4	9 %32,1	1 %3,6	4 %14,3	1 %3,6	28 %100
İfade 16: Teşvik politikaları kayıt dışı istihdamı azaltmıştır	3 %10,7	4 %14,3	10 %35,7	7 %25	4 %14,3	28 %100
İfade 17: Teşvik politikalarının uygulanmasında bürokratik engeller teşvik talebini etkiler	0 %0	1 %3,6	3 %10,7	10 %35,7	14 %50	28 %100

Teşviklere ilişkin ifadeler aşağıdaki grafik yardımı ile açıklanmıştır. İfade 1'de yer alan "Teşvikler ile ilgili yeterli bilgiye sahibim" sorusunun yanıtları Grafik 1'de gösterilmiştir.

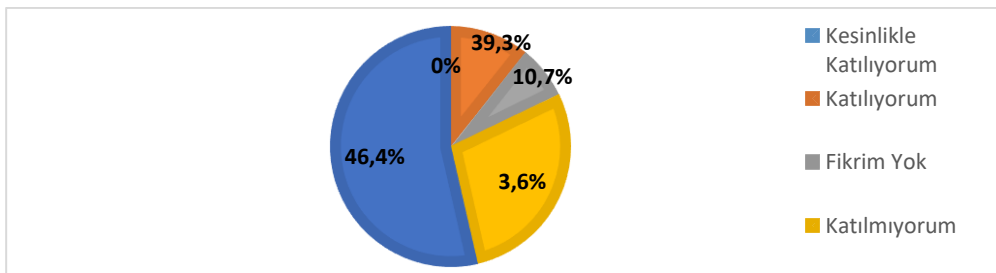
Grafik 1: İfade 1'in Dağılımı

Grafik 1'de yer alan verilere bakıldığında şirket yöneticilerinin "Teşvikler ile ilgili yeterli bilgiye sahibim" ifadesindeki katılım sonucuna bakıldığında; şirket yöneticilerinin %28,6'lık bir oran yukarıdaki ifadeye katılım sağlarken %14,3'lük bir kısımda kesinlikle katılım sağlamıştır. Diğer bir açıdan katılımcıların %28,6'lık kısım katılım sağlamazken, %17,9'luk oranda yukarıdaki ifadeye kesinlikle katılım sağlamaz ve %10,7'lik bir kısımda fikir beyan etmemiştir. Dolayısıyla veriler incelendiğinde katılımcıların %46'ya varan bir oranla olumsuz görüş belirtmiştir. Bu yanıtların sonucunda firmaların çoğu bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. İfade 2'de yer alan "Teşvikler işletmenin kuruluş yerinde oldukça önemli bir etmendir" sorusunun yanıtları Grafik 2'de gösterilmiştir.

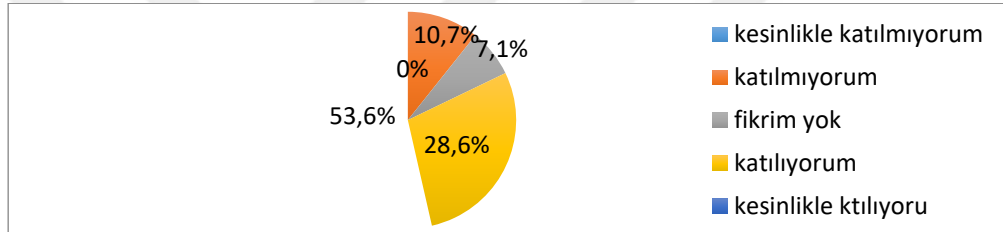
Grafik 2: İfade 2'nin Dağılımı

Grafik 2'de yer alan verilere bakıldığında şirket yöneticilerinin "*Teşvikler işletmenin kuruluş yerinde oldukça önemli bir etmendir*" ifadesindeki katılım sonucuna bakıldığında; şirket yöneticilerinin %53,6'lık gibi yüksek bir oranda kesinlikle katılım sağladığı ayrıca %39,3'lük bir katılımcı da katılım sağladığı görülmüştür. Dolayısıyla katılımcıların %90'nın üzerinde olumlu yönde katılım sağladığı görülmüştür. Firmalar nezdinde, teşviklerin yatırımlar için önemli bir etken olduğu sonucuna varılmıştır. Oluşturulmuş teşvik kanununda, yatırım yeri ve bölgedeki gelişim dikkate alınarak teşvik unsurları çeşitlendirmiştir. İfade 3'te yer alan "Teşviklerin bölgeler arası kalkınmışlık farklarını gidermeye yardımcı olacağını düşünüyorum" sorunun yanıtları Grafik 3'te verilmiştir.

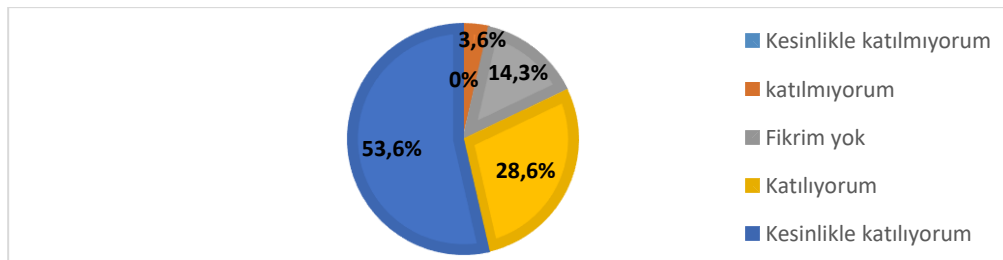

Grafik 3: İfade 3'ün Dağılımı

Grafik 3 incelendiğinde şirket yöneticilerinin *"Teşviklerin bölgeler arası kalkınmışlık farklarını gidermeye yardımcı olacağını düşünüyorum"* ifadesindeki katılım sonucuna bakıldığında; şirket yöneticilerinin %46,4'lük gibi büyük bir kısmının kesinlikle katılım sağladığını ve %39,3'lük bir oran da katılım sağladığı görülmüştür. Dolayısıyla katılımcıların %85'in üzerinde olumlu yönde görüş belirttikleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca katılımcıların %10,7'si ise fikir beyan etmemişlerdir. Sonuç itibari ile firmaların çoğu, bölgeler arasındaki gelişmişlik durumunun telafi edileceği görüşündedir. Firmalara yapılan destekler neticesinde girişimcilerde oluşacak bir hareket öngörülmektedir. İfade 4'te yer alan *"Teşvikler girişim ruhunu harekete geçirmiştir"* sorunun yanıtları Grafik 4'te verilmiştir.

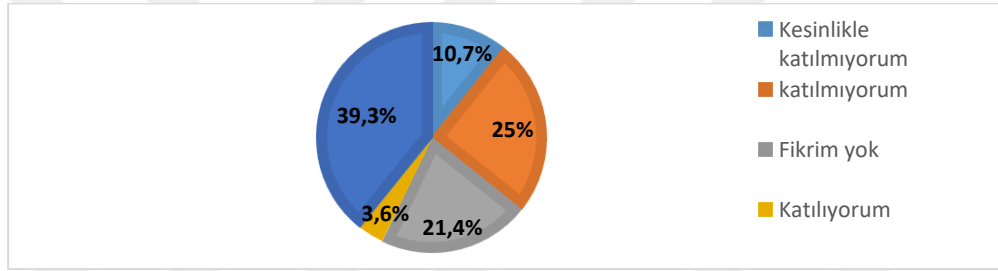
Grafik 4: İfade 4'ün Dağılımı

Grafik 4'te yer alan verilere bakıldığında şirket yöneticilerinin *"Teşvikler girişim ruhunu harekete geçirmiştir"* ifadesindeki katılım sonucuna bakıldığında; şirket yöneticilerinin %53,6'lık gibi yüksek bir oranda kesinlikle katılım sağladığı ayrıca %28,6'lık bir katılımcı da katılım sağladığı görülmüştür. Diğer açıdan katılımcıların %10,7'si katılım sağlamadığını ve %7,1'lik bir oranında da fikir beyanında bulunulmadığı ön görülmüştür. Dolayısıyla teşviklerin girişim ruhunun harekete geçirildiği görülmektedir. Sonuç olarak girişim ruhunun hareketlenmesi ile birlikte bölgenin hem sosyal hem de ekonomik boyutunda olumlu yönde katkıların oluştuğu görülmektedir. İfade 5'te yer alan *"Teşviklerin ilimizin sosyo-ekonomik yapısında olumlu etkileri olmuştur"* sorusunun cevapları Grafik 5'te verilmiştir.

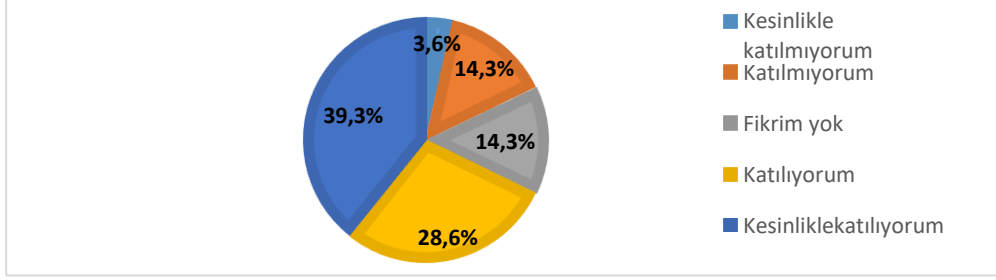

Grafik 5: İfade 5'in Dağılımı

Grafik 5'te yer alan veriler incelendiğinde şirket yöneticilerinin *"Teşviklerin ilimizin sosyo-ekonomik yapısında olumlu etkileri olmuştur"* ifadesine bakıldığında; şirket yöneticilerinin %53.6'sı gibi büyük bir oranın kesinlikle katılım sağladığı ve %28.6'lık gibi bir oranında katılım sağladığı görülmüştür. Dolayısıyla katılımcıların %80'nin üzerinde olumlu yönde katılım sağladığı görülmüştür. Diğer açıdan ise yetkililerin %14,3'ü fikir beyan etmezken ayrıca %3,6'lık gibi küçük bir oran da katılım sağlamadığı görülmüştür. Sonuç olarak katılımcı firmalar doğrultusunda, teşviklerin olumlu katkı sağladıkları ifade edilmiştir. İfade 6'da yer alan *"Teşvikler geçmişte ilimizden göç eden yatırımcıların yeniden dönmesinde ve memleketlerinde yeni yatırımlar yapmalarında etkili olmuştur"* sorusunun yanıtları Grafik 6'da verilmiştir.

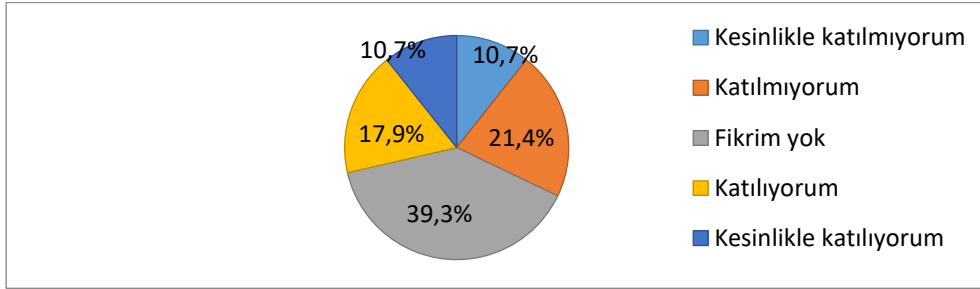
Grafik 6: İfade 6'nın Dağılımı

Grafik 6'daki sonuçlar incelendiğinde şirket yöneticilerinin *"Teşvikler geçmişte ilimizden göç eden yatırımcıların yeniden dönmesinde ve memleketlerinde yeni yatırımlar yapmalarında etkili olmuştur"* ifadesindeki katılım sonuçlarına bakıldığında; şirket yöneticilerinin %39,3'ü oranında kesinlikle katılım sağlayıp ayrıca küçük bir oran olan %3,6'sında katılım sağlandığı görülmüştür. Dolayısıyla yöneticilerin %40'ın üzerinde olan önemli bir oranda olumlu yönde görüş belirtmişlerdir. Diğer açıdan bakıldığında %21,4'ü fikir beyan etmeyip ve genel itibari ile %35'in üzerinde bir katılımcıda yukarıdaki ifadeye katılım sağlamadığı görülmüştür. Sonuç olarak firmaların bir kısmı, daha önce göç eden yatırımcıların dönmediği ve diğer bir bölümü de geri dönüldüğü fikrindedirler. İfade 7'de yer alan *"Teşvikler istihdamla ilgili sorunların azalmasında etkili olmuştur"* sorusunun cevapları Grafik 7'de verilmiştir.

Grafik 7: İfade 7'nin Dağılımı

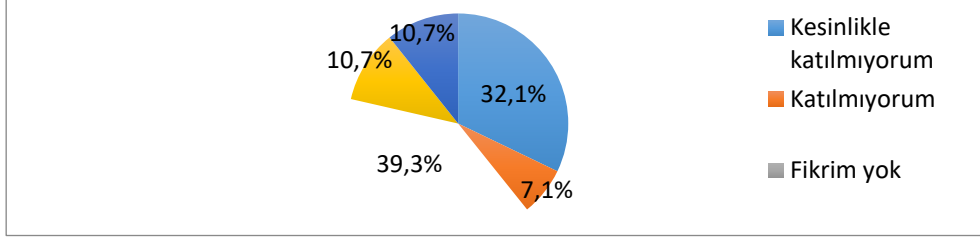
Grafik 7'de yer alan verilere göre şirket yöneticilerinin *"Teşvikler istihdamla ilgili sorunların azalmasında etkili olmuştur"* ifadesine olan katılımlara bakıldığında; şirket yöneticilerinin %39,3'ü kesinlikle katılım sağladığı ayrıca %28,6'sı ise katılım sağladığı görülmüştür. Dolayısıyla veriler sonucunda %65'in üzerinde teşviklerin istihdam konusunda olumlu bakıldığı görüşü sağlanmıştır. Aynı zamanda fikir beyan etmeyenler ile katılım sağlamayanların oranı ise %14,3 olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak katılımcı işletmeler teşviklerin istihdama yönelik problemlerin giderilmesinde etki sahibi bir unsur olduğu belirtmişlerdir ve işletmelerin en çok istihdama ilişkin desteklerden faydalanması bunu desteklemektedir. İfade 8'de yer alan *"Teşvikler ile gerçekleşen yatırımlar beklenen düzeyde olmuştur"* sorusunun cevapları Grafik 8'de verilmiştir.

Grafik 8: İfade 8'in Dağılımı

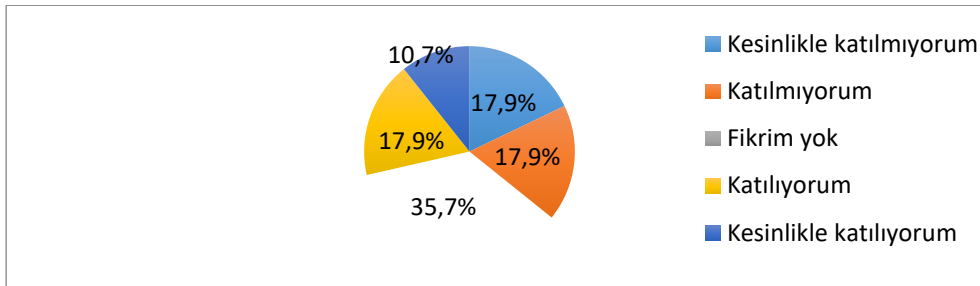
Grafik 8 verilerine bakıldığında şirket yöneticilerinin *"Teşvikler ile gerçekleşen yatırımlar beklenen düzeyde olmuştur"* ifadesindeki katılım sonuçları incelendiğinde; yöneticilerin %39,3 gibi önemli bir kesim fikir beyan etmezken %21,4'ü katılım sağlamadığını %17,9'u katılım sağladığını ayrıca eşit olmak üzere %10,7'si ise hem kesin katılım sağlanmadığını hem de katılım sağlandığı sonucuna varılmıştır. Teşvikler konusunda Şırnak ili en avantajlı bölgede yer almasına rağmen incelenen veriler sonucunda teşviklerin sebebiyeti ile gerçekleşen yatırımlar, beklenen düzeyi karşılamadığı sonucu hâkim olmuştur. Bu

durumu oluşturan temel faktör, bölgede yapılan yatırımların risk boyutunun göz önünde olmasıdır. İfade 9'da yer alan "Teşviklerden yararlanmak üzere yurt dışından gelen yatırımlar ülkemiz ve şehrimize gelmesinin olumlu katkıları olmuştur" sorusunun cevapları Grafik 9'da verilmiştir.

Grafik 9: İfade 9'un Dağılımı

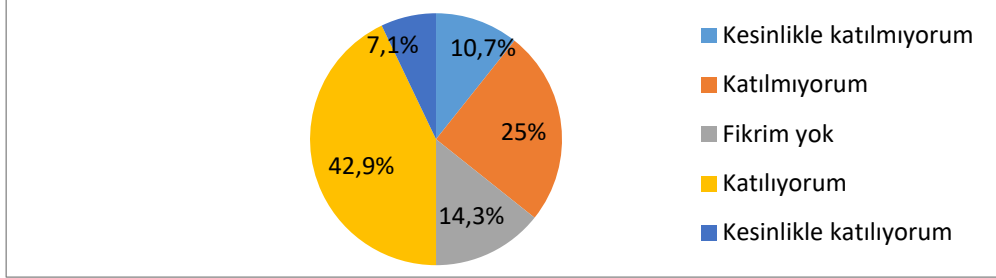
Grafik 9'daki veriler incelendiğinde şirket yöneticilerin "Teşviklerden yararlanmak üzere yurt dışından gelen yatırımlar ülkemiz ve şehrimize gelmesinin olumlu katkıları olmuştur" ifadesindeki katılım sonuçlarına bakıldığında; şirket yöneticilerinin %39,3'ü fikir beyan etmezken, %32,1 oranında da kesinlikle katılıma olumlu bakılmadığı ve %10,7'sinde katılım sağlanmadığı sonucu görülmüştür. Dolayısıyla şirket yöneticilerinin %42 gibi yüksek bir oranda yukarıdaki ifadeye katılım olmadığı ön görülmüştür. Grafikteki veriler incelendiğinde yurt dışından bölgeye yatırımlar yapmaya yönelik yatırımcı bireylerin gelmediğini görmek mümkündür. İfade 10'da yer alan "İlimizde yatırım yapmamın öncelikli nedeni teşviklerdir" sorusunun cevapları Grafik 10'da verilmiştir.

Grafik 10: İfade 10'nun Dağılımı

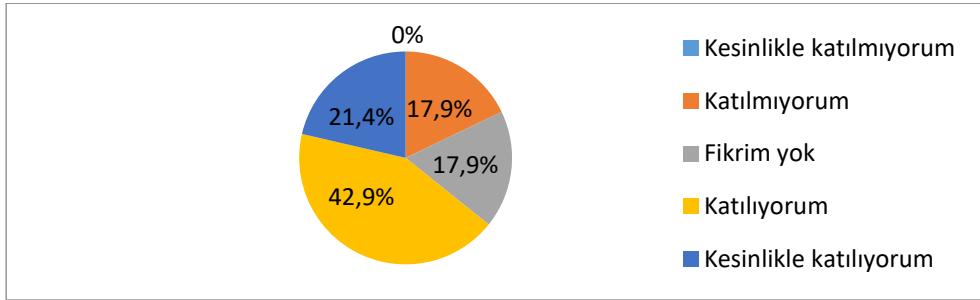
Grafik 10'da yer alan verilere göre şirket yöneticilerin "İlimizde yatırım yapmamın öncelikli nedeni teşviklerdir" ifadesine olan katılımlarına bakıldığında; şirket yöneticilerinin %35,7 oranında fikir beyan etmezken %10,7'si ise kesin olarak katılım sağlandığı görülmüştür. Ayrıca grafik incelendiğinde diğer her bir katılım düzeyi olan katılıyorum, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum ifadelerinde ise bu oran %17,9'unu oluşturmaktadır. Dolayısıyla grafikteki veriler

sonucundan hareketle firmaların yapmış oldukları yatırımların temel nedeni verilen teşviklerle ilgisi olmadığı anlaşılmıştır. İfade 11'de yer alan "Teşviklerde yer alan yatırım ve istihdam destekleri yeni yatırımlar ve girişimler açısından çok yeterlidir" sorusunun yanıtları Grafik 11'de verilmiştir.

Grafik 11: İfade 11'in Dağılımı

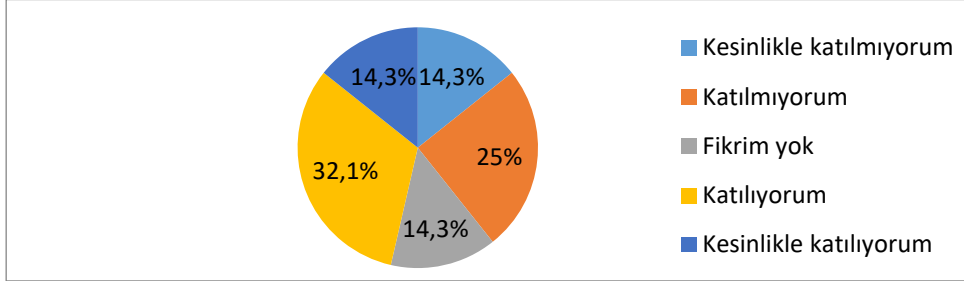
Grafik 11'de görüldüğü üzere, şirket yetkililerin "Teşviklerde yer alan yatırım ve istihdam destekleri yeni yatırımlar ve girişimler açısından çok yeterlidir" ifadesine şirketlerin %42,9'u olumlu yönde katılım belirtilip aynı zamanda %7,1 oranında da kesinlikle katılım olduğu verilerden görülmüştür. Ayrıca %25 oranında oluşan bu duruma katılım sağlanamamıştır. Dolayısıyla yatırım teşviklerinin önemli bir etken olduğu görülmüştür. İfade 12'de yer alan "Devlet tarafından sağlanan teşviklerle ek yatırım yaptık/yapmayı düşünüyoruz" sorusunun cevapları Grafik 12'de verilmiştir.

Grafik 12: İfade 12'nin Dağılımı

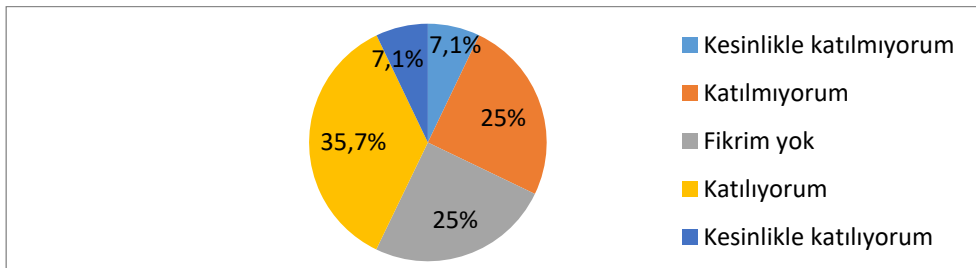
Grafik 12'de görüldüğü gibi, şirket yetkililerin "Devlet tarafından sağlanan teşviklerle ek yatırım yaptık/yapmayı düşünüyoruz" ifadesi incelendiğinde; yetkililerin % 42,9 gibi büyük bir oranda ifadeye olumlu yönde görüş belirtmekle beraber kesinlikle katılanların oranı da %21,4 tür. Dolayısıyla %60 dan fazla olumlu yönde fikir beyan ettiği görülmüştür. Diğer kısımlara bakıldığında ise %17,9'luk oranlar ile hem katılmayanların düzeyi hem de fikir beyan etmeyenlerin belirttiği görülmüştür. Dolayısı ile katılımcıların büyük

çoğunluğu ek yatırım yapmayı kabul ettikleri görülmektedir. İfade 13'te yer alan "Teşvikler sonucunda ciromuzda artış meydana geldi" sorusunun yanıtları Grafik 13'te verilmiştir.

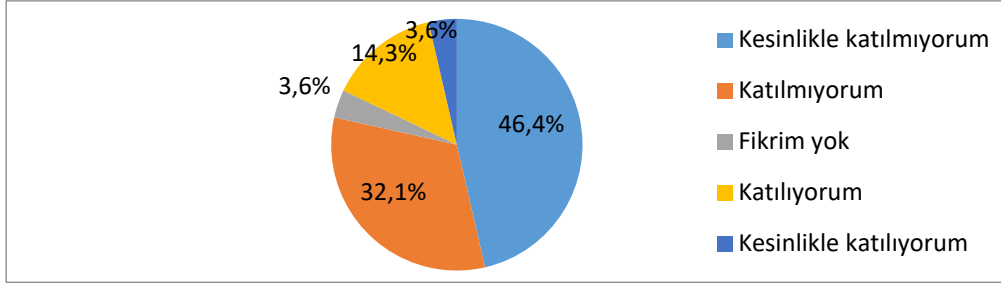
Grafik 13: İfade 13'ün Dağılımı

Grafik 13 sonucunda şirket yetkililerinin "*Teşvikler sonucunda ciromuzda artış meydana geldi*" ifadesindeki katılım düzeyi incelendiğinde; şirket yöneticilerinin %32,1 oranında olumlu yönde katılım sağlarken, %25 oranında ise katılım sağlanmadığı görülmüştür. Ayrıca diğer her bir katılım düzeyinde %14,3 oranında eşit olmak üzere kesinlikle katılımın sağlandığı, kesinlikle katılımın sağlanmadığı ve fikir beyan edilmediği belirtilmiştir. Dolayısıyla oluşan veriler neticesinde teşviklerin firma cirolarında artış kaydedildiği görülmüştür. İfade 14'te yer alan "*Devlet teşvikleri sonucunda finansman ihtiyaçlarımızı daha rahat karşıladık/karşılatabiliriz*" sorusunun cevapları Grafik 14'te verilmiştir.

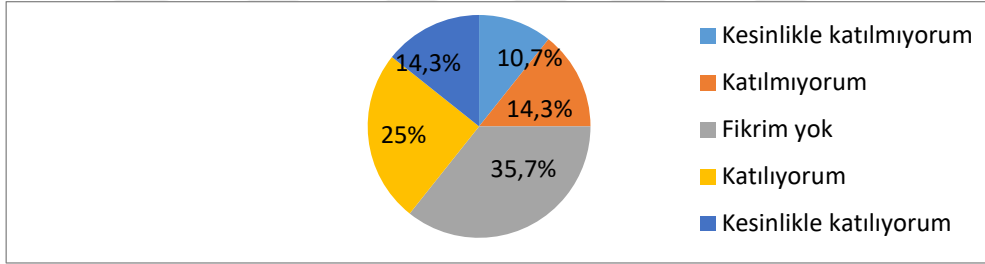
Grafik 14: İfade 14'ün Dağılımı

Grafik 14'teki veriler sonucunda işletme sahiplerinin "*Devlet teşvikleri sonucunda finansman ihtiyaçlarımızı daha rahat karşıladık/karşılatabiliriz*" ifadesindeki katılım düzeyleri incelendiğinde; yetkililerin %35,7'si ifadeye olumlu yönde katılım sağlarken, %25 oranında ise fikir beyan edilmediği hem de katılım sağlanmadığı görülmüştür. Dolayısıyla devlet teşvikleri yoluyla işletmelerin finansman ihtiyaçlarını daha kolay karşılayabildikleri görülebilmektedir. İfade 15'te yer alan "*Mevcut teşvik yasaları hakkında yeterli derecede bilgilendiriliyoruz.*" sorusunun cevapları Grafik 15'te verilmiştir.

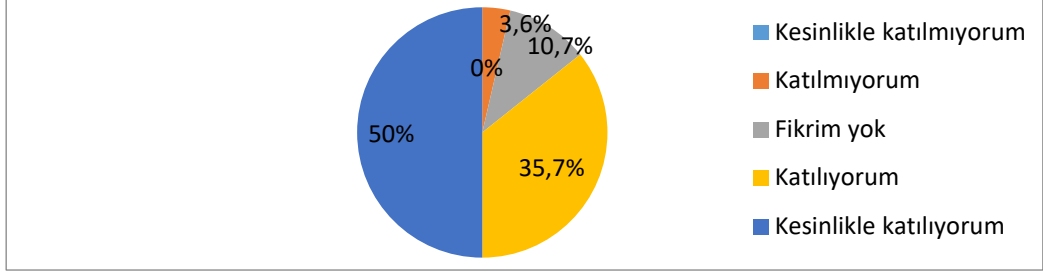
Grafik 15: İfade 15'in Dağılımı

Grafik 15 incelendiğinde, şirket yetkililerin "*Mevcut teşvik yasaları hakkında yeterli derecede bilgilendiriliyoruz*" ifadesi incelendiğinde; şirket yöneticilerinin %46,4 oranında bu ifadeye kesinlikle katılım sağlamazken %32,1 oranında da katılmıyorum cevabını verdiği görülmektedir. Genel olarak ifade incelendiğinde yetkililerin %78'i aşan kısmın buradaki ifadeye katılım sağlanmadığı görülmüştür. Grafik 15 doğrultusunda, şirket yetkililerinin teşvik yasalarına ilişkin yeterli bir şekilde bilgi sahibi edindirmedikleri sonucuna ulaşılabilir. İfade 16'da yer alan "*Teşvik politikaları kayıt dışı istihdamı azaltmıştır*" sorusunun cevapları Grafik 16'da verilmiştir.

Grafik 16: İfade 16'nın Dağılımı

Grafik 16 incelendiğinde şirket yetkililerin "*Teşvik politikaları kayıt dışı istihdamı azaltmıştır*" ifadesindeki katılım düzeyine bakıldığında; şirket yöneticilerinin %35,7'si gibi önemli bir oranının herhangi bir fikir beyan etmezken aynı zamanda önemli bir oran olan %25'lik gibi bir kısmının ise bu ifadeye katıldıkları sonucuna varılmıştır. Ayrıca verilere bakıldığında genel olarak ifadeye katılıp katılmadığı sonucu incelendiğinde genel olarak ifadeye olumlu olarak katılım %39 varan bir sonuç öngörülmüştür. Dolayısıyla teşvik politikalarının kayıt dışı istihdamı azalttığı görülmektedir. Diğer bir açıdan incelendiğinde yatırım teşvik politikası istihdamı sağlamada önemli bir etkendir sonucuna varılmıştır. İfade 17'de yer alan "*Teşvik politikalarının uygulanmasında bürokratik engeller teşvik talebini etkiler*" sorusunun yanıtları Grafik 17'de verilmiştir.

Grafik 17: İfade 17'nin Dağılımı

Grafik 17'de yer alan veriler sonucunda şirket yetkililerin "*Teşvik politikalarının uygulanmasında bürokratik engellerler teşvik talebini etkiler*" ifadesindeki katılım düzeyi incelendiğinde; şirket yetkililerin %50 oranında bu ifadeye kesinlikle katılım sağlarken, %35,7 oranında da katılım sağlandığı sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla şirket yetkililerin %75'inden fazla olan büyük bir kısmı bürokratik engellerle karşılaştıkları görülmüştür. Ayrıca bu durum yatırım teşviklerinin ülke, bölge ve il bazında gecikmelere yol açtığı öngörülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanması ve sürdürülebilir hale getirilmesi noktasında ticaret ve yatırımların önemli bir etkisi vardır. Yatırımların artırılması ve yönlendirilmesinde yatırım teşvikleri en önemli araçlardan bir tanesidir. Teşvik araçları, yatırım kararı alınmasında büyük rol oynamaktadır.

Teşvikler; yatırım maliyetini, firmaların sağlayacağı karı etkileyerek ya da yapılacak yatırım ile ilgili risk unsurlarında değişim meydana getirerek yatırımın büyüklüğünü, sektörünü ve bölgesini cezp etmeye yönelik hazırlanan tedbirlerdir. Tasarrufların artırılması, yatırım hacminin artırılması, belirli alanlara yönelik yatırımların artırılması, bölgeler arası eşitsizliği azaltmak, istihdamın teşvik edilmesi ve yeni kurulmuş olan endüstrileri korumak teşviklerin temel amaçları olarak sayılabilmektedir. Endüstrileşme faaliyetlerinin sınırlı olması sebebiyle ilk başlarda teşvik politikaları bu alana yönelik destekler sağlamıştır. Fakat sonraki süreçte endüstri faaliyetlerinin desteklenmesinin yanında ihracat desteğinin sağlanması, bölgeler arası eşitsizliği gidermek ve bu alanlara yönelik olarak politikalar geliştirmek amacıyla faaliyet alanını daha da genişletmiştir. Yürürlüğe girdikleri ilk zamanlarda teşviklerin etkileri çeşitli sebeplerden ötürü belli bölgelerle sınırlı olmuştur. Bu durumda kimi bölgeler gelişirken, kimi bölgelerde diğer bölgelere göre geri kalmıştır. Bu bağlamda çalışmamızda, Şırnak ilinde faaliyette bulunan firmalara yönelik anket uygulaması yoluyla teşviklerin etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. 2022 yılı Ocak-Mart aylarında 28 firma ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma dâhilindeki firmaların yapısı çoğunlukla limited şirket şeklindedir. Bölgedeki firmaların çoğu az ortaklı aile şirketleri şeklinde kurulmuştur.

Gerçekleştirilen anket çalışmasının analizinden elde edilen bulguları şöyle sıralamak mümkündür:

- Oluşturulmuş hipotezler incelendiğinde elde edilen sonuçlara bakıldığında ilk hipotezde; şirketlerin hukuki yapısı ile katılımcıların yatırım teşvik algıları arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Yani şirketin hukuki yapısı, yatırım teşviklerinin algılanması konusunda belirleyici bir faktör değildir. İkinci hipoteze bakıldığında; şirketlerin faaliyet süresi ile katılımcıların yatırım teşvik algıları arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Yani şirketin faaliyet süresi, yatırım teşviklerinin algılanması konusunda belirleyici bir faktör değildir. Üçüncü hipotezde ise; şirketin sermaye yapısı, katılımcıların yatırım teşviklerinin algılanması konusunda belirleyici bir faktör değildir.
- Şirketlerin büyük çoğunluğu genellikle 5-10 yıl arasında kurulmuş olup, şirketlerin yarısından fazlasının personel sayıları genelde 21-50 arasındadır.
- Şirketlerin, teşviklerden yararlandığı alanların başında istihdam gelmektedir. Buna en yakın diğer alanlar ise yatırım ve ihracattır.
- Şirketlerin %80'ine yakını yeni Teşvik Kanunundan yararlanmakta ve çoğunluğu da 2012 yeni Teşvik Kanunu'ndan sonra kurulmuştur.
- Şirketlerin en çok yararlandığı teşvik unsurları içinde ilk sırada sigorta primi işveren hissesi desteği yer almaktadır. Diğer unsurlar da, vergi indirimi, KDV istisnası ve faiz desteğidir.
- Teşviklerin en çok etki ettiği alanların başında üretim gelmektedir. Üretim dışında en çok etki edilen diğer alanlar ise pazarlama, yeni ürün üretimi ve nitelikli iş gücüdür.
- Yapılan teşviklerin firmalara etkisi genel anlamda olumlu olmuştur.
- Teşvik sonrası firmalarda görülen en önemli etki personel sayısında artış şeklinde gerçekleşmiştir. Etki edilen diğer önemli alanlar ise ürün çeşitliliği, satışlar ve ürün miktarı olmuştur.
- Firmaların büyük çoğunluğunda maliyetleri azaltıcı etki yapan unsurların en önemlisi sigorta primi işveren hissesi desteğidir.

- Yatırım teşvik desteğinin en çok yatırımın başlangıcında verilmesi sonucuna ulaşılmıştır. Yatırımın her aşamasında verilmelidir diyenlerin oranı buna göre nispeten daha azdır.
- Teşviklerin il ekonomisine pozitif katkısı en çok istihdam alanında olmuştur. Yapılan teşviklerle firmalardan iş bulmayan bireyler istihdam seviyesinin artmasına etki etmiştir.
- Firmaların yarısı teşvik mevzuatına en çok özel danışman şirketleri vasıtasıyla ulaşmaktadır. Sanayi ve ticaret odası aracılığıyla ulaşanların sayısı daha az iken %18 ise bu mevzuata ulaşamadığını beyan etmiştir.
- Covid 19 salgını firmaları daha çok orta düzeyde etkilemiştir.
- Covid 19 salgını ile birlikte ortaya çıkan ekonomik problemler bu firmalarda da kendini göstermiştir. Bu firmalar salgın öncesi gibi üretim yapamadığı için arzu ettikleri maddi gücü elde edememişlerdir. Bununla birlikte zorunlu olarak firmalar personel sayısında kısımaya gitmişlerdir. Personel sayısı azalan firmaların üretimi eski seviyesine dönememiş dolayısıyla satışları da bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

Verilen tüm teşviklere rağmen kimi konularda problemler yaşanmış ve bunlar çözüme kavuşturulmamıştır. Bu problemleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

- Araştırmalar kapsamındaki firmalardan çoğunun teşviklerle ilgili yeterli bilgi sahibi olmaması
- Verilen teşviklerle arzu edilen yatırım seviyesinin yakalanamaması
- Teşvikler, yatırımların yapılması ve istikrarının sağlanması noktasında yetersizdir.
- Teşvik sonrasında firmaların çoğunun hedeflediği ciroyu yakalayamaması
- Firmaların %80 ine yakınının teşvikler hakkında yeterince bilgilendirilmemesi
- Bürokratik engellerle teşvik talebinin olumsuz etkilenmesi

Bu tür problemlerin varlığına rağmen teşviklerin Şırnak ili ve firmalara yönelik olumlu etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Şırnak ili ihracat verilerine bakıldığında önemli miktarda ihracatın yapıldığını ve bunu daha da yüksek seviyeye çıkarmanın mümkün olduğu ifade edilebilir. TÜİK verileri

ışığında yer alan ilin ihracattaki rakamların yükseldiğini gözlemleyebiliriz. Şırnak ilinin 2012 yılı ihracat verileri incelendiğinde, toplam ihracatı 1,018.062 bin \$ ayrıca 2013 yılı ihracat verisi ise 1,140.825 bin \$ olarak belirlenmiştir. Ancak 2014 yılında il genelinde yaşanan çatışmalı ortam dolayısıyla ihracat da olumsuz etkilenmiş ve 770,362 bin' a kadar düşmüştür. Son yıllardaki ihracat rakamlarına bakıldığında giderek artan bir seyir izlediği görülmektedir. 2019 yılında 374,067 bin \$, 2020 yılında 640,017 bin \$ ve son olarak 2021 yılında 838,629 bin \$ olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022).

Sonuç olarak farklı zaman dilimlerinde uygulanan teşvik yasalarının bölge ekonomisi ve firmalara yönelik pozitif etkiler bıraktığı söylenebilir. Fakat Şırnak ilinin Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa illeriyle birlikte aynı teşvik bölgesinde bulunmasından ötürü, yatırım yapmak isteyen yatırımcılar alt yapı yetersizliği, imkânların kısıtlı olması gibi nedenlerle Şırnak yerine diğer illeri tercih etmektedirler. Bu bağlamda Şırnak gibi gelişmenin ve endüstrileşmenin yeterli ölçüde gerçekleştirilemediği kentlerde, endüstri firmalarının kurumsal yapının yeterli seviyede gelişmiş olmaması göz önünde bulundurularak bölge firmalarına teşvikler konusunda yeterli danışmanlık desteği verilerek ihracatın artırılması sağlanabilir ve böylece bölge kalkınması giderek daha iyi bir seviyeye çıkarılabilir. Ayrıca teşvik başvuruları esnasında yaşanan bürokratik engellerin kaldırılmasını sağlayarak firmaların yatırımlarını Şırnak iline kaydırması mümkün hale getirilebilir.

KAYNAKÇA

Acinöroğlu, Serkan, “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2009, s.159

Afşar, Hayrettin (1999). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları ile Mevcut Teşvik Mevzuatının Değerlendirilmesi. Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yayını.

Akdeve, Erdal ve Erdal Tanas Karagöl, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:37, 2013, s.329-350.

Akgüç, Öztin, *Finansal Yönetim*, Avcıol Basım Yayın, İstanbul 1994

Akgül, Onur, *Teşvik Mevzuatının Türkiye’de İstihdam Arttırıcı Etkisinin Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.

Aktan, Coşkun Can, *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Yayınları, Ankara 2002

Altay, Asuman ve Şahin Karabulut, “Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi”. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4 Sayı 4, 2017, s.189-202

Aras, Osman Nuri, Mustafa Öztürk ve Eren Erdoğan, “Türkiye’nin Cari Açık Sorunu ve Soruna Çözüm Noktasında Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”, Cilt 4, Sayı 1, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2012, s.91-104

Aşan, Semih ve Müge İşeri, *Yatırım Bütçelemesi ve Yatırım Kararları*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 1998

Aşıkoğlu, Hasan Rıza, *Türkiye’de Yatırım Teşvik Tedbirleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1998

Atamer, Melis, *Türkiye’de Yatırım Teşvik Sisteminin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015

Benlikol, Sabahattin ve Hilal Müftüoğlu, 1997, Avrupa Birliği Ülkelerinde Vergi Sistemlerindeki Teşvik ve İstisnalar, İTO Yayınları, Yayın No: 1997/7.

Bıyık Recep ve Aydın Kıratlı, *Vergi Teşvikleri ve Korumaları*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Ankara Mart 2000

Boadway, Robin ve Shah, Anwar (1995) Perspectives on The Role of Investment Incentives in Developing Countries, Shah, Anwar (Ed.) Fiscal Incentives for Investment and Innovation. New York: Oxford University Press

Bora, Bijit, Lloyd, J.Peter, Pangestu, Mari: Industrial Policy and The Who, UNCTAD, Newyork, 2000

Bozdoğan, Mine Nur, *Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasına Yönelik Vergi Özendirme Önlemlerinin Türkiye Açısından İncelenmesi ve Etkinliğinin Analizi*, TOBB Yayınları. Ankara 2008

Burtan Doğan, Bahar (2018), "2012 Yeni Teşvik Yasası Öncesinde ve Sonrasında Diyarbakır'da Özel Yatırımlar", *Yönetim Bilimler Dergisi*, Cilt 32, s.397-420.

Büker, Semih, *İşletmelerin Finansal Yönetiminde Yatırım Kararları ve Türkiye'deki Uygulama*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Eskişehir 1973

Canbek, E. (2019). Gap Bölgesinde Kırsal Kalkınmada Arıcılığın Rolü: Şırnak İli Örneği. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa

- Çalışkan, T., Çınar, S. (2012). Akran Desteği: Geçerlik Güvenirlik Çalışması, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi,
- Çakırsoy, Nedret Şerif, “Teşvik Politikalarının 1980 Sonrası Türkiye'nin Dışa Açılma Sürecindeki Gelişimi”, Uzmanlık Tezi, Ankara, 1999
- Çağlar Esen ve Ozan Acar, *Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme*, Türkiye Ekonomi Araştırmaları Vakfı, Nisan 2012
- Çelik, Muhammed, *Türkiye’de Yatırım Teşvikleri ve Yatırım Teşvik Sisteminin Etkinliği Diyarbakır İli Örneği*, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2018
- Çiloğlu, İsmail, “Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Hazine Dergisi*, 1997, Sayı:8, s.1-15
- Çiloğlu, İsmail, “Türk Sanayinin Gelişimi ve Teşvikler”, *Hazine Dergisi*, 2003, Cumhuriyetin 80. Yıl Özel Sayı, s.120-133.
- Çabuk, Ç. (2005). Sabit Sermaye Yatırımları ve 1980'den Günümüze Türkiye Analizi. İstanbul: Düzeltilmiş Tez.
- Dalkılıç, Ramazan, *Yatırım Teşviklerinin İl Ekonomilerine Etkisi: Sivas İli Üzerine Bir İnceleme*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2017
- Dağ, Mehmet ve Çelik Muhammet (2018), "Yatırım Teşvikleri Nedir? Kavram ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme", Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2),ss.863-875.
- Dinler, Zeynel, *İktisada Giriş* (4.Basım), Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa 1998
- Dinler, Zeynel, *Bölgesel İktisat*. (7.Basım), Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa 2005
- DPT, (1995). Yedinci Beş Yıllık (1996-2000) Kalkınma Planı. Ankara, DPT Yayını.

DPT, (1996) VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Sanayileşme Politikaları Özel İhtisas Komisyonu (Sanayide Yatırımların ve İhracatın Teşviki, Sanayinin Finansmanı Alt Komisyonu). Ankara, DPT Yayını.

DPT, (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Rekabet Hukuku ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara, DPT Yayını No:2501.

DPT, (2004). Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara, DPT Yayını No:2681

DPT, (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). Ankara, DPT Yayınları.

DPT, “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)”, Ankara, 1995.

DPT, 1982, Yatırımların ve İhracat Teşviki, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

DPT, 1994, Devlet Yardımları Alt Komisyonu Raporu,

Duran, Mustafa, “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları”, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:33, Ankara, s.9-23, Ocak 2003

Duran, Mustafa, “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968-1998)”, Hazine Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Duran, Mustafa, Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yayını, Ankara 2003

Durman, Mustafa ve Hüseyin Önder, *Sanayileşme Sürecinde Teşvikler*, Alfa Aktüel Yayıncılık, Bursa 2006, s.41-42

Ebiçlioğlu, Fatih Kemal, “Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Kaynak Kullanımı Destekleme Pirimi Uygulaması”, HUK, Ankara 1992, s.18

Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu, Ankara 2013

Ekonomi Bakanlığı, (2013a). Türkiye’de Yatırım Teşvikleri Yatırımcı Rehberi. Ankara Ocak 2013

Engin, Mine, *Türkiye’de Yatırım Teşvik Politikaları*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2019

Eser, Emre, “Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistem Yapısına Yönelik Öneriler”, T.C. Başbakanlık DPT Yayını. No:2822, Ankara 2011

Ezer, Ali ve Suat Şimşek, *Yeni Teşvik Sistemi Kapsamında Yatırımlara Devlet Yardımı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013

Erdoğan, A. (2012). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Örneği. İstanbul: Nobel Akademi.

Gediz Oral, Burcu ve Uğur Alparslan, “Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlikleri Gidermek İçin Devlet Yardımları (Teşvikler): 2012 Teşvik Sisteminin Bölgesel

Teşvikler Açısından Getirdiği Yenilikler”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. Sayı:21, 2013, s.140-168.

Gencil, Ufuk, *Türkiye’de Yatırım Kararları Üzerinde Kurumlar Vergisinin Etkisi: Bir Alan Araştırması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2007

Giray, Filiz, *Vergi Teşvik Sistemi ve Uygulamaları*, Baskı:3, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2016

Gökmen, Selahattin ve Emre Kartaloğlu, (2012), *Yeni Teşvik Sistemi*. İSMMMÖ Yayınları, YayınNo.:151,

Güvemli, Oktay, *Türkiye’de Yatırımların Özendirilmesindeki Gelişmeler*. (İçinde: 3. İzmir İktisat Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt 2, 125138.), DPT Yayınları, Ankara 1992

Hazine Müsteşarlığı, *Yatırımlarda Devlet Yardımları Yeni Sistem*, Hazine Müsteşarlığı Yayını, Ankara 2009

Hazman, Gülsüm Gürler ve Pınar Bengi Kaya, Bölgesel Teşvik Uygulamaları İle İhracat İlişkisinin Afyonkarahisar İli Örneğinde Regresyon Analizi İle Değerlendirilmesi, ASEAD, 2018, Cilt:5, Sayı:5, s.43-57.

Hendersen, James M. ve Quandt, Richard E. , Mikro İktisat: Matematiksel Bir Yaklaşım, (Çev. Erhan Ada ve diğerleri), Teori Yayınları, Ankara 1996

Hür, Soner, *Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamalarının Etkinliği: Kırıkkale Örneği*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale 2019

İnce, Mahir Güneş, *Yatırım Teşviklerinin Yatırım Kararlarına Olan Etkisi ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 2008

İncekara, Ahmet, Türkiye'de Teşvik Sistemi, İstanbul Ticaret Odası Yayını No: 1995/10, İstanbul 1995

Karasar, Niyazi (2009), Bilimsel Araştırma Yöntemi, 2. Baskı. Nobel Yayınları: Ankara,ss.77

Kovancılar, Birol, Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi, Yatırımların Teşviki ve Avrupa Birliği Uygulamaları Çerçevesinde Alternatif Modeller, Tügiad, İstanbul 2003

Kahraman, Abdulkadir, Soru ve Cevaplarla Yeni Yatırım Teşvik Sistemi. İstanbul: KPMG Yayını. (<http://www.kpmg.com/TR/tr/Issues-AndInsights/ArticlesPublications/Documents/Yeni-Tesvik-Sistemi-.pdf>)

Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Ankara 2013

Kaplan, Harun, *Türkiye'de Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesi Ve Teşvik Tedbirlerinin Rolü Ve Etkinliği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019

Karabıçak, Mevlüt, "Türkiye'de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Anlamda Kalkınma Üzerine Olası Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, Cilt3, 2013, s.263-280.

Karakurt, Alper, (2010). “Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Sayı:65, 2010, s.143-164.

Karan, M. B. (2004). Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kaya, Mehmet, “Yatırımları Teşvik Politikasında Kredi Desteği ve Uygulamaları”, *Uzmanlık Tezi, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı*, Ankara 1993, s.8.

Kolay, Münevver, “Türkiye’de Yatırım Teşvik Sistemi Ve Teşviklerin Analizi”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2019

Köksal, Mustafa, “Genel Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi ve Bazı Öneriler”, *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı:3, 2001, s.109-117

Küçüköğlü, Mahmut, *Vergisel Teşviklerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa 2005

Lorcu, Fatma (2015), Örneklerle veri analizi spss uygulamalı, 1. Baskı, Detay Yayıncılık: Ankara

Leblebici, Fatih, “Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti Ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi”, DPT Yayın No: 2663, Ankara 2002

Mutlu, Servet, “GAP Bölgesinde Sanayi ve Gerekli Teşvik Sistemi”, GAP ve Sanayi Sempozyumu (16-18 Ekim 1990, Şanlıurfa), Ankara, Nisan 1993.

OECD, “Taxation and Foreign Direct Investment: The Experience of The Economies in Transition”, Paris, 1995.

OECD, Competition Policy in Subsidies and State Aid. 2004, International Investment Perspectives, 2011

Oktayer, Nagihan : ”Dünden Bugüne Teşvik Sistemimiz”, *Yaklaşım Dergisi*, Makale No:3862, Sayı:129,2003,

Öner, Engin, “Niçin Vergi Teşvikleri?” , *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*. Sayı:16, 2002, s.97-119.

Özel Kesim Yatırım İmkanları Ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği, Türkiye Ticaret Ve Sanayi Odaları Ve Ticaret Borsaları Birliği ,Ankara, 1990, s.5

Özker, Ahmet Niyazi, “Konjonktürel Denge Hedefleri Açısından Sübvansiyon Olgusu ve 1990 Sonrası Konumu”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. Sayı:3, 2002, s.225-242.

Özker, Niyazi ve Biniş, Mine, 2010. “Vergi Uygulamalarında Bölgesel Kalkınma Hedefleri ve Bölgesel Mali Teşvikler Açısından Değerlendirilmesi” , *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 19, 2010

Öz, E. ve Buyrukoğlu, S. (2017). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikalarının Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisinin Ampirik Analizi”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 27, ss. 322-336.

Parkin, Michael. (1996). *Macroeconomics*. USA. Addison-Wesley Publishing Company.

Pekin, Tefik, *Makro Ekonomi*, Bilgehan Matbaası, İzmir 1998

Raff, Horst ve Krishna Srinivasan, (1998), “Tax Incentives For Import-Substituting Foreign Investment: Does Signaling Play A Role?”, *Journal of Public Economics*, USA, Sayı 67, s.167-193.

Resmi Gazete, (2002). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı. (Karar No: 2002/4367). Sayı: 24810, Tarih: 09 Temmuz 2002.

Resmi Gazete, (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). Kararı. Sayı: 26215 Mük., Tarih: 01 Temmuz 2006.

Resmi Gazete, (2009). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar (Karar Nu.: 2009/15199). Sayı: 27290, Tarih: 16 Temmuz 2009.

Resmi Gazete, (2012). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar (Karar Nu.: 2012/3305). Sayı: 28328, Tarih: 19 Haziran 2012.

Sarıöz, Yeliz, “Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri Ve Ekonomik Etkileri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006

Serdengeçti, Turan, “Türkiye’de Yatırım Teşvik Mevzuatı”, Ankara Sanayi Odası Yayınları, Ankara 2017

Serdengeçti, Turan, “2001 Yılı KOBİ ve Genel Yatırım Teşvik Mevzuatı ve Uygulamaları”, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara 2011

Sevinç, Haktan, “Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri ve Gelişme Etkileri: Türkiye Örneği”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2014

Sünel, Osman, *2000 Yılı Sonrası Bir Kamu Harcaması Olarak Yatırım Teşviklerinin Reel Sektör Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2015

Şahin, Hüseyin, Yatırım Projeleri Analizi, (2.Basım), Ezgi Kitapevi, Bursa 2000

T.C. Resmi Gazete, 202 Sayılı Kanun, 19 Şubat 1963, Ankara, Sayı:10700

T.C. Resmi Gazete, Bakanlar Kurulu Kararı, 19 Haziran 2012, Ankara, Sayı: 28328

Tatar, Tevfik, Yatırım Seçimi ve Değerlendirme Teknikleri, Gazi Üniversitesi Yayını. No: 75, Ankara 1985

Tecer, Meral, “Türkiye’de Teşvik Uygulamaları ve Avrupa Birliği” *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1, Mart 1996.

Tunca, Zafer, *Makro İktisat*, (2.Basım), Filiz Kitapevi, İstanbul 1999

Uslu, Mehmet Zeki. ve Önal, Yıldırım Beyazıt. (2007). Yatırım Projeleri. (1.Basım). İstanbul: Karahan Kitabevi.

Usta, Öcal, *Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi*, (1.Basım), Detay Yayıncılık, Ankara 2009

Üzümcü, Adem ve Adem Doğan “Türkiye ve Sivas’ta Yatırım-KOBİ Teşviklerinin Gelişimi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*. Sayı:2, 299318, 2001

Worldbank, (2004). A Better Investment Climate For Everyone. Washington D.C.: Oxford University Press. Web: <http://www.ctchealth.org.cn/file/enwdr2005.pdf>

Yavan Nuri, “Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği”, *Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları*, Yayın No: 27 Ankara, 2010.

Yavuz, Ali, “Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı:1, 2010, s.83-101.

Yeldan, Erinç. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*. (10.Basım), İletişim Yayınları, İstanbul 2004

Yıldırım, Erkan, *Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Ve Desteklerinin Dağılımında Etkinliğin Artırılması Ve Konya Örneği (2005-2012)*, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2016.

Yıldız, Ramazan, “2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararındaki İşveren Hissesi Sigorta Primi Teşvik Uygulaması”, *Yaklaşım Dergisi*. Sayı: 210, 2010

Yılmaz, Erkan, *Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin ve Desteklerinin Dağılımında Etkinliğin Artırılması ve Konya Örneği (2005-2012)*, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Konya 2016

Yüce, Şemsettin, *Yatırımlarda Vergisel Teşvikler: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Değerlendirmesi Şırnak İli Örneği*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Bilecik 2019

15/06/2012 tarihli ve 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye

Genel Müdürlüğü, Finansal İşler Dairesi, Faiz desteği içeren yatırım teşvik belgesini [http://www.ekonomi.gov.tr /index.cfm?sayfa=B9C69C3A-D8D3-85664520FE99397857E8](http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=B9C69C3A-D8D3-85664520FE99397857E8)

2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, Resmi Gazete Tarih ve Sayısı: 16.07.2009 / 227290

2012/1 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (20.06.2012 Tarih, 28329 Sayılı T.C. Resmi Gazete).

2012/3305 Karar Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, (2012). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar. Resmi Gazete.

5084 Sayılı Yatırımların Ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Resmi Gazete Tarih ve Sayısı 06.02.2004./25365

Ekonomi

Bakanlığı,

[http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=mustesarlikduyurulari &kat=CF80F66B-D8D3-8566-4520F1D9FC185C62&icerik=560CEEFCF404-7713-603A0BE2B730BC03](http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=mustesarlikduyurulari&kat=CF80F66B-D8D3-8566-4520F1D9FC185C62&icerik=560CEEFCF404-7713-603A0BE2B730BC03)

<http://tuys.sanayi.gov.tr>

<http://www.ekonomi.gov.tr/>

<http://www.yased.org.tr/>

<https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/raporlar/>

<https://www.sbb.gov.tr/>

<https://www.dika.org.tr/planlama/covid-19-salgininin-etkileri>

<http://www.gap.gov.tr/il-profilleri-sayfa-137.html>

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>

<https://sirnak.tarimorman.gov.tr/Menu/49/Ekonomik-Ve-Sosyal-Yapi>

<http://zafer.gov.tr/%C4%B0leti%C5%9Fim/T%C3%BCm-Kalk%C4%B1nma-Ajanslar%C4%B1>

<https://sirnak.tarimorman.gov.tr/Menu/49/Ekonomik-Ve-Sosyal-Yapi>

<https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/81-il-sanayi-durum-raporlari>

<https://www.sanayi.gov.tr/destek-ve-tesvikler/yatirim-tesvik-sistemleri/md0103011615>

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2019), “Yeni Ekonomi Programı Dengeleme-Disiplin Değişim 2019-2021 Orta Vadeli Program, Ankara.
<https://legalbank.net/uploads/ekler/mevzuat/3161503/Ekleri.pdf>

T.C. Kalkınma Bakanlığı,(2013b). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018,
Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
<http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Onuncu-Kalkınma-Planı-2014-2018.pdf>

EKLER

EK 1: GÖRÜŞME (ANKET FORMU)

YATIRIM TEŞVİKLERİNİN İL EKONOMİLERİNE ETKİSİNİN ANALİZİ: ŞIRNAK İLİ ÖRNEĞİ ANKETİ

Değerli Katılımcı;

‘Yatırım Teşviklerinin İl Ekonomilerine Etkisinin Analizi: Şırnak İli Örneği’ adlı yüksek lisans tez çalışmasına veri olmak üzere yapılmaktadır. Anketin amacı devlet teşviklerinin, işletmelerin performansı üzerine etkilerini saptamaktır. Lütfen formda yer alan ifadeleri dikkatlice okuyarak size uygun şekilde doldurunuz. Kişisel bilgileriniz kesinlikle anket formunda yer almamaktadır.

Vereceğiniz bilgiler bu araştırmanın dışında herhangi bir amaç için kullanılmayacaktır. Katılımınız için teşekkürler..

Servet DEMİRHAN

Dr. Öğr. Üyesi Sıddıka AKDENİZ

Yüksek Lisans Öğrencisi

Danışman

Şırnak Üniversitesi

Şırnak Üniversitesi

1. İşletmenizin hukuki yapısı nedir?

1. Limited Şirket () 2. Anonim Şirket () 3. Kolektif Şirket () 4. Şahıs Şirketi () 5. Holding () 6. Diğer (Belirtiniz) ().....

2. İşletmenizin faaliyet süresi ne kadardır?

1. 1 Yıldan Az () 2. 1-5 Yıl () 3. 5-10 Yıl () 4. 10-15 Yıl ()
5. 15 Yıldan Fazla ()

3. İşletmeniz hangi sektörde faaliyet göstermektedir?

1. Tarım ve Hayvancılık () 2. Gıda () 3. Ulaştırma () 4. Tekstil ()
5. İnşaat () 6. Ticaret () 7. Finans ve Sigorta () 8. Otomotiv ()
9. Madencilik () 10. Akaryakıt () 11. Diğer (Belirtiniz) ().....

4. İşletmenizin ortak sayısı?

1. Yok () 2. Bir Ortaklı () 3. İki Ortaklı () 4. Üç Ortaklı () 5. Dört Ortaklı () 6. Beş Ortaklı ()

5. İşletmenizdeki kaç personel istihdam etmektedir?

1. 1 - 10 () 2. 11 - 20 () 3. 21 - 50 () 4. 51 - 100 () 5. 100'den Fazla ()

6. İşletmenizin sermaye yapısı nasıl?

1. Sadece Öz Sermaye () 2. Sadece Yabancı Sermaye () 3. Öz Sermaye ve Yabancı Sermaye

7. Bugüne kadar hangi teşviklerden yararlandınız? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1. Oran () 2. AB Fonları () 3. 5084 Sayılı Kanun () 4. Yeni Teşvik Kanunu () 5. Diğer (Belirtiniz) ().....

8. Hangi konudaki/konulardaki teşviklerden yararlanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1. Yatırım () 2. Ar-Ge () 3. Girişimcilik () 4. Tarım ve Hayvancılık () 5. Kültür ve Turizm () 6. İhracat () 7. İstihdam () 8. Kobi Destekleri () 9. Diğer (Belirtiniz) ()

9. Teşviklerin hangi destek unsur veya unsurlarından yararlandınız? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1. Vergi İndirimi () 2. KDV İstisnası () 3. Faiz Desteği () 4. KDV İadesi () 5. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği () 6. Yatırım Yeri Tahsisi () 7. Gümrük Vergisi Muafiyeti () 8. Diğer (Belirtiniz) ().....

10. Aldığınız teşvik/teşvikleri daha çok hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1. Üretim () 2. Ar-Ge () 3. Pazarlama () 4. Bilgi İşlem () 5. Tasarım () 6. Yeni Ürün () 7. Teknoloji () 8. Nitelikli İşgücü () 9. Diğer (Belirtiniz) ().....

11. Teşviklerin işletmenize etkisi nasıl oldu?

1. Çok Olumlu () 2. Olumlu () 3. Değişiklik Olmadı () 4. Olumsuz () 5. Çok Olumsuz ()

12. Teşviklerin işletmenize hangi yönde etkisi oldu? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1. Personel Sayısı () 2. Karlılık () 3. İhracat Hacmi () 4. İthalat Hacmi () 5. Ürün çeşitliliği () 6. Teknoloji Kullanımı () 7. Nitelikli İşgücü Sayısı () 8. Satışlar () 9. Üretim Miktarı () 10. Toplam Borç Miktarı () 11. Diğer (Belirtiniz) ()

13. Sizce maliyetleri azaltıcı yönde etki yapan en önemli destek unsuru hangisidir?

1. Vergi İndirimi () 2. KDV İstisnası () 3. Faiz Desteği () 4. KDV İadesi ()

5. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği () 6. Yatırım Yeri Tahsisi ()

7. Gümrük Vergisi Muafiyeti () 8. Diğer (Belirtiniz) ()...

14. Yatırım destekleme teşviklerinin yatırımın hangi aşamasında verilmesini uygun buluyorsunuz?

1. Yatırımın başlangıcında () 2. Yatırımın her aşamasında () 3. Yatırım tamamlandıktan sonra ()

15. Teşviklerin ilinizin ekonomik kalkınmasına etkisi var mı?

1. Evet () 2. Hayır ()

16. Cevabınız evet ise hangi alan veya alanlarda katkı sağlamıştır? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1. İstihdam () 2. İşsizlik () 3. Şehrin Gelişimine Etki Etmiştir () 4. Farklı İş Kollarının Açılması () 5. Ulaşım () 6. Mağaza Sayısı () 7. Diğer ().....

17. Teşvik mevzuatı hakkındaki detaylı bilgilere nerelerden ulaşabiliyorsunuz?

1. Ulaşamıyorum () 2. KOSGEB () 3. Sanayi ve Ticaret Odası () 4. Özel Danışma şirketleri () 5. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlükleri ()

6. Üniversitelerden () 7. Diğer (Belirtiniz) ().....

18. Teşvik uygulamaları ve devlet yardımlarından hangi şekilde bilgilendirilmek istiyorsunuz?

1. Devlet eliyle gönderilen bir uzmanın işletmemizi ziyaret etmesi ile ()

2. Kurumların internet sayfaları vasıtasıyla bilgilendirmesi yoluyla ()

3. Bağlı bulunan oda veya birlikler tarafından gönderilen broşürler yoluyla ()

4. Diğer (Belirtiniz) ().....

19. Devam eden COVID -19 Salgını üretiminizi nasıl etkiledi?

1. Çok () 2. Orta () 3. Az () 4. Etkilemedi ()

20. Devam eden COVID -19 Salgını üretiminizi hangi yönde etkiledi? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

1. Personel Sayısı () 2. Karlılık () 3. İhracat Hacmi () 4. İthalat Hacmi () 5. Ürün çeşitliliği () 6. Teknoloji Kullanımı () 7. Nitelikli İşgücü Sayısı () 8. Satışlar () 9. Üretim Miktarı () 10. Toplam Borç Miktarı () 11. Diğer () ...

21. Lütfen aşağıdaki ifadelere katılım düzeyinizi belirtiniz.

Kesinlikle Katılıyorum (5)

Katılıyorum (4)

Fikrim Yok (3)

Katılmıyorum (2)

Kesinlikle Katılmıyorum (1)

Not: İşaretlemeniz yeterli olacaktır

İfadeler:	5	4	3	2	1
Teşvikler ile ilgili yeterli bilgiye sahibim.					
Teşvikler işletmenin kuruluş yerinde oldukça önemli bir etmendir.					
Teşviklerin bölgeler arası kalkınmışlık farklarını gidermeyeyardımcı olacağını düşünüyorum.					
Teşvikler girişim ruhunu harekete geçirmiştir.					
Teşviklerin ilimizin sosyo-ekonomik yapısında olumlu etkileri olmuştur.					
Teşvikler geçmişte ilimizden göç eden yatırımcıların yeniden dönmesinde ve memleketlerinde yeni yatırımlar yapmalarında etkili olmuştur.					
Teşvikler istihdamla ilgili sorunların azalmasında etkili olmuştur.					
Teşvikler ile gerçekleşen yatırımlar beklenen düzeyde olmuştur.					
Teşviklerden yararlanmak üzere yurt dışından gelen yatırımlar ülkemiz ve şehrimize gelmesinin olumlu katkıları olmuştur.					
ilimizde yatırımyapmamın öncelikli neden teşviklerdir.					
Teşviklerde yer alan yatırım ve istihdam destekleri yeni yatırımlar ve girişimler açısından çok yeterlidir.					
Devlet tarafından sağlanan teşviklerle ek yatırımyaptık/yapmayı düşünüyoruz.					
Teşvikler sonucunda ciromuzda artış meydana geldi.					

Devlet teşvikleri sonucunda finansman ihtiyaçlarımızı daha rahat karşıladık/karşılatabiliriz.					
Mevcut teşvik yasaları hakkında yeterli derecede bilgilendiriliyoruz.					
Teşvik politikaları kayıt dışı istihdamı azaltmıştır.					
Teşvik politikalarının uygulanmasında bürokratik engeller teşvik talebini etkiler					

VARSA ÖNERİ VEYA GÖRÜŞLERİNİZ:

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Servet DEMİRHAN

Uyruğu : T.C.

